TRANSLATION OF SURENDRA MOHANTY'S EIGHT ORIYA SHORT- STORIES.

(FROM THE ANTHOLOGY OF RUTI O' CHANDRA)

Dissertation Submitted to the Jawaharlal Nehru University in partial fulfillment of the requirements for the award of the Degree of

MASTER OF PHILOSOPHY

BABULI NAIK

CENTRE FOR LINGUISTICS AND ENGLISH
SCHOOL OF LANGUAGES
JAWAHARLAL NEHRU UNIVERSITY
NEW DELHI - 110 067
INDIA

1997.

जवाहरलाल नेहरू विश्वविद्यालय
JAWAHARLAL NEHRU UNIVERSITY
NEW DELHI - 110067

Centre for Lingnistics & English
School of Languages

21 July 1997

CERTIFICATE

Certified that this dissertation entitled "Translation of Surendra Mohanty's eight Oriya Short- Stories (From the Anthology of Ruti o' Chandra)" submitted by Babuli Naik, centre for Linguistics and English, SL, J.N.U, New Delhi, for the partial fulfillment of the requirements for the award of the degree of Master of Philosophy, is an original work and has not been submitted so far,in part or full, for any other degree or diploma of any university. This may be placed before the examiners for the award of the degree of Master of Philosophy.

Prof. Kapil Kapoor
(Chair Person)

Prof. R. S. Gupta
(Supervisor)

TO

MUMMY & PAPA

ACKNOWLEDGEMENT

Most acknowledgements are usually dreary affairs that are no more than a long list of names of people, half of whom are only remotely associated with the work. The rest are there usually because they take offence if their names weren't included.

Therefore, I will try and keep my little note of acknowledgement as short as possible and only of those people who actually made a difference, either through their support or by a more pro-active role.

First, I would like to express my gratitude to my supervisor, ***Professor R.S.Gupta****, without whose scholarship, guidance and encouragement this dissertation would never have seen the light of day. In fact, it is entirely due to Prof. Gupta that I was able to sustain the pace of work that ensured that my dissertation was complete on time, unlike many of my hostelmates who had to literally lock themselves up in their rooms to finish their's on time. Prof. Gupta is truly the Seshan behind this dissertation.*

I would also like to grab this opportunity with both hands to thank ***Dr.Ajay Patnaik****, Assistant Professor in the School of International Studies, for his constant encouragement and support.*

This note will remain utterly incomplete without mentioning Sree Vidya, whose love and support has played a key role in the completion of my dissertation.

Among friends who helped me with the nitty-gritty of this work, I want to thank Maheswar Chandra Naik and Tapan Mohanty for their invaluable contribution, especially in terms of ideas and suggestions.

Others who deserve special mention are Samapika, Sanjeeb, Jeetendra, Jasmine, Lupsy, Swati Shresth, Tanmaya, Nida, Binaya, Bijaya, Nihar, Niharbhai, Anil, Pradeep bhai & Shivraj.

Above all else, and without whose blessings and support I would never have been where I am today, are ***Baba, Ma*** *and my brother* ***B.K.Naik.*** *And though she is still too little to understand what all this is about, I want to thank my niece* **Zeesha** *whose memory has been a constant source of joy and incentive.*

I wish to thank the members of the Faculty of the Centre for Linguistics and English who allowed me to work in this topic. Thanks are also due to Mr. Rawat & Ms.Reeta for their cooperation.

A final note of acknowledgement goes to Mr. Vijay & Mr. Pawan of Arpan photostat, J.N.U. who took the pain of typing out the entire manuscript.

BABULI NAIK

CONTENTS

		PAGE NO.
1-	ACKNOWLEDGEMENT	
2-	INTRODUCTION	1-18
3-	LOVE AND LIVELIHOOD	19-25
4-	THE UNDERGROUND	26-32
5-	SAND	33-40
6-	THE ETERNAL PRESENT	41-54
7-	BALLOON	55-58
8-	SANGHRILLA	59-67
9-	MANDODARI IN DREAM	68-74
10-	THE SOUL OF DINOSAUR	75-85
11-	BIBLIOGRAPHY	86-89

INTRODUCTION

No literary product is either produced or received in a vacuum. To make any reading meaningful, the text has to be located in a definite socio-cultural context and seen from a particular ideological position. This chapter attempts to describe cultural context that generated the stories and to build up a theoretical framework which would facilitate a detailed discussion of the eight Oriya short-stories that have been translated into English for this dissertation. Before coming to the subject I would like to briefly discuss literary translation, the essence of translation and why I chose translation of some Oriya short stories for my M.Phil. dissertation.

Translation is a form of the message and translators take particular delight in being able to reproduce stylistic specialities, e.g., rhythms, rhymes, play on wards, chiasmus, parallelism, and usual grammatical structures. The new focus however, has shifted from the form of message to the response of the receptor. Therefore, what one must determine is the response of the receptor to the translated message. This response must then be compared with the way in which the original receptors presumably reacted to the message when it was given in its original setting. Translation is, of course, a rewriting of an original text. All rewriting, whatever their intention, reflect a certain ideology and a poetics and as such manipulate literature to function in a given society in a given way. Rewriting is manipulation, undertaken in the service of power, and its positive aspect can also help in the evolution of a literature in a society. Rewriting can

introduce new concepts, new genres, new devices, and the history of translation is the history also of literacy innovations and of the shaping power of one culture on another. But rewriting can also repress innovation, distort and contain, and in an age of ever increasing manipulation of all kinds, the study of the manipulative process of literature as explified by translation can help us toward a greater awareness of the world which we live.

Translation is the transfer of meaning of a text (which may be a book or a word) from one language to another for a new readership. No definition would appear to be more obvious or straightforward than the one which is regrettable but understandable for several reasons. Firstly, meaning can be synonymized only by 'sense' or 'significance' or 'purport'. As soon as it is defined (the purpose intended by a written or spoken statement), it splits up into qualifications and reservations. Is the meaning the full content or the (elocutionary) message to the reader? Are we talking about denotative meaning or connotative meaning or both? Or elocutionary or pragmatic meaning? ('Game or Match')? or sound as meaning ('the murmuring of innumerable bees')? Or the meaning is nonsense? Secondly, nothing can take place in a social vacuum: what is the 'context of situation', when is the text being translated, and for whom? Thirdly, the act of translation is strictly (completely, precisely, perfectly, correctly) not possible, however, necessary it may be. So perhaps 'as accurately as possible' should be added with keeping approximately the same length, to reproduce the impact'. Fourthly, the definition of translation, including the sense of the term 'meaning', is merely academic if the text is defective, untrue, illogical, badly written, harmful, factually, or

linguistically inadequate-in which case the translation may or may not become a correction of the original.

Translation is a 'complex use' of the 'complex phenomena' - language. By practicing better than preaching Nida concludes: "It is obvious that insights from linguistic theory have provided important help for those interested in the scientific analysis of translation. It would seem equally evident that the scientific analysis of translation can provide important insights and correctives, for various theories of linguistics". In fact the relevance of the study of translation can not be better described than this.

The concept of translation has provided excitement for both philosophers and linguists. Their observations are mainly focused on issues around the possibility and determinacy of translation, translatability and expressibility. Although our concept of translation has considerably been influenced by a number of researchers in the field. For the purpose of correlation to the main theme of the paper, references are made only to a few of them.

No reader can either master all the languages or have experiences, sensitivities and language command similar and equal to a creative writer. It is indeed a pity that the human beings can not communicate with each other for lack of a common language. It is impossible for any one person to know the various national and international languages. Therefore, for intellectual pursuits, political unification and religious harmony, translations were constantly needed. They established our links and contacts with our past and put us in contact with many familiar and unfamiliar cultures of today. Hence translations meant not only changing the languages but introducing new cultures also. The ease or

difficulty in these translations depended on the closeness or aloofness the concerned cultures and languages.

A language is not merely a collection of words but it represents a total development and history of the linguistic and cultural gaps or lacunae between two countries. Actually what the translators have attempted, is to explore the possible ways of filing the lacunae to the best of their ability and sincerity. Of course, this depends on how wide or narrow those lacunae are and any attempt to make literal or casual renderings by not curing for these gaps did not produce worthwhile translations.

Basically the problem in translation arise because of the relationships between the two concerned languages. Before undertaking any translation work, it is imperative to know how two languages stand vis-a-vis each other and what are the degrees and areas of their intimacy or non-intimacy distance.

Two languages are considered to be closely related when their grammatical structures, idioms and vocabularies are common to a great extent. For example, Hindi and Urdu are said to be sisters and are closely related. Malalayam and Telugu are distantly related and Oriya and Bengali are closely related and English and other European languages are non-related languages vis-a-vis Hindi and other Indian languages. Translation from one Indian languages into another, has no doubt its problems but they are never so outstanding and glaring as when translating from one European language into an Indian language or vice versa. Their cultures, grammars, idioms and sources are poles apart. We may have lived together for centuries and borrowed innumerable words and habits from each other but still our languages remain

unrelated. There were movements when first Persian and English civilizations and literatures almost electrified us and our sanskrit works and Indian way of thinking and arguing dazzled them. Still there were difficulties in transformation not because of the outer problem of word substitution but because of the differences in our psyches, the inner world of thoughts and the differences in grammatical structures.

Translations do much, but they can never substitute the originals. It is far easier to mis-understand an original if its translation is not faithful and intelligible. Those who translate know how difficult it is to do justice to certain touches of genius which only a creative writer is able to give. The greater the excellence of the writer, greater is the translator's confusion because the original becomes beyond his reach. A literacy masterpiece can remain intact only in its original language and environment.

The art and technique of translation has provided a lot of excitement to writers and linguists alike. The above mentioned examples are given mainly to indicate the degrees of possibilities of expressibility and non-expressibility between related and non-related subjects. Study of translation as a subject is still a young discipline and a quasi-virgin territory in India. The readers of translate belong not only to different language groups but also to different cultural groups. In most cases, the reader does not know the original language. He reads the translation because he is not familiar with the other cultures and wants to know about it. Therefore, if the translations of various un-familiar elements of that culture provide him with a complex, inaccurate and confusing information, his purpose is defeated. He wants to know and understand what the other are

thinking and how and where they are living. If the translator does not make the translation real and alive to his readers, all his toils and endeavor can go waste. He is obliged to approach his author with a loving spirit and inspire faith in-his readers. The readers do not care if the two languages are related or non-related. It is the translator who burns his midnight oil but the reader has the choice to enjoy it be it midday or midnight.

Sorting out the theoretical and practical problems while translating from Oriya was a challenge by itself. The final section dwells on these problems enumerating several cultural, lexical and syntactic units that posed practical difficulty. Also, an attempt has been made to articulate the ideological issues involved in the act of translation, and explain the ways in which these have been negotiated by the present translator.

In the late forties, short-story came into its own in Oriya Literature. Prominent writers like Gopinath Mohanty, Surendranath Dwivedi and Surendra Mohanty contributed a lot to the field of Oriya literature. Being inspired by World War II and Marxism, Surendra Mohanty interpreted everything ideologically. Basically, Surendra Mohanty's short stories are the ideological differences between the upper class people and the lower middle-class people, the most neglected sections of the society. Marxism has changed the dimension of the Oriya literature. Being inspired by the October Revolution and World War II, the Oriya short story writers introduced a new trend in literature. Lofty ideas and noble thoughts of the Oriya intellegesia promised to bring a change in the society. That conveyed their messages to form a classless society through the short stories. Marxism has changed the dimension of the typical Oriya society.

Surendra Mohanty, a journalist, novelist, critic, and short story writer incorporates his ideas and thoughts in his writing. Being inspired by Marxism, he always raises his voice against the opportunistic classes of the society and wants to bring an equilibrium in the society. He always fights for the rights of the deprived sections of the society. In his short story Ghaniara Ganesh Chaturthi, he clearly reflects his ideas and urge for a classless and casteless society. In this story, Ghania, an untouchable fifteen years boy, works as a daily labourer. He left schooling at an early age because of the premature demise of his father. Poverty, hunger forced the parentless child to work as a bonded labour. Once, on the day of Ganapati Puja, he was interested to go to his old school to celebrate the puja. But the school teacher did not allow him to go inside because he was an untouchable. This kind of discriminations is reflected clearly in the short stories of Surendra Mohanty. In his story Mahanagarira Ratri, Chandra, a prostitute of forty years decorates herself to satisfy her clients. Chandra does not choose this career to fulfill her incestuous desires but poverty and hunger have compelled her to choose this profession. She adopts this most hazardous profession to earn her livelihood and she wants to survive by means of this most hated job. Surendra Mohanty presents a live picture of the sufferings, worries, anxiety and ordeals of the poor Oriya's people and wants to bring about a change in the society. He had an inspirational and towering personality through his writings.

I have chosen eight Oriya short stories to translate from the anthology of Ruti O' Chandra of Surendera Mohanty for my dissertation. These eight short stories are: Ruti O' Chandra, Underground, Sanghrilla, Bali, Nitya Vartamana

Kala, Balloon, Swapnare Mandodari, and Dinosaurara Atma. In this section I would like to give a brief description about all the short stories as well as difficulties which I have faced during translation from the Oriya language in to the English language.

Surendra Mohanty was unique in his indigenous literary style. Some stories are simple and rustic, free from rhetorical donation and artificial splendor. We find the union of emotion and wit. Intellect and ideologies in his stories. Life is the main hymen of his stories. Often the stories have political overtones. In the changing trends of short stories Surendra Mohanty is unique. He depicts his tragic and miserable experiences in the stories. Almost all his stories are based the social, political, and economic conditions of the contemporary Oriya society. The task of translating the eight short stories from the Oriya text is undertaken in order to transmit the narratives to a readership resumed to be unfamiliar with the source language and which does not belong to the Oriya cultural domain. Distinct socio-cultural indices that occur in the text are transported into the domain of the target language by adopting various methods discussed later in this sections. Certain cultural phenomena of the Oriya society, even though absent in the English cultural environment and therefore, difficult to translate may still be widely prevalent and commonly shared in various parts of India, and thus be recognizable to the Indian reader who may not otherwise belong to the Oriya milieu. This brings into focus the question of target readership.

The readers of the translation should possess satisfactory competence over the English language and be familiar with the Indian cultural traditions,

especially the commonly shared customs and values in our country. But this does not necessarily preclude a global readership provided the non-Indian reader has endeavoured to acquaint herself with the socio-cultural history and literary traditions in India and particularly in Orissa. Thus, the translation demands of the reader a translation of herself into the socio-historical ethos of Oriya. The text, through translation, has not been domesticated into a pan-Indian or 'Universalist' mode; rather, effort has been made to preserve their regional grain.

Cultural inclusively attains a crucial dimension in the given situation of English as the target language. If the original text was to be translated into any other Indian language, discovering parallel cultural indices in the target language would not have been difficult all the time because different regions and languages in India recognize some affinities in social practices and modes of linguistic expression. In translating into English, however, the search is imperative due to the exclusivity of the spheres of cultural experiences between the source language and target language.

The backdrop of the title Ruti O' Chandra has significance of its own in the first short story. Generally the word 'Ruti' stands for 'bread' and the word 'Chandra' stands for 'moon' in English. Here, in this short story, Lalita, the protagonist claims that the materialistic man lives to eat. He desires to earn more and more bread for his livelihood. The use of the word 'Ruti' in Oriya is also quite familiar to the other Indian languages. Even if in 'Hindi' and 'Urdu' people says 'Roti' but it has a separate identify in English. Even though the use of 'Chandra' in Oriya is quite familiar in other Indian languages. Generally

'Chandra' stands for love. In the Story, Lalita asks Binod, What did Marx says about the Moon? The moon in that night already emerges the sense of love in Lalita's mind. Binod did not respond towards it and Lalita said, "What the hell! the materialistic society made the man to search 'bread and butter' and not love". Money and wealth is the aim of their life and they do not feel the essence of love. Love and livelihood is the main theme of the story. So, I have decided to title the story as 'love and livelihood' instead of 'the bread and the moon'. Here, bread is more important for the human being than moon.

Words like 'Chaitanyankora tilak' and 'Navin Natabara besha' have been retained in order to preserve the cultural specificity instead of giving neat and sanitized English versions of the term. Here the literal meaning of 'Chaitanyankara tilak' is the sectarian mark on the forehead of Chaitanya of Nadia. In medieval India, the Sri Chaitanya cult had a significant role in the religious movement. The Vaishnavite movement is very well known, in the Indian society. Sri Chaitanya is famous everywhere in India. The followers of Sri Chaitanya cult are known for the sectarian mark i.e. 'tilak' on their forehead. Here, they can be sometimes referred to as 'saints'. In the story 'Ruti O' Chandra', once comrade Binod was in love with a girl. The girl was from a very rich family. Her father was a pure bourgeois and did not like the comrades at all. He opposed their love affairs. He said, he may choose a follower of Sri Chaitanya of Nadia or a saint as his son-in-law but not a comrade. So, in place of 'the follower of Sri Chaitanya of Nadia', I have used the word 'saint'. But my objective is to preserve the cultural specificity of Orissa.

Another word 'Navin Natabara' in the same story, generally refers to Lord Krishna. Natabara is the nickname of Lord Krishna. Lalita, in a full moon night was composing a song. She interprets the moon as the symbol of love. She informs the moon, the distance between you and me came to an end and the lord of my heart you knocked at my door in the guise of Lord Sri Krishna. You came to embrace me and to love me in this moon lit night.

Though the second story, The Underground is modelled on Marxian thoughts and ideologies, but Surendra Mohanty has derived some words form the Indian mythology. Words like, 'Dadhichira Asthi', 'Bajra', 'Brahma Rakshyasa'and 'Samudra Manthonobhutta Laxmi.' Generally, 'Dhadhichira Asthi' stands for the 'Skeleton of Dadhichi' and it has a mythological significance. 'Bajra' stands for the thunderbolt. Demon Vritta was a great threat for the earth. His exploitations and oppressions were totally unbearable. Then all the gods requested sage Dadhichi to donate his bones so that they could make a strong weapon, the great thunderbolt, to kill demon Vritta. In this story, Shyamal wants to be martyr like sage Dadhichi. He wants to sacrifice his life, like sage Dadhichi, for the upliftment of the downtrodden. He wants to promote others happiness by promoting his unhappiness. He does not mind be will a martyr. Surendra Mohanty interprets another mythological word 'Samudra Manthanabhutta Laxmi' to depict the Oriya cultural identity in a different shape. Goddess Laxmi emerged from the sea after the cosmic churning. She emerged from the sea with poison in one hand and nectar in the other. Laxmi gave nectar to the gods and poison to the demons. Like that, Lalita, the main character of the story came with two cups of tea in her two hands. On the one hand, her

husband Binod was there and in other hand her lover Shyamal was there. Shyamal seeks the poison and wants be a martyr. Surendra Mohanty used another word 'Brahma Raksyasa' which means the ultimate ghost. The Underground, the sanctum sanctorum of the revolutions was the building of an ultimate ghost. The underground was situated in the jungle, abandoned, crumbling bungalow, a ghost bungalow in which resides the ultimate ghost. Even the cattle grazing boys are scared of entering the area, even during the day. Surendra Mohanty, in The Underground, has used some local dialectal forms like 'Jhupu Jhupukia Jangal', 'Barsha Bhusuda Kantha'. Phuta Chala, 'Chhana Olara Chala', 'Kalia Kiti Kiti Langala dhulidhusara Chhua', 'Bhau Bhau Kukura', and 'Hau Hau Kajia' which means the straggling jungle, broken walls, walls that had crumbled in the rain, blasted cottages .... jet black, dirt-covered, stark naked children ... violently barking dogs.... Shields of quarrels ...... beneath him lay the dusty road. Surendra Mohanty has also used words like 'Kandudabanala' .... 'Asli Chausathiguna Tela' and 'Inquilab Zindabad'. The world 'Kandudabanala' means the oil for itching and burning with the genuine sixty-four qualities. He frequently uses the phrase 'Inquilab Zindabad', 'Muliaraj Zindabad' and 'Number one government Murdabad'. I made no translation of Inquilab Zindabad which is widely used all over India. But 'Mulias' are generally refers to the daily labourers. I have translated 'Muliaraj Zindabad' as 'Victory to the rule of the labourers' and 'Number one government murdabad' as 'Ruling party down, down'. Here 'Number one government' does not make any sense except the ruling party and I have despited the same word to make the translation more accurate and realistic.

The third story, Sand, is based on the rustic pictures and presents the miserable condition of a rural old man. Here, Surendra Mohanty uses some local dialectal forms which make the story more realistic and interesting. He uses the word 'Naria i' which means 'Nari Brother' or 'Brother Nari'. Actually 'Naria i ' is the combination of two words, i.e. 'Naria and Bhai'. Basically this type of kinship terminology is used largely in the rural areas. Dama Dalei, a friend of Nari Pradhan, calls him Nariai. Here this relationship is full of love and respect. But the English translation of this word, 'Nari Brother' does not evoke any sentiment and looks artificial. The English translation does not bring intimacy to that relationship. That's why I have preserved that word to make the story more realistic.

Food items like 'pakhala', 'torani' and 'saga' indicate the cultural, as well as, the economic context in which the stories have been constructed. Pakhala is prepared by soaking cooked rice in water which gets fermented by the next day and can be taken without pulses. Torani, the fermented water of the pakhala is rich in carbohydrate and is consumed to gain energy. Pakhala with saga (fried greens) is a staple diet among the lower middle class and lower class people of Orissa. Since it is not possible to opt for variety, beginning the day with a bowl of Pakhala and having the same meal in the evening is a usual thing affair. Nari Pradhan's economic condition could not be conveyed by inadequate English substitutes such as fermented rice, rice water or fried greens which do not evoke the sense of poverty by any stretch of one's imagination. 'Gammucha' again with its host of economic and cultural associations remains 'gamuchha' even in the target text. An indegenous variety of the towel, it is handwoven out of

cotton threads. Apart from cleansing and wiping, it serves many other purposes. In this story, Nari Pradhan wipes his sweats with the gamuchha during work.

A network of familial relationship is an essential feature of Indian society. This is indicated by a number of kinship terms that exist in our vocabulary, Nisha, daughter of Nari Pradhan comes out after the storm ends to search for her father. Here Surendra Mohanty used the word 'Bapa' in place of 'father'. Even in other Indian languages father usually known as 'Bapu', 'Baba' and 'Babuji'. Nisha yells out at the top of her voice while searching for her father as Bapa ..... Hey ..... Bapa. I have kept the same word in the target language also to give more ethnic touches to the relationship.

In the fourth story, The Eternal Truth, Surendra Mohanty has focussed on the royal family and luxurious items. He frequently uses the flower plants like muchukund, Nageswar, Pargola, creaper- rose, sevati, Junia, Sthala Padma and Henna. I have kept these words same in the target text. In the Eternal Truth, 'Singhdwara', 'Bagha o' Chheli' and 'Baghua Nisha' signify the relevance of the royal family. The singhadwara generally refers to the lion-gate of the palace. Every palace, generally, has two lion statues infront of the maingate. It symbolises the status and aristocracy of the families. Chandrachur Ray Churamani, the dethroned king and the protagonist of the story, lost his kingdom after the independence of India. But when he was in power, every one was scared of him. In the fear of punishment, even the tiger and the goat used to drink water from one ghat. That's why Surendra Mohanty used the most popular proverb in Oriya, 'Sashanadanda bhayare Churamani Estatere Bagh, Bakri Eka ghatare pani piu thile'. The use of 'Bagha Nisha' means 'tiger like mustaches' which represents the smartness, courage and bravery of the kings.

The story is derived form well educated society, royal dynasty and characters were drawn from the upper class family. They frequently use some English words and Hindi words even in the original Oriya story. Using English and Hindi in the typical Oriya society symbolises status and aristocracy. In spite of that, in this story, the princes is always referred to 'Sanajema' which means the younger daughter or the younger princess. King Chandrachur Ray Bahadur Churamani always advises the princess to study 'the Upanished' for self satisfaction and mental peace. 'The Upanishad' is the sacred texts in Hinduism to study or understand the vedas., Upanishad is familiar and popular in every house hold of India. I think 'Upanishad' does not have any translation in English language so I have kept it as Upanishad in the target language also.

The fifth story, Balloon, is a love story and both husband wife love to each other very much. Both of them are committed to each other. Here, the writer refers to Kalayani, his wife as 'Sati Laxmi". Sati is the most sacred term for the Indian women. Every woman tries to maintain her chastity and tries to be pure in her heart and mind to her husband and the society. Sri Laxmi is the most chaste woman. Generally the good natured women are referred to as Sati Laxmi. Here, Kalyani is referred to as Sati Laxmi by her husband. Sati system, especially in North India has a different phenomena. The wife, generally shows loyality towards the husband throughout her life. If her husband dies first, then the Hindu woman does not want to live alone. Then she sacrifices her life in the funeral fire of her husband and finally she attains the 'Sati'. But this is a very horrible customs and it represents the miserable plight of the woman. But here Sati Laxmi means the most chaste and most sacred woman who is very loyal to

her husband and family. So, I have decided not to translate the word Sati Laxmi in to the target language and preserved it for its own significance.

The sixth story, Sanghrilla, opens with the rhymes of the music 'Aa aaaa ... Sainya teri tirchhi nazrein,' which means 'Darling, your sidelong glances'. I have kept the original as it is understood by every Indian reader. Sanghriall is basically the second home of Amitabh, Ashok, Surjeet and Sukant who are unemployed educated youths. Amitabh describes the other inmates as Gobara Ganesh' which means 'useless morons' who were irreponsible and non - serious persons. Onomatopoeic words like hein hein, phein phein, khil, khil, tho, tho, and khun khun, have been replaced by their nearest English equivalents . It is interesting to note that all the three words except khun khun, express different kinds of 'laughter'. 'Hein, hein, phein, phein is a derogatory use to indicate laughter. Khil khil refers to the innocent laughter in a sarcastic vein. In the English text, the different shades of laughter have been replaced in the first case by 'frolics' , in the second case, as 'delighted laughter and 'tho, tho' as laughed scornfully. 'Khun, Khun Kashiba' has been rendered as 'dog cough'. In conversion, redundancies such as 'Ma', 'Mala', 'Arre', 'Chhi, Chhi' Badipasa, Gatua, have been ignored and represented by conversational norms available in the target language.

The sixth story, Mondodari in Dream, is based on imagination and artificial situations which makes the story very unrealistic. Here Surendra Mohanty uses the word 'Pithou Pani'. Like Torani, pithou Pani has its own significance. Torani is the fermented water of Pakhala consumed to gain energy. Pithou Pani is not the fermented one but this is the grrinding rice water.

With the help of grrinding rice water one can make cakes. This is more nutritious than the torani. Torani may be harmful for health but 'Pithou Pani' is useful for health. By mixing some herbal tablets with the Pithou Pani people make 'Handia' also which used as toddy like drinks. This type of drinks are popular in the tribal areas and among the lower class people of Orissa.

Surendra Mohanty uses in this story two most popular mythological phrase, Jay Maa Shyama, Narmunda Malini' generally refers to the Goddess Kali and people chant mothers name when in trouble problems. Some people also chant gods or goddess names during the happy moments. so chanting or remembering the names of the god and goddess people generally strengthen their will powers and it acts as a source of inspiration. The other sentence 'Yatha Mandodarisya Swaha' is generally the sacred mantra chanted during the marriage time. This sacred line is used among Hindus and is very familiar. So, I have retained them as they are.

The last story, The soul of Dinasour, reflects the pictures of a royal family. Maharaj Raj Brajeswar Ray was a dictator, oppressor and wreaked atrocities on the people. He got ten years banishment by the British authority. By the meantime India achieved her Independence and the princely states were annexed to the Indian territory, the King had lost his kingdom and remained as a mere pensioner. He returned to Rajkanchangarh after ten years punishment and people welcomed him by saying... Jay Maharaj Raj Brajeswar Raj... ki Jay'. The literal meaning of this sentence is 'long live Maharaj Ray Brajeswar Ray... long live. But the English translation does not sounds good and this type of slogans are familiar in the princely states. Generally this is the only medium

where by the subjects shows their love, respect and affection to their ruler. The same system is popular now a days. When a popular leader visit his own constituency, generally people greets him or her by this slogan. Rajeswar uses some derogatory words like 'Saale', which is the literal meaning of brother-in-law. This is a common abuse in oriya and Brajeswara use the same word for the public. Brajeswar, known for his misbehavior, abuses the people same who come to meet him with love and respect.

Translation is an incomplete enterprise because the scope for modifications to fulfill the objectives of fidelity and freedom is never exhausted. Thus, no translation is final or the best. The translations selected for this dissertation out of a number of drafts of each short story, are, according to me, the best (that I could manage) representatives of the stories in the original.

LOVE AND LIVELIHOOD

The strike has been on in the spinning mill of the capitalists since last month.

Despite the deception of the opposing union, the threats of the mill-owners and the pressures of government machinery, the strike has gone on with renewed vigour and momentum. One can not but praise the initiative and leadership of the local Communist Union.

Comrade Binod was exhausted after days of work, convincing and encouraging the workers, collecting donations, and demonstrating with the workers in the whole city with the slogan - 'Red Flag, March on.' After coming back he lay down in the party office which was full of pamphlets and newspapers. He fell asleep as soon as he touched the bed.

Comrade Lalita entered the room after some time. Comrade Lalita, a good writer, slim, young and attractive usually talked little. Her responsibility was analysing all the English circulars and books of the party. She was also editing the party's weekly newspaper. Her new responsibility due to the strike was writing bulletins.

This is comrade Lalita's office-room. She switched on the light. One table was there on the western side near the open window. Heaps of newspapers, plain paper and books were lying on the small table near the open window. Three framed photographs of the same size were hanging on the wall. Marx was in the middle. Stalin was on his left and Lenin was on his right side. An old call-bell was there inside the heaps of the paper. Lalita pressed the bell thrice with her thumb.

Ramu, the office boy came in. He is also a comrade, son of a worker.

"Coffee", Lalita said.

Ramu went off.

Outside it was beautiful by the moonlight. Towards the end of the factory area is the party office. The zig-zag road passes beside the window. Some times a bullock cart or a person or two pass through the road. A huge stony barren ground lay on the other side of the road.

The fragrance of some flowers from somewhere made the night more exciting and romantic. Lalita switched off the light with exhaustion, disappointment and, dissatisfaction. A beam of moonlight from outside reflected on the lap of Lalita-sensuously. A sense of self-satisfaction and contentment ran through Lalita. Lalita realised that the history of the mankind has witnessed many failed struggles, lost through many contradictions and disputes, yes there is no end to this beautiful moon-lit evening, no end to the joy it gives.

Again she switched on the light. This is escapist counter revolutionary-bourgeois pastime.

The snoring of comrade Binod became deeper. She had not seen him yet. Surprised by the sound of snoring, her attention was drawn towards him. He was dressed in dirty trousers and a half-shirt, a half torn Khabuli Sandal on his feet. The badge of 'Sickle and Hammer' was placed on the left shoulder of his shirt.

Ramu came with the coffee. She asked Ramu for another cup of coffee. Lalita respects Binod for his strong leadership and mastery over Marxism. He

can quote from Marx fluently on every occasion. Once he fell in love with a girl. That girl also responded equally. They were about to solemnise their marriage of love. But her father was a bourgeois. He warned both of them that he would not have any qualms in choosing a good-for-nothing follower of Sri Chaitanya of Nadia as his son-in-law rather than a comrade. He can not stand the symbol of sickle and hammer.

Binod was disappointed. He was not frustrated due to the failed love affair. If a girl like Lila could have joined the partly it would have contributed to the growth of Communism. Still he never fails to send party bulletins to Lila. Once some of his friends teased Binod for his lost love, he retorted according to Marx, "Nothing is being, everything is becoming". It means, "Nothing is stable, motionless. Love also has its dynamics. Dialectically, if the motion of my love is negative, then there is nothing to worry about".

Ramu brought another cup of coffee. Lalita pinched sleeping Binod's forehead with a childish playfulness. Binod got up rubbing his eyes and sat on the heap of newspapers. Lalita asked, "You mind having a cup of coffee comrade?". Binod, was happy with an inexpressible joy. He said, "Thank you, comrade." Both of them sat down near the table. Lalita touched the cup with her lips. Both of them took their coffee silently.

Outside the bright moon on the full-moon night was glowing. On the other side of the road lay the same stony barren ground. From there came the sound of somebody playing a flute, the tune of which was intoxicating.

Binod asked , "Have you sent tomorrow's bulletins to the press, comrade Lalita?" Lalita was thinking of a poem - Oh! moon, the distance of a thousand

DISS
O,1591,3,N20"x:g(P;795)
N7
TH-6745

miles between you and me has ended. You came like Lord Krishna to love me. Oh gracious, my lord, embrace me, love me.

Binod said, "Tomorrow evening, we are going to arrange a meeting. All the mill workers from the nearby mills are also joining in our strike. Your bulletin should be as sharp as a bullet. If you can compose a revolutionary song then that will be used for a chorus at the begining of the meeting.

"What type of song"? asked Lalita curiously. Binod said, "It will do if it goes like this :

" We harvested

the golden crops in the barren land!

only golden crops ".

Lalita laughed at him.

Binod asked in a shocked voice, "Laughing?".

"No". Lalita replied briefly.

Binod took out a cigarette and lighted it. Tired and sad Lalita looked at the portrait of Marx. "Oh! Marx, your economic interpretation of history turns man into a pig, whose life is only a question of bread. You have made filling up the stomach as the aim of human being. You have made bread more tempting for the human being than this moon. Plenty is the only aim of life. But you have not informed them about the greater goal that lies beyond plenty.

Binod said in a heavy voice, after throwing the half burnt cigarette outside, " I have noticed in the last few days that, you are turning into an escapist comrade! Freud says, this is a death-instinct, the "Abhiddhama" in Buddhist philosophy. This instinct of losing existence in a void, is a mental

weakness. Erric Fromme says, "this is a bourgeois entertainment and spiritual frigidity 'terror of freedom'."

Lalita felt irritated. She could never stand bookworms whose selves were not free. What does Marx say, what are Freud's views, what did Fromme says-as if this is the ultimate and absolute meaning of life. What ever lies outside is absurd, weakness and bourgeois pastime. Lalita said, "I have heard all these things a lot, comrade! Want to go for a walk? What a beautiful moon outside." If it was some other day, then he would have convinced Lalita that her proposal was 'Counter Revolutionary' or bourgeois pastime or would have explained to her the intricacies of insurrection tactics of Lenin. But today, after a whole day's work and exhaustion, he too also wanted some peace and the coolness of the beautiful moon light .

"Let's go", said Binod.

Both of them walked a long distance. The locality was far behind. Everywhere, you could only see the hugeness of the stony ground and the moody fickleness of the moon. They sat down on a slope. At times Binod was telling to Lalita about the letters of Marx's to Engels.

Lalita asked jokingly, "Has not Marx ever said anything about the moon-lit night ?".

Binod was thinking of the answer. At that time a beautiful sound from some one's flute could be heard from far, very far. As if the sound of flute merged with that stony barren land, with the tranquility of the night and the restless fickleness of the moon. Spell bound both Lalita and Binod listened to the sound of the flute.

After some time two strange shadows sat down at a distance from them. The flute recital was un ending. As if the river of the life wanted to transcend the bank and unite with the ocean of moon light.

Both Lalita and Binod grew curious to see them. They got up. The sound of flute gradually stopped when both Lalita and Binod came closer to the shadows. They could easily recognise them - Nayana and Kajri. Both of them were working in the mill which is on strike. They hailed from Chhotangpur area.

The salaries have been stopped due to the strike. They might spend the night on an empty stomach. But they are rich with the wealth of life.

"You play the flute beautifully ! Nayana," said Lalita.

"Yes didi", Nayana replied in the Chhatisgarhi language. "In our land we go for a walk in the hills and jungles whenever the moon rises." "The night advanced. Both Lalita and Vinod returned the office.

Lalita was thinking, this is the incompleteness of the Marxism. Life is not for only production and distrubtion. A full wage and a full stomach may be the necessity of life but not the motto of life. Then for whom is this pleasure of the moon-light, the eternal perfection of the nature meant? Life is more beautiful than existence. Marxism has forgotten the essence of life through the noises and struggles for existence.

Lalita said, "Both of them are enjoying themselves".

Binod looked at Lalita with surprise. As if someone had knocked lightly but firmly on some closed door of her heart. Nayana again played the flute. The fragrance of Henna that touched the waist of Kajri mingled with pleasant breeze.

Binod looked towards Lalita.

The fresh moonlight-bathed body of Lalita was enchanted with unmatched beauty. The next moment Binod realised that this is nothing but bourgeois sentimentalism.

Both of them returned through that stony zigzag road.

The party office is visible now. After going back she has to write the bulletins. Lalita's body and mind became exhausted with tiredness and anger.

The flute recital of Nayana was audible partially through that deserted, stony and barren ground.

Lalita felt that, this pure and pristine life is a great challenge to the incompleteness of Marxism and the struggles and gloominess of existence.

THE UNDERGROUND

Shyamal, while walking on the road, irritated, said, 'Nonsense' and took the Kabuli sandal off his left foot and picking up a lime stone from the roadside, hammered a protruding nail a few times... the nail had eaten up a few layers of skin of his heel... Nonsense... Shyamal violently hit the nail a few more times and chucked the stone to the road side.

A dusk in December. Like the agitating dozing eye-lids of a youthful lass in embrace... Nonsense...Again the same bloody nail... sharpened.

This was the dusty road at the end of the town... a slum area... separate from each other, the coolies' colony, sweeper's colony, so many colonies. And in the distances between them was the straggling jungle, broken walls, walls that had crumbled in the rains, blasted cottages... jet black, dirt covered, stark naked children... violently barking dogs... shields of quarrels... beneath it lay the dusty road, rubbish, unhygienic colony above him, a dusk in the gentle sky of December like the agitating dozing eye-lids of a youthful lass entwined in excited hands... that nail again... that pointed nail inside his shoe... if only he could somehow, limp to the tea stall up ahead, that would be restful... a broken house ahead... a long demolished wall that has found a no use-poster, cinema posters, political posters, medicine posters, football match posters-posters under which the wall has disappeared "The celebrated political leader is arriving ". 'The second-in-command political leader celebrate his fiftieth birthday'. The queen of the heart in this movie... a cricket match in the ground... oil for itching and burning... of genuine sixty-four qualities... Inquilab Zindabad."

"Victory to the rule of the labourers." "Ruling party down, down..." Shyamal quivered with excitement, all pain forgotten. "Ruling party down, down..." Beautifully rounded letters, written in deep red ink... Lalita's signature... round smooth and like wide open-eyes in a beautiful evening ... eyes like those of an opium-eater... like moon-lit sky.

The municipality's lamp-lighter passed him carrying a ladder on his shoulder. Behind him, a few street lamps flickered hesitantly. Here's the colony's tea stall. A woolen monkey-cap on his head, a tattered button-up coat, and a striped Lungi- this is the shop owner, Bismillah. His assistant, his orphaned nephew Inayatullah, is washing dirty cups in a bucket of water. He has a beedi on his lips, and a cinema song upon them," Mera bulbul so raha hai'" Salaam babu, Bismillah greeted shyamal. "One cup of tea", says Shyamal. Still cleaning the smoky glass of the lantern, Bismillah orders, "One cup tea... special tea."

A Sweeper seems to be returning to his colony after finishing his job. Khaki coat, tattered pyjamas, turbaned head, a beedi between his lips, and the trademark broom under his arm-pit ... he is also a comrade. "One cup of tea..., strong tea." Bismillah yells angrily, "hey Inayatallah|" Inayatullah starts making the special tea. Comrade reached under the thatched roof of the tea stall and takes out a cigarette tin... into which Inayatallah poured the tea. The municipality's lamp lighter stands on his ladder outside the shop and lights the street lamp there. Tomorrow is the November Day... 'Martyrs day'. One day he will also become a martyr.! Like the mythological sage Dadhichi, his bones will be used to fashion the terrible thunderbolt of the God of the people.

Shyamal felt a wave of grandeur within himself. Like the lamp lighter, he too will be a God of the people and the 'people' will climb the ladder to reach the top. And then he will place his foot upon the heads of the "masses" to bless them... and push them down, that will break the ladder. And then another god will emerge, god of the people, bearing on his shoulder, the broken ladder of the masses.

Since time immemorial there have been two sections : the rich, and the poor. And in between, the middle class. The middle class aspires to riches. And the poor dream of a world of the poor. The middle class uses the poor to uproot the rich and establish itself as the new rich, and the old middle class is replaced by a new middle class, which in its turn, uses the same old tools of exploitation - all logical conclusions of the dialectic of revolution. But our revolution will overthrow that dialectic, we shall forge a new world... but who are we? Mere stone breaking labourers in making the Konark of revolutions! Nonsense!

The western sky is like the funeral pyre of the day, a red funeral pyre. Shyamal paid for the tea and got up. Just a little more way to go, and then a bushy jungle. And in the jungle, an abandoned, crumbling bungalow, a ghost bungalow in which resides the ultimate ghost. The cattle grazing boys are scared of entering its area, even during the day time... underground which is the labour room of revolution.

Lalita is like the evening's twilight. Her eyes are the wine of dreams, her waist is the laziness of the light... 'Lalita! And the thought of her, pinches his heart like the nail in his sandal. But why does Lalita look so beautiful?

Beauty is a surplus value. Beauty should exhaust itself, in the daily grind of living. Then why is Lalita still so beautiful, despite having lived for close to thirty years ? Binod, comrade Binod, if he could murder him! So what if he was a leader ? Tomorrow is 'Martyr's Day,' November Day... he too will be a martyr one day. But when, on what lazy dusk and in what manner will Lalita place a wreath ?

II

In the dim light of a candle, comrade Binod is reading Shakespeare's Othello. And outside the window the darkness of the evening descending slowly, even as the voice of a few jackals pierces the night. The leader of the underground, comrade Binod was literally addicted to analysing Shakespeare's tragedies within a Marxist frame work. The left side of his face is burnt, the result of an accidental explosion while making a bomb, a few years ago. Three of the front-teeth are also broken. Actually they have been deliberately broken to camouflage his identity which he constantly changes for the purpose of travelling. Lalita is his wife. Binod was reading at the top of his voice...

"Well do it and be brief, I will Walk by

I would not kill thy unrepented spirit"

a soliloquy just before the murder of Desdemona.

Lalita was entering the room with a cup of steaming tea in her hand. Startled by Binod's excited high pitched voice the cup slipped from her hand and shattered into pieces upon the floor, evoking a loud guffaw from him. A demonic laughter from the half-burnt face of Binod.

Lalita said, "How many times should I tell you not to read 'Othello', atleast not when I'm around. It gives me the shivers." Binod replied, "Shakespeare remains the world's most memorable playwright for the character of Othello. Every intellectual should be cold-blooded and determined like Othello. Only then can our dream be fulfilled. You praised Hamlet-so much. Hamlet is no more than a hateful symbol of the cultured decadence of the bourgeoisie... To be or not to be... But personally, I love the darkness of the night or the burning heat of the noon. But detest neither the bright nor the darkness of the western horizon."

Binod started reading again -

"No heaven forfend! I would not kill thy soul,

I would not kill thy unrepented spirit."

Lalita went inside to get another cup of tea. Shyamal came inside. Binod looked up from the book and said,... "Are you ready for tomorrow? Possibly you have to face a blood-bath tomorrow. Are the others ready for that?"

Shyamal replied briefly, "All are ready, attempts are on to lead a huge demonstration through the main streets of the city. But the police still has not given the permission for it." "Excellent", said Binod. "The police may order a lathicharge, may be even firing. How can you build the new until and unless the breakdown of the old?

Binod ordered Lalita at the top of his voice to get two cups of tea.

Lalita came in, after sometime with two cups of tea. Like goddess Laxmi emerging from the sea, after the cosmic churning-with poison in one hand and nectar in the other. No, no, give me the poison. Shyamal became active.

With half-hidden smile Lalita asked, "So, comrade, tomorrow will be day of the test for you".

Shyamal took the cup of tea with trembling hands and to took a sip from it.

"Why do you laugh like that, Lalita? Laughter pressed between your thin lips! The Darjeeling tea had a good taste. You are a capitalist, Lalita-the infinite surplus value deposited in your coveted charmed body. Flower like fingers, red lips, curly bun, and your curved eye-brows are highly attractive. If I could murder you, like the lover of Brownning's poem, during embrace, then your conch like bright neck will be red by the pressing of my fingers.

Some of the tea poured on to his body. Lalita asked him to follow her. With that heart burning smile Lalita left that place. Shyamal finished his tea. "You go" said Binod. "Comrade Lalita will give some hints to you", Shyamal went inside. Tomorrow, in the history of revolution, his name will be written in fierly letters. Lalita will welcome Shyamal with a wreath after his victory... with a garland of "Aparajita". He will be the most memorable, adorable martyr. Some bats were eating some fruits by winching under the old banyan tree, behind the demolished and abandoned building. The platform under the tree is partially visible in the patches of moon-light. Shyamal sat down near Lalita. The fragrance of an unknown flower was coming through the wind. Shyamal was thinking of a poem... like the patches of the moon light on the earth and like the mixtures of salt and pepper on the fried egg. 'Oh my heart! Oh my love! love me and embrace me.

Lalita took out two bombs from her saree and said, "Keep them carefully. They may help you tomorrow." Shyamal hid them with a trembling hand.

"Do not be late, comrade", said Lalita. Otherwise, police might arrest you.

Lalita left that place.

III

Illegal demonstration - Lathicharge of the police - explosion of two bombs - then firing - then Shyamal does not remember anything. His body was full of bandage with 105 degree fever - the smell of chloroform is coming out. Oh! pretty tough to breathe - "Ah"! Shyamal yelled out. A sister rushed to Shyamal's bed. "Ah!" he twisted a few times like an injured reptile, "I shall be a martyr -adorable and memorable". But where is Lalita? Shyamal had died in the hospital, having been hit by the bullets. May be acting, but he could bring some tears in the blue-lotus eyes of Lalita. "Ah"! the whole hospital was shaking in Shyamal's yells. A sister rushed again.

Then she pulled-across a white shett over the pale and gray face of Shyamal.

SAND

A morning in the month of June. Patches of clouds covered the sky making sunshine less scorching. These clouds will move after sometime. The sunshine would be so hot that one can get puffed rice after throwing a handful of grain on sands of the river front.

Nari Pradhan stopped at the river bank. Ahead, up to three miles lay a dried up river, like a dead snake. The huge buildings of that side's city were visible through the morning mist. Crowds of people were walking on the river towards the city. They will return to their own villages on this side after the day's labour. Like this, everyday they go early in the morning and return in the evening. Nari Pradhan is one of them.

The day is not clear due to the cloudy sky. Even then it is quite late. It would be late in the morning by the time one reaches the other side of the river. The smoke of the glass factory is coming out in a sinuous way.

Nari Pradhan hurriedly came down to the river bed. He is more than fifty years old. His body has lost strength. Nowadays he feels giddly after doing a litte work. Still he has to work hard from morning to evening. Otherwise, It would be very difficult to manage his livelihood. He has a widowed daughter at home. A twenty two year old son who could have taken care of him, died of snake bite, about two years back. He does not have any land otherwise he could have managed his livelihood by cultivating it. That is why he goes to the city to earn his livelihood and he has to continue with it. He is pretty old, but he can do so many things. He does not mind working on road

construction, building and even as a porter. He has accepted the cruel conditions of his life without any hesitation. He struggles every moment of life to earn his livelihood and he has to continue it all till the end of his life. Sometimes the cold blood within his blue veins gets stirred as if agitating for a revolt. He does not know against whom he has to revolt. Still he revolts within himself. He asks himself, why should he work hard in his old age? At this age he should be able to relieve all of his worries and tiredness resting at home. But why this world does not give him a moment's rest? But do all those fifty year olds living in those buildings in this city under whose shadow he rests, do the same bone-crushing labour? There are so many people in this world who don't even touch a straw, but spend their lives in leisure. Why is this injustice being done to him? Now he can't go on any more. Every thing has become hazy to his eyes. His hands and legs have become weak. While working his hands are shaking. But why is this world so cruel to him? Nari Pradhan looked up towards the sky. The darkness of the evening became deeper. Neither the sky nor the darkness could hear his complaints and allegations. The sky has simply closed its eyes like an opium addict... it is so insensitive to the sorrows and happiness of mankind.

"Naria Bhai, Hey! Naria Bhai!" somebody called from behind. Nari Pradhan looked back. It was Dama Dalei from his village. He has come up to the city with a basketful of mangoes. Dama Dalei's condition is not as bad as Nari Pradhan's, still he too works hard to earn his livelihood. Both his sons are also earning, but they have a big family. He does not like to get his share from his sons income. He does not want to be dependant on his sons so long

as he is able to work. Still it is time he should take rest. Now he should be relieved from all the worries and anxieties of last fifty or sixty years. That much he deserves to get as his right from the world-which he enriched by giving it every moment of his past. The world has ditched him by depriving his dues. Still he accepts this injustice as the order of the Almighty. He has never revolted.

Dalei joined Nari Pradhan. Nari Pradhan asked", Now a days you are doing this mango business. Well you are older than me. How long will you continue this hard work?".

Dalei replied after taking a deep breath, "Yes, we've been born in a poor family, we've to work hard. One should not be scared of that".

Both Nari Pradhan and Dama Dalei walked together on the sands and that mingle with the horizon like two black-spots. They were surrounded by sand... as if it touched the sky.

Nari Pradhan said after wiping his seats with a 'gamuchha' from his shoulder, "These are not God given things but man made".

But Nari Pradhan could never explain to himself the reasons for this revolt. He does not have any logic to convince others. But he knows, only man is responsible for his distressed life. The hugeness of this world is more than that of sand. Still one does not get his space due to other's narrow-mindedness. One can not get even a handful of food for two meals in a day for others' greediness. This world is big enough for meeting one's hunger. He never got a moment's rest in these past fifty years.

A train was crossing the bridge over the river. Both of them stopped a while to watch the passing train. They were used to staring at the trains since their child-hood with curiosity and surprise. The train has disappeared leaving behind clouds of black smoke. Then they moved ahead. Both of them were silent. The burden of their sorrow weighing on both, neither had a word on their lips. They had the huge expanse of sand in front to march on.

Some men and women with bundles of fire-wood on their heads overtook them. Hailing from the villages, they were also up to the city to sell their fire-wood. Hunger has also turned their life into a joke by some invisible power. They have scarified all the joys and happiness to earn their livelihood. Life, for them is pretty tough and vast like these sand dunes. They do not have any rest in their life. But why? Why are they spending their cursed lives like dumb and deaf? Has the earth become a desert? Why does not the earth produce more and more crops to eradicate this poverty?

They don't have time to answer. They are pushing ahead as if life is an unbearable burden to them. As soon as they throw the burden off they would be free.

Yet within the tranquility of sky, the green woods at a distance, the range of mountains within this bounty of nature, one feels ashamed to think how in this beautiful world, man has turned life into an ugly and infected pimple.

Still life and its struggle are the eternal truths and one can not avoid them. The sand bar has come to an end.

II

It was 8 P.M. by the wall clock of the nearby police out-post. Still the sand bar was warm. The air passing over it was hot as it touched the body. Through heavy dust, the moon looked dim. The wind had stopped blowing. Not a single leaf on the tree was moving.

Nari Pradhan came across the sand bar. Under the dim moonlight the sand bar seemed huge and directionless. Those who came to the town in the morning had returned before evening. Generally, he was not so late. He got late buying rice from the government store. Some one had trod on his left foot which hurt a lot. Most probably, he would not be able to come to the city tomorrow! Sand... sand... unending sand in all directions wherever one looks. As if one great soul, under the darkness of the evening, had become distressed and mute with pain and agony. The sky over head has calm as if fed up with the earth below. Both the sky and the earth were speechless and motionless. But under this tranquility, beyond the notice of men, somewhere a great turbulence is being born like the glowing morning springs from the womb of the dark night.

Nari Pradhan peered at the sky over his head. The sky was speechless, silent and serious. As if the sky was embarrassed by the exploitations and oppressions of the people. The earth was also silent. As if all the signs of life had gone out of its body.

Wherever the eyes go, there is only sand, huge amount of sand. The trees on the other side seem like lines in the darkness of the night. The river bank of that side is still pretty far.

Nari Pradhan's body trembled with an inexpressible fear. He had returned to his village so many times along this route. But he had never seen such conspiracy of the sky and the earth against mankind.

All of a sudden a million lights spread over the sky. As if the sky, had broke down tumultuously. Nari Pradhan walked fast uttering God's name. He was unable to move forward due to hunger and tiredness. Lightning followed lightning and the tumultuous uproar of the clouds made the whole atmosphere terrible. Again he looked up at the sky. But there was no sign of rain. The moon become pale and hazy among the dark patches of thick clouds. As if an ugly beast was tearing inside his belly with its long teeth. Acute pain and hunger had made his body weak. If one could eat the sand, then...

The western wind pushed him a little. He got another shove from the opposite side, while trying to control himself. The tumultous sky hid the moon. Every where there was the uproarious sound of the storm!

Nari Pradhan started running towards a hut like an injured deer escaping from the clutches of a hunter. The hut was used as a ferry-ghat during the rainy season. The roof of the hut was half-broken. The bent wooden pillars of the hut stood like ghosts. Near by a broken boat lay on its face like a crocodile. Only the mast of the boat was visible and the planks were buried under the sand.

Nari Pradhan could not move forward. He lay on the ground to save himself from the dust storm with a towel over his body. Still the dust pierced his body like needles. Again he started running like an injured animal.

The storm increased its ferocity as if the waves of sand were coming out from the ocean. Nari Pradhan could not move forward. Tired, he fell down.

Instantly his body was covered with dust and sand. The exhausted body of Nari Pradhan got its final burial under that mound of sand. Still the velocity of the storm had not receded. Every where was the tumultous uproar of the storm.

In this world, where man deprives others of the tastes of life, in a world where several lives seemed like curses due to someone's greed, it looked as if the sky was agitated with a stormy turbulence against that world.

Heaps and heaps of sand covered the grave of Nari Pradhan.

The same night. Long, since the evening has passed.

Nari Pradhan has not returned yet.

The Night is moving gradually. Everybody in the village has gone to sleep after a hard day's work . The storm has stopped a long time back. Nishamani, the widowed daughter of Nari Pradhan shut the door and came out. The pale and dusty moon was there outside. The whole atmosphere was calm and quiet.

Nishamani walked towards the river. There is no rice, no pulses at home to cook. Nishamani had set fire in the oven but it had been extinguished long back. She was waiting for her father. She was also dog-tired. Anyhow, she managed to drag her self to reach the river embankment.

All around it was calm and quite. Under, the dim light of the moon lay the unending sand dune in front of the river. The night train crossed the river. The silence of the night aroused by the sound of the engine, turned on its sides and went back to sleep again.

Nishamani yelled out at the top of her voice looking for her father. A gust of wind spread the coarse hair on the forehead of her failed youth. Her

ruffled hair was unconscious of the fickleness of the wind. Her eyes were moist with some unknown fear. Again she rearranged her ruffled hair and yelled out,

" Bapa... Hey... Bapa."

But her yelling would not reach Nari Pradhan's ears. He has attained the long-sought rest from his tired life, freedom from the curse of living, under mounds of sand. What he could not get during his life time, death has bestowed it on him.

Nisha shouted for the last time at the top of her voice, "Hey... Bapa!"

The sand ahead is silent. The sky is silent. The dimmed night all around is also silent.

Patches of wind tried to spread the bunches of hair on her face.

****

THE ETERNAL PRESENT

The new building is being built on the ruins of the old foundation. Through the window in the first floor of the palace, Chandrachur Rai Churamani is silently watching. Whether new generations are being built there?

Chandrachur dusted the pipe which had died and lit it again. A huge building of the owner of the cement factory is being built near by the palace. The iron frames of the cement factory were standing there as a skeleton which looked as if it was laughing at Chandrachur's palace of the twenty generations. He smoothly smoked the pipe. Circles of smoke were spreading in the light morning wind.

Muchukund has already bloomed, and champak will jut come within a few more days. Spring will come once again into Churamani's bushy and thorny garden.

Long ago, the owner of this cement factory had come to Chandramani, not once but many times, to take the estate on contract which he had got as a part of his huge property. He came bare-foot, his hat off and with folded hands.

The morning sun is shining on the nearby tennis court of the government Circit House. The palace of Chudamani is completely silent and has a desolate look, whereas once upon a time the palace was crowded with the people from morning till night. It struck nine on the entrance-hall clock. Chudamani took out his gold strapped watch and looked of the time which it was ten to nine. Five years back if the entrance- hall clock had been late, it would have created a turbulence in the palace. But now, as if time has no value for Chandrachur.

Whether the clock is running fast or late by ten minutes, it hardly matters to him any more.

There was a time, when his life was systematic like the clock. From his waking up at four o'clock at down, each and every activity of the day, not only his own personal life but also of the family members and the surroundings, was performed on in time. But nowadays, he does not have any relationship with his sorroundings. Even today he is so particular about his time that he cannot tolerate if there is a lapse of even a minute.

The creeper - roses have been dying in Porogala. The cemented - road has become dusty with the mush and grass. Diwan Rout Ray Saheb, as a matter of habit, wearing a dhoti and a coat, with a stick in his hand, is coming. He has grown old working in this household. Once upon a time, when he was in power, everyone was scared of this Churamani estate. But now he has only the status, no power. After the collapse of the Churamani supremacy, Rout Ray said once, "Set me free. What can I do here now ?"

Chandrachur said, "Where would you go, Ray Saheb ? Only The estate has been lost. We still have lots of things in the palace to live on. The endowment, the land properties, who's going to look after them ?"

But Rout Ray knows very well it is very difficult to incur the day-to-day expenditure of the palace with whatever is left in it now. He has been not paid for months. It is equally difficult for Rout Ray to go somewhere else at this age forgetting the bonhomie of years.

The old gardener is cleaning a part of the garden uprooting the old plants. This has been a routine job. He cleans up the garbage everyday. And he

wonders yet why there is a mess everyday. This is the struggle of life against the future! A subtle smile appeared in Chandrachur's wrinkleless, anxietyless calm quite face for a moment and immediately vanished.

Seeing Rout Ray Saheb, the old gardner saluted with a bow and looked as if be wanted to request him for something. Rout Ray said something. The gardner before going to cut the grass leaned against a sandalwood tree to take some rest. His salary for many months are due. But why are these wretches stuck here ? There are many more of this kind in the palace. There would be some relief if these people could be driven away. But they have been serving here since long. The gardner's job was to look after the queen's favorite - the big - yellow rose plants. The queen has passed away. The yellow roses no longer bloom in those plants. It's two to nine. Chandrachur moves towards the dinning hall for breakfast.

The dining room is on the ground-floor. The dining table is made of teak wood and designed in the Victorian style. The table cloth is getting dirty. The flowerpot has been decked with fresh sevati and valley-liley. Hanging on the wall are some paintings by some unknown western artists-snow-covered mountains underneath the village road shadowed by Deodar tree ends at the entrance of a hidden - hut. Some mythological paintings by some Indian artists too are adorning the walls. Chandrachur comes for breakfast exactly at nine.... there has been no irregularity in the past fifty - eight years.

The chef, as usual, drew the chair for Chandrachur. He looked at the empty chairs around the table and sitting in his own chair thoughtfully started examining the knives and forks. Then the steward brought some corn flakes in a

saucer and some milk in glass and placed on the table. After he had mixed milk and four spoons of sugar with the corn flakes, the young princess Rupa Kumari entered. She is the youngest child of Chandrachur but has crossed twenty-three. Many proposals for her marriage have been received, her horoscope has been considered in many households, but Chandrachur is not satisfied by any of the groom's demands. Whenever he has liked the groom's eligibility, it has been a difficult task on his part to proceed due to the heavy amount of dowry demanded. RupaKumari is the only friend of Chandrachur in this desolate palace of Churamani. Chandrachur looked towards RupaKumari.

Rupakumari looked unusually tired and helpless. The black lines under her beautiful eyes looked like the blurred, disappointed and grave sky of the evening. She was wearing a red georgette saree and matching blouse. She were few bangles in both hands and a diamond - studded ring on the index finger of the left hand. Rupakumari picked up an apple and started cutting it with a Knife. Chandrachur wiping his face with a hankey said, "I am noticing something unusual with you, princess."

Without replying Rupakumari silently kept on cutting the apple. Chandrachur said, "Today you are late for breakfast by five minutes. And it seems that your are not getting sound sleep, and are tormented by some loaded thoughts."

The steward placed some breads, butter, jam and fried-eggs in front of Chandrachur, and drew the salt and pepper pots near him.

Chandrachur crudely ran the knife through the slice and said, " Rupa, I notice that you are losing your self- confidence day - by -day. One loses self-confidence if he or she loses faith in God."

Rupa Kumari slowly biting a piece of apple said, "These days I am not keeping well, papa. May be it is because of sudden change in the weather."

Chandrachur said, "I can't help laughing listening to you, princess. Look at me at the age of fifty - eight, I go for a ten mile ride on horse every morning. I don't even have the slightest experience of dyspepsia or rheumatism. Do you know, princess, why ? self - confidence, and will-power is the only secret of my mental and physical health. Self - confidence can not be achieved without - faith in spiritualism. It is self - confidence which determines one's existence in time and space. Lack of it will lead to existential indiscipline and pancutality will have no value. Time would appear useless." Chandrachur started eating a piece of bread with yolk and said, "as a baby breaks a thing not understanding its relivance, if one thinks that life is senseless one's going to be either a saint or a revolutionary. It was same kind of situation which gone truth to both Buddha and Hitler. Many didn't have self- confidence..... Have you finished reading the Upanishad, princess ?"

Hearing about the Upanishad, RupaKumari fearfully looked at Chandrachur and then looked downwards.

Old Rout Roy came in side the dinning room. He carried a telegram in his hand. Wiping his face with a handkerchief Chandrachur asked, "What kind of telegram is this, Rout Roy ?"

Rout Roy said, " It says Lal Mitrabhanu Dev of Birganj is going to visit you today." Rupakumari was pouring coffee in a cup. She spilled some coffee on the table cloth. Looking towards her he asked, "Mitrabhanu ? Why ?"

"For bird - hunting", said Rout Ray.

Slowly clinking the steaming coffee cup Chandrachur said, "send the car to the station, and arrange a room in the guest house. You may inform the steward too if he is arriving here by lunch."

"He is arriving straight here in his car", said Rout Ray.

Chandrachur said, "Your responsibility has been proportionately lessened then. Anything else !"

Rout Ray went off.

Chandrachur asked, "Princess, how did you spill this coffee ?

RupaKumari vexedly said, "An accident. So it has no cause."

Chandrachur said, "Even an accident is an action. So it certainly has some causes." Somebody was careless by whistling downstairs. Taking a sip from the coffee cup Chandrachur asked, "The prince, am I right, princess?" Chandrachur looked fiercely at RupaKumari While getting up he said, "As soon as the prince comes, send him to me, princess. "

After Chandrachur left the princes breathed with great relief. "So, Mitrabhanu is coming today. No ! No, a final decision has to be taken. One should not sacrifice one's own values to respect another's. A decision has to be taken this time." While picking up the coffee cup, she once again spilled some coffee.

Prince Narendra Ray Churamani entered. He is just seven years older than RupaKumari still he looks even older by five year more. He is wearing a Khaki pyjama and a bushcoat. His hair is ruffled.

The index and middle fingers of the right hand have turned yellowish due to the nicotine of cigarettes. Holding a cigarette in his hand enthusiastically he said, "Hello baby ! "

Narendra had been wandering since last week, he is returning today. Taking princess's coffee Narendra said, "So, the King is angry with me, right ?"

Rupakumari said, "You do not have any qualms scoffing at my father like that ?"

Taking a few sips from the cup Narendra said, "Who is scoffing at whom ? He himself is a joke in this ever- changing world. A man should keep up with the time. As you know princes, Dinosaur was incomparable in its size and strength but it has vanished from the earth just because it could not keep pace with the changing time. "

While pouring coffee for herself in another cup RupaKumari said, "It's not fair to impose your bias on others. "

Narendra said, " I cannot take your father's bias like you without any argument."

Terrified, RupaKumari said, "Father is waiting for you in his library. He will be sad if he hears you say so."

Narendra, holding his cup, went to meet him.

The study chamber of Chandrachur is like a long hall. Inmemorable hard-bound books are there in the glass almirahs all around the house. The names of the books and the authors written in golden letters are quite illegible. In the middle of the hall, a fig China pot is fixed and decorated with table rose. Tattered in certain parts an expensive carpet is spread on the floor. There is a table near the window in a corner. Around the table are three chairs. In the past Chandrachur used to sit here from 10 o"clock in the morning to 2 PM in the afternoon and work for the Estate. There is almost no work of the Estate. But

still there is no irregularity in Chandrachur's daily work. He even now sits here form 10 am in the morning to two in the afternoon reading newspapers or writing letters sometimes. He was reading a newspaper when Narendra came inside silently and stood near Chandrachur's table. Through the window could be seen the mountains intricately spread that looked as if the sportive creepers had encircled the rocks. While Narendra was looking through the window, Chandrachur without raising his head said, "Take a seat."

Narendra dissatisfiedly sat down in a chair. He waited while Chandrachur went on reading the newspaper; five minutes passed. Meanwhile Narendra went on drawing with pencil some triangles, circles, rectangles and human faces etc on a newspaper.

Chandrachur folded the newspaper and put it down and said, "Narendra, can you tell me what is the basic difference between a human being and the other animals is ?"

Narendra said, " Man is the only social animal. And that is the difference." What are the qualities and nature of that social animal ?" asked Chandrachur.

Narendra was thinking of the answer and Chandrachur said, "A brain is full of strange ideas, the only differentiative quality of human being. He can not sit quiet even for a moment. Every moment he needs to be engaged in some work - whether good or bad. If he doesn't find anything he would start doing strange things. And there you have reflected the strangeness of your mind. Can you tell me what those pictures mean ?"

Narendra kept quiet. Iritation was writ large on his face. Lighting his pipe Chandrachur said, "Well! you have persuaded the people in the oil & turmeric yeilding area not to part with their crop, right?"

Narendra said in a provocative voice, "They are not prepared to give you a single grain." Chandrachur calmly asked, " Why not ? "

Replied Narendra, "What demand! What right do you have to collect a share of their crop ? Why should they give you a part of their crop when they have put in so much of hard labour and capital of their own to harvest that ?

Chandrachur said, "Mere hard labour does not give you any crop, Narendra. You need land too. And that land is mine. So I must have a share.

Narendra said, "But land is the collective property of the society. Therefore, nobody has individual rights over it or its share". Puffing out some smoke Chandrachur said, "Then labour should also be a social property. No Individual should have personal right on the earnings of the labour. You must be prepared to announce labour as the social property or mass property, are you?"

Narendra said, "You can't ward off the real problem by this revolutionary feudalistic argument. "

Chandrachur said, "I know Narendra, it is easy to realise one's lust for power by instigating people but why do you have to stoop to begging just for power ? I know one day you will exploit and harass the same people who are going to empower you. But my suggestion is if you want to realise power do whatever your ancestors have done. Fight against the powerful with a sword and rule them. There is no acting, no deception."

Replied Narendra, " I am shocked that one can have such nature, such intentions too."

Chandrachur said, "Narendra, think about it. Once upon a time, not only oil and turmeric - yielding area but Ray - Chudamani Estate was also non-existent. The day Churamani, the slayer of the enemies, set his fort in this land, it was desolate, it was full of jungles of Sal and mountains. Then Raygarh was built after cutting the mountains and clearing the jungles. Before, pre-historic socialism of the ancient man used to be the order of the time. Can anybody tell me, Narendra, how the origin of the king, the state, and empire was possible in that ancient socialism. How Raygarh came into existence replacing the jungles? The beginning of the history of the civilization, individual and individual's, life history personal property and rights on which the foundation of society and civilization is based. Narendra you can not avert the truth by the help of these hollow slogans. "

" You can not argue with such prejudice", said Narendra and left.

Chandrachur started strolling inside the hall placing his hands on the back of his waist. He could hear Rout Ray coughing which was his perennial forerunner. Counting his steps with his eyes towards the floor Chandrachur said, " Come in Rout Ray".

Coming as close to Chandrachur as possible Rout Ray said, " An amount of ten lakh is being granted for the oil and turmeric yielding area. It might go up by one more lakh, your honour, if you agree, everything would be settled."

Throwing a puff of smoke Chandrachur said, " No, that is not necessary, Rout Roy". Rout Roy asked in a vexed voice, " Then how are we going to manage the princess' dowry?"

Chandrachur said, " You don't have to worry about the dowry, Rout Ray. Has Mitrabhanu come here ?

Rout Ray replied, " Yes , it's about fifteen minutes since he came. Shall I inform him ?"

Puffing out some smoke and slowly looking at Rout Ray said Chandrachur, " No !" Rout Ray left.

Chandrachur looked at the portraits of his ancestors. Ananga Ray Churamani, the fifth Churamani dressed in golden laced Sherwani and shoes, and a sword in a golden sheath hanging at the waist. He was wearing a golden turban. Ananga was a man of high potential and immeasurable strength. On his huge face a high mustache twisted upwards looking like the whisker's of a tiger. Chandrachur cowled his own mustache round his fingers a few times. Both Mukund Ray Churamani and Gangeswar Ray Churamani were the sixth and seventh descendants of the Churamani dynasty. The eighth descendants, Pratap Ray Churamani was Chandrachur's grand father. It was during his reign that Rayagarh was, by the British rulers, made a part of this estate. Pratap Ray Churamani's strength and potentiality can be seen on the canvass of the painting. He first raised his voice against the British in this area. Pratap Ray is sitting on the back of a black horse with his hand on the sword.

All of a sudden Chandrachur's quiet and grave eyes illuminated with joy. He doesn't want anything now. If it was possible at the cost of everything he has, to get such a fast and energetic horse and a well-sharpened sword. It appeared that these portraits were the only reality for Chandrachur. And this palace, Rout Ray, Narendra, the princess, th old garden and everything were

just an illusion, deceptive, false and transitory. At least, Chandrachur doesn't have any link with them. But at the very next moment he felt as if he was himself an illusion and transitory like the light between the setting sun and night. It was eight in the evening.

Chandrachur, Rupakumari and the guest Mitrabhanu were sitting at the dinner table. The princess and Mitrabhanu were intimate since they were classmates. But it did not proceed much further. There was a marriage proposal for the princess from Mitrabhanu. Since that did not match Chandrachur's taste, the proposal was turned down.

In Chandrachur's aristocratic estimation, the status of the royal family of Birganj was quite low. Mitrabhanu, brought up in the culture and environment of Kalimpong and the convent schools of Dheradun, is very fond of hunting and sports. He has lived in America and Europe for a long time. He seems to have been strongly influenced by cowboy culture of America. And sò he wears his cloth - a pair of black trousers and heavily printed, chintz yellow Hawai'an shirt. Mitrabhanu was talking myriads of things about various countries "... "the last time in Carlifornia... have you heard of Zanjibar, Sir ? ... a strange place, Sir... where the police department and Income Tax departments were regulated by both America and England simultaneously".

Chandrachur kept on listening to him without saying anything. Who knows whether he was listening to all these things or not? But the princess was listening very anxiously. Sometimes she enquried, "and then ?" Today she relinquished the taste of the food. Chandrachur was watching how the princess was eating. Today she is unusually fearless, unhesitant like a sub-merging flood.

Dinner was over. After the coffee Chandrachur lit his pipe and said .... " I have to discuss something with Mitrabhanu, princess. Could you please leave us alone ?

Rupakumari left.

Mitrabhanu lighting a cigarette smoked as if he was trying to hide himself in the rings of smoke.

Chandrachur asked in a leisurely way, " Hope you did not have any problems on the way ?"

Mitrabhanu replied, " No sir, the road was fine. Moreover the new Placart is running well too."

Chandrachur asked, " What speed did you drive per hour?" "Just about 60 - 70 Km..per hour", replied Mitrabhanu.

Chandrachur said, " Oh ! that's not bad. But the cause of fast driving is 'desire'. Then can you tell me Mitrabhanu, " What is it that you covet here that you came driving fast?"

Mitrabhanu replied behind the rings of smoke, " Do you want to hear it from me what you already know ?"

Chandrachur said, " I know Mitrabhanu, you are keen to marry Rupakumari. But you know it too that I don't approve of it."

Mitrabhanu said, "But in this matter the decision of the princess is more important than your's."

Chandrachur said, "You are my guest. What else can I say, Mitrabhanu?"

Chandrachur got up from the chair. It was nine o'clock at night.

The next day.... It was quarter to nine. As usual before the breakfast when Chandrachur came to the dressing table he found a letter written by the princess under the perfume bottle.

Chandrachur opened the letter and read it.

The princess had written she was leaving home with Mitrabhanu. For when the two hearts have united, the familial impediments have to be broken. When Chandrachur could not adapt himself to the changing time, how would he involve himself with the unchanging traditions?

Placing the letter in the right place Chandrachur looked at the portrait of the queen on the dressing table. And then slowly walked out towards the dinning room. He could hear himself walking down the stairs. Slow, unhurried and heavy foot-steps....... Like the other directions.

The clock at the entrance-gate struck nine.

BALLOON

Date : 5/5/1939.

Evening has just fallen.

I haven't made any entry in my diary for a long time now. Today, I felt like writing in my diary. It is my only affliction. Sometimes I feel like writing in my diary. But no matter how much I write, I always feel like there is a lot more still to write that I have not written. And after that, there is a long interval. The diary remains buried under a pile of books. I dig it out and write.

It revives the memories of youth, of the times as it arises like the lotus from the bottom of deep water. It reminds me of the enchanting eyes of that lady... if that is so, how do you describe that charmed consciousness ? Love ? Two hearts beating as one ? Two lives existing as one?

If that is so, I love Kalyani.

Yes, I love Kalyani.

Date : 5/5/1940

The moment is what matters. An infinity of such moments are the coral beads that bind the wreath of life together. But somewhere in that string of moments comes along a moment after which everything else seems futile, and living on after that such an inexorable waste !

Today, I experienced one such moment. Perhaps. It was still sometime off till morning. The ashen veil still hadn't lifted form the face of the newly wed dawn.

I was holding Kalyani's clenched fists in my hands. When the Vagrant fragrance wrapped itself around the remainder of the surplus night.

Date. 5/5/1944.

Have you ever inflated a baloon ?

Big, still bigger, still more beautiful .... and then, pop ! the colourful ballon is no more than a piece of rubber.

A human child learns, by blowing a balloon, a cruel reality of life.

Today, a six-year-old morning returns. The sky is the same deep shade of blue, as lustrous, as beautiful, But why don't Kalyani's blue eyes remind me of that morning's blue sky ?

Possibly, such futility is inevitable when we try to transfer a phenomenon of mind on to physical possession.

Have you ever noticed a peculiarity of creation? That which is seemingly desirable forever, to acquire which one strives infinitely, suddenly loses all its attractiveness, suddenly appears utterly incomplete. Once you acquire it, the only thing that retains any meaning is the striving; the achievement itself no longer has any reality.

Perhaps that is why a child mercilessly tears the petals from a colourful flower and scatters them to the wind.

Kalyani is approaching. I need to hide the diary. I rarely write in my diary nowadays for fear of her.

Date 5/5/1967.

Shyamal, my eldest son... today I am as of thirty-seven years ago... as if I have been re-born in Shyamal's body and mind.

Shyamal is in love with a classmate, someone by the name of Saroja. I have secretly read his diary. Shyamal writes exactly the way I used to do once upon a time. I have once secretly read a letter of Saroja.

So what is love, anyway ?

Have you heard of a psychologist called Pavlov ? He has propounded a new theory - 'Conditioned Reflex' - if you are in the habit of taking bath at seven o'clock every morning, then at seven every morning, you will feel the desire to take a bath. You have the habit of smoking a cigarette after a meal. When you do not do so, you are bound to feel uneasy, uncomfortable.

In the same way, love is a 'Conditioned Reflex'. When you come into contact with a pretty, desirable woman in your youth, you name the resultant reaction in your bosom 'love'. That 'reaction' is inevitable. But in the course of things, when it gets inured, it fail to produce the same reaction. In the infinite incidents of life, that 'love' also seems to be just another incident - nothing more. In the language of psychologists it is called 'inhibition'.

You enjoy looking at the moon. And at midnight, the fragrance of the Henna bush under your window charms your entire being. But if you leave your bed to sit in the Henna bush, it is most likely that you will feel disgusted with the experience. And your throat will be dry with thirst if you decide to take a rocket to the moon in order to pursue happiness. And on the waterless surface of the moon, the moist earth down below will suddenly seem extremely desirable.

Shyamal is heading for the moon. Let him...

Date : 5/5/1977.

This is probably my last entry. Kalyani has left her sick-bed to come and sit by my head. Her slow, sick, cool hand feels like the cold hand of Death on my burning forehead.

Nevertheless, there is such pleasure, such peace in that touch. How I wish I could die before her ! If she dies first, it will be as if some one has stolen all the assets of my life which I've gathered and stored carefully in my entire lifetime.

As if the world that we have built together over the years has been suddenly razed to the ground by an earth quake. As if that which had made me complete, Shielded me, had suddenly become an emptiness itself. The road where we walked together will suddenly become very deserted, very lonely. I am very much scared of walking there alone.

"No Kalyani ! I shall die first. You are Sati Lakshmi. My heaven is to die in your lap !"

Kalyani replied in a broken voice : "What inauspicious things you say ! I want to die while I still have vermilion on my fore head, bangles on my wrists, in your presence !"

If Kalayani of my dream is thirst, then the real Kalyani is water. Pavlov's theory of 'Conditioned Reflex' falls around me like a house of cards.

SHANGHRILLA

'Aa--aa--a--- Sainya teri tirchhi nazrein' (Darling, your sidelong glances), Ashoka is practicing his music, stretched out upon the bed, the long drawn out alaap of the Khayal mode. Nonesense! Amitabh is sitting upon the sill of the half-open window, staring out. The slanted rays of the rising sun are gradually encompassing the town's street. The street is still asleep, like last night's inebriate drunkard. Sunlight upon his face and the flies buzzing all around. Amitabh fished out a half-smoked cigarette from his pocket and lit it.

Surjeet is killing mosquitoes inside the mosquito net. Sukant lies on his bed, lecturing... "That damn Plato's 'Theory of ideas' is a big fraud. The royalty of the cowardly and weak Athens was reeling under the attack of Sparta. It was in that decaying society of Athens that Plato's Philosophy developed. The only solace is the past. Only the past is the Truth, God and Beauty. And the present? Decaying, cracking, meaningless. "Got it, Surjeet? Philosophy is no more than a self-deluding strategy to logically justify one's own weakness. Now for Schopenhauser."

"Damn! The mosquito has got away. Hey Sukant, shut up with that lecture, will you? Even the mosquitoes are running away."

Amitabh's forehead wrinkled in boredom. "All the useless morons are assembled here. The stretched out alaap of the Khayal can be heard, philosophy is being discussed, the mosquito menace is on. And still a year's house rent to be paid. All the tea shop, cigarette stall, rice shop, Kinu Sahu's Shop.... still so much to pay. In a short while, all of them will arrive for the mass attack."

Amitabh was ready with a scout whistle to inform the inmates about their arrival.

Nevertheless, everybody is quite composed. As if each of them is the grand child of the Nawab Ali Shah. Poor souls. Suddenly they all fall silent. Perhaps they are all getting ready to go back to sleep. Surjeet is ringing his bicycle bell... as a call bell. His lordship doesn't wake up until bed tea's served. "One cup of tea... Radha! Hey! Radha" Amitabh shouted.

Radha replied drowsily from inside, "Why do you call me by ringing the bi-cycle bell so early?"

Radha was the servant, cook and well-wisher of the Sanghrilla respectively. Once upon a time, he was acting in the village theatre as the queen. He was very much familiar with that. But the theatre collapsed due to the internal conflicts of the producer and the director. He waxed his curly hairs into a lock.He keeps the towel like a saree on his body. A girldle on his waist. "Make a cup of tea, Radha"... the sound of Surjeet's bicycle bell is not heard. Must have something wrong with it. Again he is dozing. What would be the future of Sanghrilla? Uncertain and never-ending pitch darkness. Sanghrilla, the moss covered single storey building. A banyan tree is growing in the wall and the roots of the pipal tree have covered the building. They still have a year's rent to pay. The owner of the Sanghrilla was a retired philosophy Professor. He perceives everything Philosophically. He always uses a pair of old fashioned shoes with broken heels and tattered laces. He used to hold a black oil polished stick in his hand and an umbrella, which he used throughout the year. If he could be more liberal regarding the house-rent...

Radha gave a cup of black tea to Amitabh. He took a deep breath after smelling its aroma. Shanghrilla consists of Amitabh, Ashoka, Surjeet, Sukant and Radha. This is the living monument of our mediocre art, culture and intellectuality.

The very familiar white spike atop the black umbrella is seen at the end of the street. Amir Bhai's old cock runs with cock-a-doodle-doo. The street is deserted. Amitabh whistled. The signal for unending assault... they are all trained by now to jump under the beds on hearing the siren.

The first chance is to go to the philosophy teacher. After him comes Khairati Khan, the owner of the tea stall in the upper side of the town. Nazir Mian, the cigarette-shop owner flung around his arm upon Khairati's shoulder. And behind them all is Kinu Sahu, a mark on his forehead and a wet towel upon his shoulder. It's entirely possible that some others might turn up - they are all out to launch a combined offensive.

The Professor knocked the door.

Shanghrilla was silent.

Again he knocked.

Shanghrilla was speechless.

He knocks even harder breathing deeply for it. Somebody had written "Sanghrilla" on the door by help of a chalk. The two ends of the teacher's moustache quivered angrily. A year's rent to pay and that for 'Sanghrilla'!

He knocked at the door again.

Radha opened the door and shouted : "who's that? why are you gathered here, To drive the monkeys out?

The Professor came down one step from the staircase when he saw the furious image of Radha and asked : "Where are the Baboo's? Radha cleared his throat and replied... "How do I know? They are males, might have gone to earn their livelihood from early morning. What is the use of sitting inside the room?

Nazir asked Radha in a jovial mood; "Radhika aunt, why do you turn your face if someone asks you?

Then Radha shouted at the top of his voice :

"See ! the temper of the hero ! get lost."

Everybody started moving after seeing the face of Radha. Nazir mocked him and sang : "Where were you in the broad day-light? It is still sweating on your face..."

Radha shut the door with a half-smile. Amitabh came out from under the bed and whistled... All clear. Then he thanked Radha by saying, "Long live Radha."

But how long will he help us?

Again he whistled. It might have been the signal of an emergency meeting.

x x x x x x x x x x x x

The tea-stall in the upper end of the town. Written on the smoke blackwall. "No credit". The crowd in the morning is very small. A drop of milk lying on the table, some flies were buzzing around it. The hotel boy, with black half-pants smoked comfortably, resting his body on the bench. An aged and pale faced gentleman was taking his tea. Anewspaper lay there. He is reading it in details and buzzing himself. He said in Bengali, "give me another half-cup of tea."

The owner ordered a single cup of tea. The dozing hotel-boy became active and poured half cup of tea to that gentleman.

Again he was reading the newspaper. A cigarette was burning in between the two fingers.

Ashoka, Amitabh, Surjeet and Sukant occupied a seat in the tea-stall. The owner ordered tea for them.

Again that gentleman screamed in Bengali and said, "Oh ! Mr, there is no sugar in the tea. This is horrible. Get me one spoon of sugar. The gentleman would take an hour to finish that much of tea. Sometimes he will add some sugar, some liquors and then some milk in it. Still he read the newspaper.

Amitabh took one page of the newspaper from the gentleman and gave a serious look.

Surjeet lit his half-smoked cigarette. Ashoka was about to fall down from the bench but Sukant somehow managed to control him and said, "stupid ! totally useless."

Ashoka spontaneously starts singing the rhymes of a Hindi Ghazal.

The gentleman of the nearby table said after throwing the newspaper, "Oh Mr ! I know, If China won the war, then the value of American dollar will be decreased'. Yeah, get another half-cup of tea." Take one cigarette and have it. The camel brand cigarette, is totally new brand, pretty good and keeps your mind cold - It cost four paise only." Perhaps he is the agent of a cigarette company.

Surjeet lit a cigarette and thought, instead of being rejected by the publishers for writing the modern poems, If I could have joined in the cigarette company, at least I would have earned my pocket money.'

Sukant lit a cigarette and thought, 'now the government shoud increase the excise duty on cigarette, as much as they can.'

Amitabh was going through the advertisement columns thoroughly - 'wanted'. 'Wonderful treatment of Dr. Dhanvantari (U.S.A.), fruitful medicine for the sixty - four diseases, sacred talisman of mother goddess 'Kali'- useful in examinations, in the court, lotteries and in love", invited alliance from handsome, educated, and a working guy with a minimum salary of five hundred bucks.' Amitabh was harassed. Suddenly he shouted, Eureka ! Eureka ! "Our son- in-law has been missing since last two days. He is slim with long hair which touches his forehead. He is dressed in a 'dhoti' and 'punjabi'. Finder will receive a prize money of one thousand bucks". Below the advertisement, there was an unrecognizable photograph of the son - in - law and then a letter of three lines : "Dear shyamal, your mother - in -law is on fast since you left. Lalita has decided to commit suicide. " Then address "- 10, Kapadawala Lane, lovingly your's, Lalita."

We have to find out the missing son- in -law. At least for the sake of Lalita, not for the prize money. Sweet Lalita is crying ! She must be a quarrelsome lady. Other wise, there is no point of leaving her. "Hey.... four cups of tea for us."

Amitabh cut that portion of the advertisement and kept it inside his pocket.

The main road of the city - crowded with over - population. People are moving like a flood and the missing son- in -law of 10, Kapadawala lane is floating forward like a splinter of wood. Amitabh ordered them to stop in the

scout style. He is a disciplinarian. "Look, who's that person ? He is watching the cinema poster," A Night with Her' at 'Chhayalok'. The Hollywood actress dressed with a triangular shape black panty, the rest of her body is clearly visible. They sorrounded him in a half - circle. Don't let him go. Surjeet said "Hi" to that person. He left that place after seeing them. No, this is not the person we are searching. "Lets move", said Amitabh.

The main road of the city was full of vehicles with Escort, Ford, Austin, Cheverlet, Ply-carts, Rickshaw, bi- cycle, moter cycle etc., the city road is lying like the tentacles of an octopus. In the middle of the one - way traffic, the iron fenced lawns are looking like an island. One palm - tree was there on the island. Some people were taking rest under it's shade. But who's that ? He is facing towards the moving people on the road rested his body against the palm -tree. No, he is not the person for whom we are searching.

It is two o'clock by the clock of the nearby post -office. It is the afternoon time.

A deserted end of the park. It is 12 o'clock at night. They gave up all the hopes of finding out the missing son - in -law of 10, Kapadawala Lane. But some one is sitting under the Eucalyptus like a statue. He is partially visible in the street light and looking like the missing son - in - law of 10, Kapadawala Lane. He must have left his home, otherwise, What is he doing here? Amitabh became more enthusiastic and said, "Eureka!"

Amitabh, Ashok, Surjeet and Sukant sat there sorrounding him. Ashoka gave the camel brand' cigarette to all and lit his own cigarette. Everybody were disgusted by the smoke of the cigarette and all of them started coughing.

Perhaps, his concentration would break due to their coughing. The echo of their coughing spreads to other corners of the park. Amitabh suddenly said, "once we've found you it means we are not going to leave you."

He said in a Napoleanic style, "Oh ! you people have come. I know it. Have you come leaving your secular minds and decisive souls ?" Ashok asked him, "But what are you doing here ?"

He said, " I'm preparing the plot for the forthcoming revolution ! As, you people have come, listen : All the revolutions of the world, from the French Revolution up to Gandhian Satyagrah, have failed. Because man does not know how to revolt against the 'self'! I'm arranging the plots here to revolt against the 'selves'. Will you join me ? "

Amitabh, Ashok, Surjeet and Sukant looked at each other in the darkness. Who's this great personality ? Is he the missing son - in - law of 10, Kapadawala Lane ?

Then he said in a lecturer-style... "His revolution is appreciable and brighter. He does not want to live more or does not have anything for his self-protection. His revolution is worthwhile, fruitful and sacred !"

Then he laughed at the top of his voice as if it was the redicule of the cyclone toward the nest of a bird. Then he said in a heavy voice - " The motto of the French Revolution was promoting liberty, fraternity and equality, but in spite of that why did Napoleon emerge? The notion of autocracy and dictatorship was practised there. The October Revolution was meant for the upliftment of the poor but as a result of the revolution the gorgeous Kremlin tower emerged. Because mankind knows how to fight against the exploitations but not against the self, comrades, lets fight for the 'self'."

The police blew the whistls from outside the park. Some policemen sorrounded the park. They discovered them by the beams of some torch -lights.

One police sergent came forward with a revolver in hand. Some armed police follow him. Ashoka started the futile attempt of hiding himself behind Amitabh.

The sergent searched them by torch -light and ordered their arrest. "Arrest ! But why ?" asked Amitabh. The sergent replied, "You all are terrorists."

A narrow cell of the prison. the police locked them all from the outside. Two freshly arrested drunkards slept in the other corner of the cell.

Srikant said, "Not bad."

Surjeet said, "No , what is bad ?"

"They have vomitted there", said Ashok.

That person said, "Do not hate them as drunkards. They are the real revolutionaries. They've freed themselves from their self - consciousness.

The constable shouted from the outside, "Do not shout there !"

"Sanghrilla", Amitabh wrote an the iron - door with the help of a chalk.

Tomorrow, the upper portion of the Umbrella of the retired professor will be visible at the street end. Nazir, Amir and Kinu Sahu will be accompanying him for a mass attack on "Sanghrilla". Let them come with a large number.

At least they are not going to wake up before 9 'o clock in this 'Sanghrilla'.

Ashok breathed with satisfaction and sang, "Kaun Karta teri Minti pahrába..."

The constable who was dozing outside shouted at the top of his voice... "Don't shout!" (1952).

MANDODARI IN DREAM

No... the old formulae has become outdated. That was O.K. If you have 50% love, 30% tragedy, 17.5% marriage and two and half percentage of the criticism against the systems of the society, that was story for a novel. That was good.

Shyamacharan looked miserably towards his seven foot book-shelf after caressing his bald head. He has written a total of twenty-seven novels. Each novel has a common theme, common colors but with different brands. No! No! he can not die so soon having written only twenty seven novels. He has to write more... near about another sixty-three novels. He would finish one hundred novels and be the Balzac of the twentieth century.

Shyamacharan took out a notebook from the drawer. It was full of brand new ideas. No, No this style won't help much. Shyamacharan strolled inside the room with his head bent and hands folded at the back. One can easily locate through the open window Shyamacharan's main contender Ramacharan's new building. The new building was mocking at the old building of Shyamacharan. Bogus, bunch! they always keep the window open howsoever much one restrains them. Shyamacharan shut the window in anger and sat down.

Ramacharan is a novelist! Yet he has built a double-storey building. Fie-people are like him, whom does he complain? Seventy percent revolver, twenty percent murder and cent-percent nonsense in his novels. Scribbling this, Ramacharan boasts of himself as a novelist as if Asvasthama, the son of Dronacharya dances with the strength of hundred lions after drinking the

grindding rice-water. Well! this time I'll see. This time I'll cite 80% Freudian psychoanalysis in my next novel. No, No, I've to save 5% out of the rest twenty-percent from the popular literature. Oh! Mother Kali, save me," and he started banging the table with joy.

As soon as he started writing a new novel in a note book, his face became lined with some thoughts. Some hassles about the naming of the hero and heroine. Shyamacharan took out two thick bound note books from the drawer, on one is written 'M' and on the other 'F'. He took out the one with 'M' and looked for names of heroes. But he could not make-up his mind. Manoj, Pankaj, Shyamal, Tushar, Vijay, Sanjay, these old names won't help to write a modern novel. He wants a classical name with four letters. Oh! that useless fellow is coming again! He must be coming for a cup of tea. He closed his eyes pretending to be lost in serious thought after seeing Srikant through the open window, as if inspirations were coming from heaven and piercing his head. If he even moves a bit the inspirations would slip and fall down.

Srikant entered the room silently, pulled up a chair and sat down. He was looking distressed with his ruffled hair, eyes lost in deep sockets. With a dirty shirt, one note book under the arm, manuscript of some modern poems - it must have been rejected by the publishers.

Shyamacharan opened his eyes slowly and said, "Oh! Who? Is it Srikant? O.K. sit down! I was just gathering some inspiration to write my new novel. You know very well, like you, we are not pre-war or post-war writers nor do I shuffle so many books to write a new novel. I'm a devotee of Satyam, Shivam and Sundaram. When I do not get the inspiration from the things of

beauty, signal from the truth and blessing from the almighty God, my pen doesn't work". Srikant asked in a modest but surprised voice, "You are writing a new novel again?"

"Twenty-eighth one", said Shyamacharan with a smile. Srikant said, "Why don't you keep a sign-board outside the door ? - 'Shyamacharan Novel Manufacturing Company Limited!' This is really mass production". Shyamacharan took the last remark as a complement and said, "Just see! I'll have to contribute one hundred novels to the storehouse of the goddess of knowledge before my death".

Srikant added some fuel to the fire, because he had not ordered the tea yet. He said with a bit of flattery, "Only one hundred? You should write one hundred and one novels".

Shyamacharan became mere enthusiastic and said, "That's right, that's right! I've to write one hundred and one novels" Then he called his youngest son at the top of his voice, "Hey Baguli, tell your mummy to get two cups of tea".

Then Srikant said in a relaxed mood. "That's very good! Critics won't find a particle of pearl even if they drown breathless in your ocean-like knowledge.

Shyamacharan pointed out his two thumbs and said, "I'm not Ramacharan. Who can beat me?"

Bagala, the youngest son of Shyamacharan came with two cups of tea. The handles of the cups were broken. The cups were imported one was red and the other yellow in colour.

Srikant sipped the tea and said, "Sir, what is the name of your new novel?"

"Mandodari - my dream girl", said Shyamacharan. Srikant took another sip and asked, "What will she do?"

"She will love", said Shyamacharan. "What else would she do? "But this is a new type of love purely 'platonic'."

Srikant took out a crumpled cigarette from his pocket and lit it and asked, "What is that?"

"That is modern love", said Shyamacharan. "It means, she is just like the wind. It will touch you but you can not catch it. This is totally based on Freudian psychoanalysis, 'burning without flame'."

Srikant got up to make a move. If he would listen the latter part of the story tomorrow, he would get another cup of tea. But Shyamacharan was not ready to let him go.

He continued, "Many will come to get hold of Mandodari but this is impossible! Mandodari will come to every one's life but no one can hold her. Savyasachi, the hero of the novel, will stay at a distance but steal glances".

"Then what?" asked Srikant.

"Marriage", said Shyamacharan. "But not for the sake of a son".

Srikant went off.

A sultry night in the month of June. The moon light made the night more attractive. Heavily sweating Shyamacharan was busy writing the novel. But there are some hassles with Mandodari. Shyamacharan faced the problems after describing Mandodari from her childhood to youth, like the old poets describing the significance of the six-seasons of a year.

Mandodari was not ready to put on sarees like the typical Oriya women. She asked Shyamacharan after wearing a britch with a overall, "How do I look?"

Shyamacharan replied helplessly, "No, No! Mandodari you are becoming disobedient and indiscrete. These are the uncivilized clothes. Whatever you wear, either you hold a lotus or hold one of my novels in one hand. You are the first dream of the young poet. One can feel your touch, but can not catch you. But the sign of self-surrender and defeat are clearly visible in your eyes".

Mandodari said after throwing Shyamacharan's manuscripts, "You are stupid! first, I'm a female and then the heroine of your novel. I've some desires and drives, may be I hide my instincts and call it love. But these are minor things in one's life. Why are you making it complex? The question of victory and defeat does not arise here. Who's fighting against whom?"

Shyamacharan asked, "Then how do I write my novel? Have you ever seen the new building of Ramacharan?"

Mandodari said, "Better engage yourself in some shady-business. That is more profitable than your novel industry."

Shyamacharan said in a chocked voice, "Can you say truly in this moon-lit night that love is nothing but a facade? Is it just an instinct? Is it libido? One strives for another's embrace especially in the moon-lit night..."

Mandodari said, "Modern science has adversely affected your livelihood. Is it the same moon that your beloved was thinking about. Man is now planning the proper utilisation of the moon. If they could cultivate crops there, the food problems of the world would be solved partially. How do you create love in that desert, Shyamacharan?"

At that time a young man entered the room. He looked like the second incarnation of the god of storm and thunder.

Mandodari asked, "Oh! Savyasachi, You too are here?"

Savyasachi sat down on Shyamacharan's table and said, "Oh! Are you Shyamacharan? Well, Mr. Shyamacharan, Do you think that our love is a whole time job? After getting up early in the morning one feels the scarcity of sugar in the tea, rice with small stones and tattered clothes. You read of war when you open the newspaper. War of words during the peace-agreement! War, war, everywhere there are wars and problems. Here, we don't have time to be full time lovers".

Speechless, Shyamacharan looked at Savyasachi.

Savyasachi was continuing with his speech, "Listen, love is a basic need. Love is necessary like a cup of tea or a cigarette in the morning. Life is nothing but a laboratory. We have to put to test all the traditions, customs and beliefs through the test-tube of experience in that laboratory. Forget the concept of love and say something new".

Mandodari said, "Savyasachi, this stupid fellow wants to see me as a bride at the affair at the Kalyan Mandap this old age and wants to complete our marriage chanting the sacred verse, Yatha Ravanasya Mandodarisya Swaha... Savyasachi, please don't mind. If ever I marry it would be for some need. But thanks to you that necessity has not arisen yet.

Shyamacharan was listening to all this silently. But he could not stand all this any more and shouted, "Mandodari you have to marry Savyasachi, otherwise I'll give him pottasium cyanide. If you won't marry him, then how do I give emotions to my novel?"

Mandodari said vexedly, "Sentiments! In these days! You a father of how many children, Shyamacharan? He wakes up from the slumber. His wife is shouting. All the eight children are fighting among themselves. Non-sense! The novel still has a long way to go. Hey! Listen! A cup of tea... please. (1952).

THE SOUL OF DINOSAUR

The train is crossing the Rupa Bridge. Perhaps.

Maharaj Ray Brajeswar Ray opens the window, looks out. Gradually the eastern sky turns ashen with the arrival of dawn, like a woman whose eyes are moist with tears.

He has a hangover from last night's whisky. Perhaps he drank more than he should have.

Yeah... Rupa bridge. Under which the Zigzag stream lies, after having made love all night on a silver bed of sand. Madhavi? Mohini? Srimati? Anuradha?

Brajeswar re-lit his pipe, which had gone out. Nothing has changed in the last ten years-Rupa bridge, the familiar landscapes on the bank of Rupa... the next station is Rajkanchangarh. Nothing has changed.

Ten years is nothing. Brajeswar unties the woolen sleeping gown and throws it on the berth.

The very thought of returning to Rajkanchangarh, after ten years, makes Brajeswar's mind alert and active despite the hangover. The train slows down as it enters the Rajkanchangarh station. Some people were shouting on the platform... a slogan of rejoicing. Brajeswar listenes silently... it is for him - 'Jay Maharaja Ray Brajeswar Ray Ki Jay.' Brajeswar's impassive, iron face wrinkles slightly in a smile.

The train came to a halt. Brajeswar looked at the platform through the window. After ten years of exile, Brajeswar was returning to Kanchangarh.

The platform was over crowded to welcome him. Ofcourse, so many things had changed during these days. The Kingdom of Kanchangarh had collapsed, monarchy had gone, the iron body of Brajeswar had become stagnated... he opened the door of the compartment. Three servants got inside carefully. One dressed Brajeswar, the second one came with water and towel to wash the master's face and the third one fetched the morning tea. The people shouted slogans outside the compartment. The train was already late by three minutes. Still Brajeswar did not leave his seat. Servants unloaded luggage from the other compartment. Besides luggage there were large numbers of guns, several trunks, cameras etc. Brajeswar slowly got down from the train. The slogans distrubed the tranquility of the morning. Brajeswar's face was invisible behind the wetted garlands of marrigold.

Throwing a puff of smoke, he asked someone close to him- "How are you, Mohapatra"? Are they all from Kanchangarh?

Nilambar Mohapatra said honestly - "Your majesty! after learning of your arrival, they have been waiting here since last night."

The memory of a night before ten years was reliving in the mind of Brajeswar. It was a dark night of Sept, 1942. The political agent Mr.Michael ordered him in the drunken state, to leave Kanchangarh. It was an expulsion order for five years.

The agitated people demonstrated outside the Kanchangarh Palace, with country made guns and dynamite bombs. But Mohapatra skillfully saved him and took him to Rajkanchangarh Railway station. Nilambar Mohapatra is the epitome of all kinds of brutalities and cruelties. He has already been jailed for three years for unethical deeds.

Mohapatra shouted at the crowd to clear the road.

A red colored Rolls Royce managed to come inside and stopped near the station gate. Brajeswar sat inside. Mohapatra occupied the drivers seat and started the engine.

Though a lot had changed in Brajeswars face, yet the thin body, the ruffled hair over his pale forehead and the sharp look in his bright eyes were the same as before.

"Drive fast"-said Brajeswar. "I have to reach there within one hour and fifteen minutes". The distance between the palace and the station was 70 K.M. But the speed was 10 miles per hour. Mohapatra just increased the speed and said-oh! It is pretty tough to drive in the crowd.

Oh! somebody just escaped an accident. He was coming to garland the bonnet of the car.

"Fools" - said Brajeswar. "Drive fast. Just tell them blocking the road is a serious offense".

Mohapatra argued - "But sir, they have come from far away to welcome you".

Get lost! "Once they gathered for my blood" - said Brajeswars after throwing a puff of smoke. "I'm least bothered about their friendship or enmity. I can't act in front of them with folded hands. Mahapatra, Drive fast."

The car blew horn constantly and gradually disappeared round a turning throwing a cloud of dusts.

II

Brajeswar was strolling in the palace garden with a gun in hand. Flocks of birds flew in the blue sky. They looked like garlands of jasmine. Brajeswar shot down some of the birds. Brajeswars cruel face wrinkled with self satisfaction. A gardener rushed there looking for the dead and injured birds.

Another flock of birds came twittering.

Their desire for the bliss in life has not been satiated in the Caspean sea and Mansorabar. That's why, in winter they fly to the warmer places near the equator. They find great challenge in their wings to fly away. Their throats are ready to sing the song of life. Brajeswar again fired. Some ducks fell down. Their colored feathers turned red in blood.

Brajeswar took one bird in his hand. It seemed the death had captured the bird in its claws. Brajeswar threw it down.

Nowadays, he does not want to misuse his power. He does not find excitement in hunting. Brajeswar returned to the palace slowly.

The white marbled palace was reflected in the clean water of the swimming pool in the garden. The sound of a bird which was coming from Cyprus plant drew his attention.

The palace was deserted and silent. He was leading a life of despair, loneliness and worthlessness. Adeathly silence engulfed the whole palace. Brajeswar walked towards the palace slowly bending his head down.

Some people waited in the portico to meet Brajeswar. When people came to know of his presence in the palace after long years, they came to the palace to meet him. He did not have a kingdom and the monarchy had collapsed, still

people came here to meet this autocrat with love and regard. They lay prostrated in front of Brajeswar, but he was least concerned about that. He went inside giving the rifle to one of his attendants.

Inside, he asked Mohapatra - "Why have they gathered here? What do they want? Drive them out." Mohapatra said with humility, sir - At the pace with which things are changing, it will be better to have their loyalty. So we can manipulate them. As they have come, will it be fair to drive them out?"

Brajeswar said in an imperious voice- "It is obvious that everything changes. But I do not. Even if I do not have any tendency to change, also." Mohapatra went off."

Emotions are being scoffed at everywhere. Lifeless coldness of wealth is widespread.... One can see the wonderful rose garden through the window. It appears that devoid of it is spirit, life is like a beautiful marble statue of an enamourning woman. One can see her beauty but can not enjoy it; one can observe it but can never get satisfaction. There is no dust, dirt, or furustration. Everything is bright and clear, here. It has insatiable desire and unfathomable power to satisfy.

Brajeswar shouted - "who is there?"

Somebody came in and waited for his command. Brajeswar said - "Get some whisky and soda."

Whisky and soda were immediately fetched in. Brajeswar took a sip and put the glass on the table.

Mahapatra came inside and said "Excuse me, Your Honour. Damodar Rajaguru wants to meet you"

"Who is he?" asked Brajeswar.

"Your Excellency, do'nt you remembered him? He is from Rani Dahar village. He lead the Quit India Movement and raided our palace. Anyway, I am going to refuse him permission to meet you," - said Mohapatra.

"No, Mohapatra. Let him come inside" - said Brajeswar. After sometime Rajaguru came inside. Quite old. He had suffered a lot during the freedom movement. He had been jailed several times. Damodar showed his respect to Brajeswar by bending down his head.

"Is there any complaint against me?" - asked Brajeswar. "I have already fulfilled all of your demands."

Rajaguru smiled and said - "Complaints? What kind of demands? I do not want to get out of the frying pan and get in to the fire".

"This is obvious" - said Brajeswar. "If you do not have any problems, then you must have misfortunes. Both are supplementary to each other. God has written in your fate to face the worries, anxieties, and ordeals of life".

"What do you mean" ? asked Rajaguru.

Brajeswar re-lit the pipe and said - "It is very simple, oppression is the birth right of the human being. The state has been created to save from the clutches of the tyrannical ruler. But the state is more atrocious than the tyrannical ruler. No body will believe it though".

"Then why did we destroy the monarchy?" asked Rajaguru.

"Something had been wrong with the monarchy" - he said after throwing a puff of smoke. "I had oppressed people against their will. But the state has been harassing the people with their own consent. Suppose, in monarchy I did

not take your permission to punish you, but democracy takes your permission before punishing you."

Brajeswar was making fun of him.

"Now a days I'm also a believer in absolutism" - said Rajaguru. Because man does not believe in anything except timidity. "The society, civilization, culture, knowledge, science and religion are all based on timidity. At least, one can stay safe in the society, if there is fear of oppression, why should the human beings entangle themselves into the relationship of the society, if they are not scared of oppression".

Brajeswar left the place and went inside. He did not have time for all this non-sense.

III

Evening

Brajeswar observes the moon-lit garden from the dance hall. The moon rises from the background of eucalyptus and casurina trees. The moon arrives like the dream of a legendary prince in the eyes of an intoxicated princess. The whisky was finished from his glass. Then he came back from the window side and sat down on the sofa. Some huge and dreadful heads of tigers were hanging on the wall, which appeared like salivating mouth of a hungry giant. They still looked alive. Deathly silence engulfed the whole palace. The electric bulbs were alight silently. Brajeswar switched on the electric call bell. After some time Nilambar Mahapatra came inside. Brajaeswar lit the pipe and said - "What a wonderful evening."

"Sir" - said Mohapatra.

"But Mohapatra One can not enjoy the beauty alone," said Brajeswar after throwing a puff of smoke. "Have you arranged anything or not ? any fresh - sweet and spicy..."

Mahapatra said like an accused - "Now-a-days it is not that easy. There was a time, when whatever we wanted, we had it. But now-a-days there are so many problems".

"What problems?" asked Brajeswar. "I had the capacity to capture everything by power. The people were scared of monarchy. But now I can have them by using the money power. I do not think there is anything impossible by if you have money power."

"But you can't have everything with money" - said Mohapatra.

Brajeswar poured some whisky into his glass and sipped it silently. He said after examining the half-finished glass - "But Mahapatra, I've heard that you have a precious gem in your home. For that you may not to search outside."

Nilambar's eyes became fiery in anger. His face turned red. He said - "I am very much obliged to you. It does not mean that I have surrendered my self-dignity." How dare you talk of such ugly things to a father about his daughter?"

Nilambar prepared to leave. "Listen Mohapatra," - Brajeswar said.

Mohapatra stopped to hear out Brajeswar's next command. Brajeswar strolled in side for a while; finally he said in a heavy voice - "Mohapatra, you know very well, loyalty to the monarch and one's self-respect rarely go hand in hand. Earlier, you compelled a number of fathers for their daughters' favours. Do you remember those times?"

"Excuse me, sir" - said Nilambar.

Brajeswar threw a bunch of keys towards him and ordered him to open the iron-safe.

Mechanically he opened the iron-safe. At the sight of the expensive ornaments kept inside, greed glinted in Nilambar's eyes.

Brajeswar said - "My mother has kept all these things for her future daughter -in-law. You know Mohapatra, I do believe more in the power of force rather than wait for voluntary submission. Because a voluntary participation is no more than a gift from someone. That's why none of the ladies of the palace used all these ornaments. If you wish it, your daughter can have it".

Nilambar stared at Brajeswar as if hypnotized. Brajeswar said - "But I will decorate your daughter according to my wish as my bride". Nilambar sat down on the sofa, helplessly. Brajeswar said : "I am waiting here, come soon".

IV

The night turned dark.

The moon is on its way out. The liquid darkness gradually swallows up the palace garden.

Brajeswar drank the last few pegs of whisky and said - "Sundari! What a wonderful name. There is no acting, no decoration simply innocence, nevertheless, you are truly beautiful."

"Sundari" - the only daughter of Nilambar Mohapatra. Brajeswar saw, what he had so far only heard to be true. Sundari - the beautiful one.

Sundari stood silently like on ensnared deer helplessly near the hunter. She did not have the courage to look towards the drunken face of Brajeswar.

Brajeswar said - "Come here, Sundari. Why do you stand there?"

She came towards Brajeswar with frightened steps and stood facing him.

Brajeswar touched her cheeks slowly, moving down to her chin. She had a mole on her chin. Brajeswar said - "Beautiful, this mole is as beautiful as the secret rendezvous of two lovers."

Brajeswar disrobed her.

She was at once both helpless and bashful like the moon night.

He uncovered both of her breasts.

Her thighs dazzled like the careful marble sculpture wrought by skilled hands.

"Wonderful symmetry", Brajeswar said.

Sundari covered her face with shame as Brajeswar embraced her.

And she raised her hand in voluntary self-defence, a black streak spread itself on her chin.

Sundari had painted the mole on chin, using her kajol, to make her more beautiful.

Said Brajeswar :"What was the need to paint an already perfect rose ?"

Sundari covered her face in shame once more and sat down on the sofa, motionless, like a painter's model.

Brajeswar folded his arms upon his chest and started pacing about. Facing Sundari, he asked "Tell me, which is more beautiful, a man's intoxicated eyes or a woman's nude body?"

Sundari stared silently at him.

Brajeswar unlocked the iron-safe and said "All this is yours. Take whatever you want, as much as you like, what ever your price may be. I am leaving, you may shut the door from inside."

Brajeswar went inside to take rest in the inner chamber. An undressed Sundari stared in his direction, speechless. The foot-steps of Brajeswar disappears into the rhythm of the darkness.

****

BIBLIOGRAPHY

Mohanty, Surendra., Ruti 'O Chandra, Agraduta, Cuttack, 1996.

Mohanty, Surendra., SRESTHA GALPA, Granthalaya, Bhubaneswar, 1993.

Padhi, Baba Baidyanath., Brihat Odiya Abhidhana, Friends Publishers, Binod Bihari, Cuttack, 1987.

Brahma, Gouri Kumar., Lekha o Lekhaka, Books and Books, Cuttack, 1978.

----------------- ., Odiya Sahityara Prakruti, Books and Books, Cuttack, 1978.

Kar, Ramla., Abhinav Sarala Utkala Abhidhana, Orissa Book Emporium, Cuttack, 1978.

Baker, M., In Other Words : A Course Book On Translation, Routledge, 1991.

Balsey, Catherine., Critical Practice, Methuen, London, 1986.

Barnstone, Willis., The Poetics of Translation : Theory and Practice, Yale University Press, New York, 1993.

Bassanet., Translation Studies, Methuen, New York, 1993.

Bassenett - Mc Guire, Susan., Translation Studies, Pinter Publishers, London, 1991.

Beaugrande, Robert de., Factors in a Theory of Poetic Translating, Van Gorcum, Assen, The Nether lands, 1978.

Bell, R.T., Translation and Translating, Longman, New York, 1993.

Benjamin Walter., Illuminations, trans., Harry Zohn, Schocken Books, New York, 1969.

Brislin, Richard W.(Ed.), Translation Applications and Research, Garner Press, New York, 1976.

Brower, R.A.(Ed), On Translation, Cambridge University Press, London, 1959.

Chaini, Ratnakar., Swadhinottar Odiya Sahita, Sathi Mahal, Cuttack, 1976.

Chesterman, A.(ed), Reading Translation Theory, OY Finn Lectura AB, Helsinki, 1989.

Dani, Purnananda., Odiya Galpa Prasanga, Friends Publishers, Cuttack, 1990.

Das, K.B.,and Mohapatra, L.K., Folklore of Orissa, National Book Trust, New Delhi,1979.

Das, S.N., Odiya sahityara Itihasa, Grantha Mandir, Cuttack, 1991.

-------------., Odiya Sahityara Parichaya, Vol-I, Grantha Ashrama, Pusi, 1951.

Gentzler, E., Contemporary Theories of Translation, Routledge, London, 1993.

Gutt, Ernst- August., Translation and Relevance : Cognition and Context, Basil Blackwell, Oxford, U.K, 1991.

Hermans, Theo. (ed), The manipulation of Literature studies in Literary Translation, croom Helm, London, 1985.

Hewson,L., & Martin, J., Redefining Translation, Routledge, London, 1993.

House, J ., A Model for Translation : Quality Assessment, Tubingen, Narr, London, 1982.

Karunakaran, K., & Jayakumar, M., Translation as synthesis : A search for a New Gestalt, Bihari Publications, New Delhi, 1988.

Kelley, G.G., The True Interpreter, Cambridge University Press, New York, 1992.

Kirk, Robert., Translation Determined, Oxford University Press, New York, 1986.

Mansingh, Mayadhar., Odiya Sahityara Itihasa. Grantha Mandir, Cuttack, 1976,

Martin, Jackey., & Howson, Lance., Redefining Translation : The Variational Approach, Routledge, London, 1991.

Mohanty, Dr. Janaki Ballava., Odiya Sahitya Parikrama, Cuttack Student's Store, Cuttack, 1993.

Mukherjee, Sujit., Translation as Discovery and Other Essays, Allied Publishers, New Delhi, 1981.

New Mark, P., A Textbook of Translation, Prentice Hall, 1995.

Newman, Peter., About Translation, Multilingnal Matters, Philadelphia, 1991.

Nida, Eagene., Towards a science of Translation, Leiden, E.J. Brill, London, 1964.

Nida, E.& Finchi., On Translation, Leiden, London, 1989.

Orissa Cultural Forum., Odissara Sanskrutika Itihasa, Grantha Mandir, Cuttack, 1984.

Pradhan, Krushna Chandra., Odiya Sahityare Samajika 'O Sanskrutika Bikasadhara, vol -III, Bidya Puri, Cuttack, 1993.

Rao, Raghunath., The Art of Translation, A Critical Study, Bharatiya Anubad Parishad, New Delhi,1990.

Samal, Dr. Baishnava Charana., Odiya Sahityara Itihasa (vol-III), Friends Publishers, Binod Bihari,Cuttack, 1993.

Satapathty Nityananda., Adhunik Odiya Sahitya, Bidyapuri, Cuttack, 1977.

Satapathy, Dr. Bijay Kumar., Odiya Sahityara Pragatibadi Dhara, Orissa Book Store,Cuttack, 1995.

Savoury, T.H., The Art of Translation, London, 1968.

Seguinot, C.(ed), The Translation Process, Toronto University Press, New York, 1989.

Senapati, Fakir Mohan., Galpannala, Prachi Prakashan, Cuttack, 1991.

Shahu, Dr. Narayana., Odiya Sahityara Samajika O Sanskrutika Itihasa, Binod Bihari, Cuttack, 1994.

Smith, A.G., Aspects of Translation, Tel-Aviv University, New York, 1980.

Talgeri, Promod., and Verma. S.B.(Ed), Literature in Translation; From Cultural Transference to Metonymic Displacement, Popular Prakashan, Bombay, 1988.

Toury, G., Descriptive Translation Studies-and Beyond, Amsterdam, Benjamins, London, 1995.

Tytler, A.F., Essay on the Principles of Translation, Dent, London, 1992.

Wilss, W., The Science of Translation, Narr, New York, 1982.

Wilss, W., The science of Translation, Narr, New York, 1982.

Kirk, Robert., Translation Determined, Oxford University Press New York, 1986.

Hermans, Theo.(ed), The manipulation of Literature : studies in Literary Translation croom Helm, London, 1985.

Martin, Jackey., & Howson, Lance., Redefining Translation : The variational Approach, Routledge, London, 1991.

Karunakaran, K.,& Jayakumar, M., Translation as synthesis : A search for a New Gestalt, Bihar Publications, New Delhi, 1988.

ରୁଟି ଓ ଚନ୍ଦ୍ର

ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି

ଅଗ୍ରଦୂତ
କଟକ-୨

ରୁଟି ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ॥ ଲେଖକ : ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି ॥ ପ୍ରକାଶକ : ଅଗ୍ରଦୂତ, ବାଙ୍କା ବଜାର, କଟକ-୭୫୩୦୦୨ ॥ ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶ : ୧୯୯୬ ॥ ପ୍ରଚ୍ଛଦ : ଶଶିକାନ୍ତ ରାଉତ ॥ ମୁଦ୍ରଣ : ଟାକଟ ପବ୍ଲିକେଶନ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ବିହାର, କଟକ-୭୫୩୦୧୨ ॥ ମୂଲ୍ୟ : ତିରିଶ ଟଙ୍କା

RUTI O CHANDRA ॥ By : Surendra Mohanty ॥
© Renuka Mohanty
॥ Published by : Agraduta, Banka Bazar, Cuttack-753002 ॥ First Edition : 1996 ॥ Printed by : Takat Publication, Surya Vihar, Cuttack-753012 ॥ Price : Rs. 30-00

ISBN 81—86354—27-1

ସୂଚୀ

୧ । ରୁଟି ଓ ଚନ୍ଦ୍ର । ୧ ।
୨ । ଅଣ୍ଡରଗ୍ରାଉଣ୍ଡ । ୯ ।
୩ । ବାଲି । ୧୭ ।
୪ । ନିତ୍ୟବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ । ୨୭ ।
୫ । ବେଲୁନ୍ । ୪୩ ।
୬ । ସାଙ୍ଗରିଲା । ୪୭ ।
୭ । ସ୍ୱପ୍ନରେ ମନ୍ଦୋଦରୀ । ୫୮ ।
୮ । ଡନୋସାର୍‌ର ଆତ୍ମା । ୬୮ ।

।। ତୃଟି ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ।।

ପୁଞ୍ଜିପତିଙ୍କର ଲୁଗାକଳରେ ଗତ ଗୋଟାଏ ମାସ ଧରି ଚାଲିଛି ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କର ବ୍ୟାପକ ଧର୍ମଘଟ ।

ବିରୁଦ୍ଧ ୟୁନିଅନର ସମସ୍ତ କୂଟଚକ୍ରାନ୍ତ, ମିଲ୍ ମାଲିକଙ୍କର ସମସ୍ତ ଅପଚେଷ୍ଟା ଓ ସର୍ବୋପରି ସରକାରୀ କଳର ସମସ୍ତ ଚାପ ଏଡ଼ି ମିଲ୍‌ର ଶ୍ରମିକ ଧର୍ମଘଟ, ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଶକ୍ତି ଓ ବେଗ ସଞ୍ଚୟ କରି ଚାଲିଛି ।

ସ୍ଥାନୀୟ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ୟୁନିଅନର ବିଚକ୍ଷଣତା ଓ ନେତୃତ୍ୱକୁ ଏଥିପାଇଁ ତାରିଫ୍ ନ କରି ରହି ହେବନାହିଁ ।

ହିନସାରି ଶ୍ରମିକ ବସ୍ତିରେ ବୁଲି ବୁଲି ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ତେଜିତ ଓ ଉତ୍ସାହିତ କରିବା, ଚାନ୍ଦା ଆଦାୟ କରିବା, 'ଲାଲ୍ ଝଣ୍ଡା ଜିନ୍ଦାବାଦ୍' ସ୍ଲୋଗାନ୍ ଦେଇ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କର ଶୋଭାଯାତ୍ରା ସାରା ସହର ବୁଲି ବୁଲି ପରିକ୍ରମା କରାଇବା ପରେ କମ୍ରେଡ଼୍ ବିନୋଦର ଚଳତ୍‌ଶକ୍ତି ପ୍ରାୟ ଆଉ ନ ଥିଲା । ସେଆଡ଼ୁ ଫେରି ସେ ପାର୍ଟି ଅଫିସ୍‌ର ଗୋଟାଏ ଚେୟାର ଉପରେ ଗଦାଏ ପାମ୍ଫଲେଟ୍ ଆଉ ଖବରକାଗଜ ଉପରେ କ୍ଲାନ୍ତ ଭାବରେ ଦେହ ମେଲି ଶୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ଶଯ୍ୟା ଧରୁ ଧରୁ ଆଖିରେ ତାର ମାଡ଼ିଆସିଲା ନିଦ ।

ଏହାର କେତେ ସମୟ ପରେ ସେ କୋଠରୀ ଭିତରକୁ ଆସିଲେ କମ୍ରେଡ଼୍ ଲଳିତା । କମ୍ରେଡ଼୍ ଲଳିତା ସୁଲେଖିକା, କ୍ଷୀଣାଙ୍ଗୀ, କ୍ଷୀଣ-ମଧ୍ୟମା ଓ ସ୍ୱଳ୍ପଭାଷିଣୀ । ତାଙ୍କ ଦାୟିତ୍ୱ, ପାର୍ଟିର ସମସ୍ତ ଇଂରେଜୀ ସର୍କୁଲାର ଓ ପୁସ୍ତିକା ତର୍ଜମା କରିବା । ପାର୍ଟିର ସାପ୍ତାହିକ କାଗଜ ଖଣ୍ଡିକର ସମ୍ପାଦନା ଭାର ମଧ୍ୟ କମ୍ରେଡ଼୍ ଲଳିତାଙ୍କ ଉପରେ । ଧର୍ମଘଟ

ଯୋଗୁଁ ତାଙ୍କ ଭାଗରେ ଆଉ ଗୋଟାଏ ନୂଆ କାମ ପଡ଼ିଥିଲା--- ବୁଲେଟିନ୍ ଲେଖିବା ।

ଏଇ ଘରଟି କମ୍ରେଡ୍ ଲଳିତାଙ୍କର ଅଫିସ । କମ୍ରେଡ୍ ଲଳିତା ସୁଇଚ୍ ମାରି ଘରେ ଆଲୁଅ ଜଳାଇଲେ । ପଶ୍ଚିମ ପଟର ଖୋଲା ଝରକା ପାଖକୁ ଲାଗି ପଡ଼ିଛି ଝଡ଼େ ପ୍ଲେଟ ଟେବୁଲ । ତା' ଉପରଯାକ କାଗଜ, ବହି ଆଉ ଖବରକାଗଜ ଗଦାଗଦା । କାନ୍ଥରେ ଝୁଲୁଛି ତିନିଖଣ୍ଡ ସମାନ ଆକାରର ବନ୍ଧେଇ ଫଟୋ —ମଝିରେ ମାର୍କ୍ସ । ମାର୍କ୍ସଙ୍କ ବାମରେ ଷ୍ଟାଲିନ୍ ଓ ଦକ୍ଷିଣରେ ଲେନିନ୍ ।

ଟେବୁଲ୍ ଉପରେ ସେଇ କାଗଜ ଗଦା ଭିତରେ କେବଳ କଳଙ୍କି ଲାଗା ଗୋଟାଏ କଲିଂବେଲ । ଲଳିତା ସେଇ ବେଲ୍ଟାକୁ ତାଙ୍କର ଚମ୍ପାକାଙ୍ଗୁଳିରେ ତିନିଥର ବାଡ଼େଇଦେଲେ ।

ଭିତରକୁ ଆସିଲା ସେ ଅଫିସ୍ର ବୟ ରମୁ । ସେ ମଧ୍ୟ ଜଣେ କମ୍ରେଡ୍—ଗୋଟିଏ ଶ୍ରମିକର ପୁଅ ।

ଲଳିତା କହିଲେ—"କଫି ।"

ରମୁ ଚାଲିଗଲା ।

ବାହାରେ ସୁନ୍ଦର ଜହ୍ନ ଉଠିଥିଲା । ଫାକ୍ଟରୀ ଅଞ୍ଚଳର ଶେଷ ଆଡ଼କୁ ପାର୍ଟି ଅଫିସ । ଝରକା କଡ ଦେଇ ଅଙ୍କା ବଙ୍କା ଗୋଟିଏ ନାଲି ଗୋଡ଼ିବିଛା ରାସ୍ତା ଚାଲିଯାଇଛି । ତା'ରି ଉପରେ ବେଳେ ବେଳେ ଚାଲିଯାଉଛି ଗୋଟାଏ ଶଗଡ଼ କିମ୍ବା ଚାଲି ଯାଉଛନ୍ତି ଜଣେ ଦୁଇ ଜଣ ବାଟୋଇ । ରାସ୍ତାର ସେପାଖକୁ ଅପନ୍ତରା ପଥୁରିଆ ପଡ଼ିଆ···ପଡ଼େଇ ଡିପେଇ ଦିଗ୍ବଳୟର ଧୂମାଭ ରେଖା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ।

କୋଉଠି ଗୋଟାଏ ଫୁଲର ଗନ୍ଧରେ ରାତିର ସେଇ ଶାନ୍ତ ମୁହୂର୍ତ୍ତଗୁଡ଼ିକ ପୁଲକିତ, ସ୍ନିଗ୍ଧ ହୋଇ ଉଠିଥିଲା ।

ଲଳିତା ଭିତରର ଆଲୁଅ ପୁଣି ନିଭାଇ ଦେଲେ କ୍ଳାନ୍ତିରେ, ଅବସାଦରେ ଓ ବିରକ୍ତିରେ ।

ବାହାରର ଜହ୍ନ ଆଲୁଅର ଗୋଟିଏ ଫଳକ ପଡ଼ିଲା ଆସି ଲଳିତାଙ୍କର କୋଳରେ ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ହୋଇ । କି ଏକ ଅନିର୍ବଚନୀୟ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣତା ଓ ତୃପ୍ତିରେ ଲଳିତାଙ୍କର ପ୍ରାଣର କୋଣ, ଅନୁକୋଣ ସ୍ନିଗ୍ଧ ହୋଇ ଉଠିଲା । ଲଳିତାଙ୍କର ମନେ ହେଲା, ମନୁଷ୍ୟର ଇତିହାସରେ କେତେ ସଂଗ୍ରାମ ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇଛି, କେତେ "ବାଦ" ବିବାଦ ଭିତରେ ବିଲୟ ପାଇଛି, ଅଥଚ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା-ପୁଲକିତା ଏଇ ମାଧବୀ ସନ୍ଧ୍ୟାର ଶେଷ ନାହିଁ, ଏହାର ପୁଲକ ସଞ୍ଚାରର ବିରାମ ନାହିଁ ।

ଲଳିତା ପୁଣି ସୁଇଚ୍ ମାରି ଆଲୁଅ ଜାଳିଲେ । ଏ ପଳାୟନ-ବାଦ ବିପ୍ଳବ-ବିରୋଧୀ (Counter Revolutionary)—ବୁର୍ଜୋୟା ବିଳାସ !

କମ୍ରେଡ୍ ବିନୋଦର ଘୁଙ୍ଗୁଡ଼ି କ୍ରମେ ଗମ୍ଭୀରତର ହେଲାଣି ।

ଲଳିତା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଦ୍ରିତ ବିନୋଦକୁ ଦେଖି ନ ଥିଲେ । ଘୁଙ୍ଗୁଡ଼ି ଶବ୍ଦରେ ଚମକି ପଡ଼ି ସେଆଡ଼େ ଚାହିଁଲେ । ଅଧାମଇଳା ଟ୍ରାଉଜର ଆଉ ଖଣ୍ଡେ ହାଫ୍ସାର୍ଟ ବିନୋଦର ପରିଧାନ । ପାଦରେ କାବୁଲି ସାଣ୍ଡଲ—ଦରଛିଣ୍ଡା । ହାଫ୍ସାର୍ଟ ବାମପାଖ କାନ୍ଧରେ ଗୋଟାଏ ପାର୍ଟି ବ୍ୟାଜ୍—ଦା' ଆଉ ହାତୁଡ଼ି !

ରମୁ ଗୋଟାଏ କପ୍ କଫି ଆଣିଲା । ଲଳିତା କହିଲେ ଆଉ କପେ କଫି ପାଇଁ । ରମୁ ଚାଲିଗଲା ।

ଲଳିତା ମନେ ମନେ କମ୍ରେଡ୍ ବିନୋଦକୁ ସମ୍ମାନ କରନ୍ତି ତାର ନେତୃତ୍ୱ ଓ ମାର୍କ୍ସବାଦରେ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଲାଗି । ବିନୋଦ କଥା କଥାରେ ମାର୍କ୍ସ କ'ଣ କହିଥିଲେ, ଡଗ ଡଗ କରି ଆବୃତ୍ତି କରିଯାଇପାରେ । ଥରେ ବିନୋଦ ଗୋଟିଏ ଝିଅର ପ୍ରେମରେ ପଡ଼ିଥିଲା । ଝିଅଟି ମଧ୍ୟ ବିନୋଦର ପ୍ରଣୟର ପ୍ରତିଦାନ ଦେଇଥିଲା ଯଥେଷ୍ଟ । ଗାନ୍ଧର୍ବ ମତରେ ବିବାହ ପ୍ରାୟ ସରିଥିଲା । କିନ୍ତୁ କନ୍ୟାପିତା ଅମିଶ୍ରିତ ବୁର୍ଜୋୟା । କନ୍ୟାର ବର ବରଣ ଶୁଣି ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ସେ ଉଭୟଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଦେଲେ, 'ଜାମାତା ପଛେ ନଦିଆର ଚୈତନ୍ୟଙ୍କର ତିଳକ କାଟିଲେ ସେ ସହ୍ୟ କରିପାରିବେ, କିନ୍ତୁ ଦା' ହାତୁଡ଼ିର ତିଳକ··· ଅସହ୍ୟ ।'

ବିନୋଦ ନିରାଶ ହୋଇ ଫେରିଲା । ନୈରାଶ୍ୟ କିନ୍ତୁ ବ୍ୟର୍ଥ ପ୍ରଣୟ ଲାଗି ନୁହେଁ । ଲୀଳା ପରି ଜଣେ ଝିଅ ପାର୍ଟିରେ ଯୋଗ

ଦେଇଥିଲେ କମ୍ୟୁନିଜମ୍‌ର ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଉନ୍ନତି ହୋଇଥାନ୍ତା ! ତଥାପି ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବି ବିନୋଦ ଲୀଳା ପାଖକୁ ପାର୍ଟି ବୁଲେଟିନ୍ ପଠାଇବାରେ ତ୍ରୁଟି କରେନାହିଁ । ଜଣେ ଅଧେ ବନ୍ଧୁ ଯେତେବେଳେ ବିନୋଦର ଏ ବ୍ୟର୍ଥପ୍ରଣୟ ନେଇ ଉପହାସ କଲେ, ବିନୋଦ କହିଲା—"ମାର୍କ୍ସ କହିଛନ୍ତି, "Nothing is being, everything is becoming." ଅର୍ଥାତ୍ 'କେହି ସ୍ଥିର ଗତିହୀନ ନୁହେଁ, ପ୍ରେମର ମଧ୍ୟ ଗୋଟାଏ ଗତି ଅଛି । ଡାୟଲକ୍‌ଟ୍‌ସରେ ପ୍ରେମର ଗତି ଯଦି ବ୍ୟର୍ଥପ୍ରେମ ହୁଏ, ସେଥିରେ ଦୁଃଖ କରିବାର କଅଣ ଅଛି ?'

ରମୁ ଆଜି କପେ କଫି ଆଣିଲା । ଲଳିତା ଉଠିଯାଇଁ ବାଳିକା-ସୁଲଭ ଚପଳତାରେ ନିଦ୍ରିତ ବିନୋଦର କପାଳ ଉପରେ ଆଙ୍ଗୁଠିରେ ଟିପା ମାରିଲେ ।

ବିନୋଦ ଆଖି ମଳିମଳି ଖବରକାଗଜ ଗଦା ଉପରେ ଉଠି ବସିଲା ।

ଲଳିତା ପଚାରିଲେ—"କପେ କଫି ଚଳିବ କମ୍ରେଡ୍ ?"

ବିନୋଦର ଆଖିରେ-ମୁହଁରେ ଫୁଟିଉଠିଲା, ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତର ପ୍ରାପ୍ତିରେ ଆନନ୍ଦର ଦୀପ୍ତି ।

ବିନୋଦ କହିଲା—"ଧନ୍ୟବାଦ କମ୍ରେଡ୍ !"

ତା'ପରେ ଦୁହେଁ ଆସି ବସିଲେ ସେଇ ଟେବୁଲ ପାଖରେ । ଲଳିତା କଫି କପ୍‌ଟା ଓଠ ପାଖକୁ ଉଠାଇ ନେଲେ । ଦୁହେଁ ନୀରବରେ କଫି ପିଉଥାନ୍ତି ।

ବାହାରେ ଶୁକ୍ଳତିଥି ଚନ୍ଦ୍ରର ସେଇ କଳରୋଳ । ରାସ୍ତା ସେପାଖର ସେଇ ଉଠେଇ ପଡ଼େଇ ଅପନ୍ତରା ।

ଚଥୁରିଆ ପଡ଼ିଆ, ତା'ର ଭିତରୁ କୋଉଠୁ ଭାସି ଆସୁଥିଲା କାହାର ବଂଶୀରେ ନାଗେଶ୍ୱରୀ ରାଗର ଲହରିଆ ମାତାଲ ଆଳାପ ।

ବିନୋଦ ପଚାରିଲା--"କାଲି ପାଇଁ ବୁଲେଟିନ୍‌ଟା ପ୍ରେସକୁ ଯାଇ ସାରିଲାଣି କମ୍ରେଡ୍ ଲଳିତା ?"

ଲଳିତା ମନେ ମନେ ଗୋଟାଏ କବିତାର କଥା ଭାବୁଥିଲା—'ହେ ଚନ୍ଦ୍ର ! ଆଜି ତମ ଓ ମୋ ଭିତରେ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଯୋଜନର ବ୍ୟବଧାନ ଦୂର ହୋଇ ଯାଇଛି । ତମେ ଆସିଛ ଆଜି ନବୀନ ନଟବର ବେଶରେ, ଅଭିସାରର ପ୍ରଣୟୀ ସାଜି ମୋର ବାତାୟନ ପାଖକୁ । ହେ ସୁନ୍ଦର ! ହେ କାନ୍ତ ! ଗାଢ଼ ଆଶ୍ଳେଷରେ ଆଲିଙ୍ଗନ କର ମୋତେ !'

ବିନୋଦ କହିଲା—"କାଲି ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଗୋଟାଏ ବିରାଟ ସଭା ପାଇଁ ଆୟୋଜନ ହେଉଛି । ମିଲ୍ ଏରିଆର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମିଲ୍‌ଗୁଡ଼ିକର ସବୁ ଶ୍ରମିକ ମଧ୍ୟ ଆମର ଧର୍ମଘଟରେ ଯୋଗ ଦେଉଛନ୍ତି କାଲିଠାରୁ । ତମର ବୁଲେଟିନ୍‌ଟା ସେଥିପାଇଁ ବ୍ରିଲିଆଣ୍ଟ୍ ପରି ତୀକ୍ଷ୍ଣ ହେବା ଉଚିତ । ଗୋଟାଏ ଗୀତ ରଚନା କରିପାରିଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ସଭା ଆରମ୍ଭରେ କୋରସ୍ ଗାଇବା ପାଇଁ ।"

ଲଳିତା କୌତୁକମିଶ୍ରିତ କଣ୍ଠରେ ପଚାରିଲା—"କେମିତି ଗୀତ କୁହ ତ !"

ବିନୋଦ କହିଲା—"ଏଇ ଏମିତି ହେଲେ ଚଳିବ—

ବାଂଝ ମାଟିରେ
ଫଳାଇଲୁ ଆମେ
ସୁନାର ଫସଲ—ସୁନେଲି ଫସଲ..."

ଲଳିତା ଅଟ୍ଟହାସ କରି ଉଠିଲେ ।

ବିନୋଦ ଅପ୍ରତିଭ କଣ୍ଠରେ ପଚାରିଲା—"ହସିଲ ଯେ !"
ଲଳିତା ସଂକ୍ଷେପରେ ଜବାବ ଦେଲେ—"ନା !"

ପକେଟରୁ ଖଣ୍ଡେ ସିଗାରେଟ୍ କାଢ଼ି ବିନୋଦ ସେଥିରେ ନିଆଁ ଧରାଇଲା ।

ଲଳିତା କ୍ଳାନ୍ତ ଓ ଅବସାଦରେ ଚାହିଁଲା ମାର୍କ୍ସଙ୍କ ଛବି ଆଡ଼େ । 'ହାୟ ମାର୍କ୍ସ ! ତମର "Economical Interpretation of History" (ଇତିହାସରେ ଅର୍ଥନୈତିକ ସୂତ୍ର) ମଣିଷକୁ କରିଛି ଘୁଷୁରି, ଜୀବନ ଯାହାର ଖାଲି "ରୋଟିକା ସବାଲ ।" ମଣିଷର ବଞ୍ଚିବାର ଏକମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ ତମେ ଆଣି ଦେଇଚ, ଖାଲି ପେଟ ଭରି ଗିଳିବା । ମଣିଷର ଆଖିରେ ରୁଟିକୁ କରିଚ ତମେ ଏଇ ଚନ୍ଦ୍ରଠାରୁ ବଳି ଆହୁରି ଲୋଭନୀୟ । ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟକୁ କରିଚ ତମେ ଜୀବନର ଲକ୍ଷ୍ୟ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ପରେ ଅଛି ଯେଉଁ ବୃହତ୍ତର ଲକ୍ଷ୍ୟ, ତାର ସନ୍ଧାନ ଦେଇନା ତମେ !'

ବିନୋଦ ଜଳା ସିଗାରେଟ୍‌ଟା ଝରକା ବାଟେ ବାହାରକୁ ଫିଙ୍ଗିଦେଇ ଗମ୍ଭୀର କଣ୍ଠରେ କହିଲା—"ମୁଁ କେତେଦିନ ହେଲା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଦେଖୁଚି, ତମେ କିପରି ପଳାୟନବାଦୀ ହୋଇଯାଉଛ କମ୍ରେଡ୍ ! ଫ୍ରଏଡ୍ ଏ ପଳାୟନବାଦକୁ କହନ୍ତି, 'ମୃତ୍ୟୁର ପ୍ରବୃତ୍ତି' (Death Instinct)—ବୌଦ୍ଧ ଦର୍ଶନରେ "ଅଭିଦାନ" । ବିରାଟ ଶୂନ୍ୟତା ଦେହରେ ଏଇ ସତ୍ତା ବିଲୋପର ପ୍ରବୃତ୍ତି ଗୋଟାଏ ମାନସିକ ଦୁର୍ବଳତା, ଗୋଟାଏ ବୁର୍ଜୋୟା ବିଳାସ, ଗୋଟାଏ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଜଡତା—ଏରିକ୍ ଫ୍ରୋମ୍‌ଙ୍କ ଭାଷାରେ 'ସ୍ୱାଧୀନତାର ସନ୍ତ୍ରାସ ।'

ଲଳିତା ମନେମନେ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ଗ୍ରନ୍ଥକୀଟ ଏଇ ଆତ୍ମସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟହୀନ କଲର ମଣିଷମାନଙ୍କୁ ଲଳିତା ଆଦୌ ସହ୍ୟ କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ମାର୍କ୍ସ କ'ଣ କହିଲେ, ଫ୍ରଏଡ୍‌ଙ୍କ ମତ କ'ଣ, ଫ୍ରୋମ୍ କେଉଁଠି କ'ଣ କହିଛନ୍ତି; ତାହା ହିଁ ଯେପରି ଜୀବନର ଚରମ ଓ ପରମ । ସେଥିରୁ ଯାହାକିଛି ବାହାରେ, ସବୁ ଅବାନ୍ତର, ସବୁ ଦୁର୍ବଳତା, ସବୁ ବୁର୍ଜୋୟା-ବିଳାସ ।

ଲଳିତା କହିଲେ—"ସେ ସବୁ ବହୁତ ଶୁଣିଛି କମ୍ରେଡ୍ ! ବରଂ ବୁଲିଯିବ ବାହାରକୁ । ଚମତ୍କାର ଜହ୍ନ ପଡ଼ିଚି ।"

ଅନ୍ୟ ଦିନ ହୋଇଥିଲେ ବିନୋଦ ଲଳିତାର ଏ ପ୍ରସ୍ତାବକୁ Counter Revolutionary 'ବୁର୍ଜୋୟା ବିଳାସ' କହି, ଲଳିତାକୁ ହୁଏତ ଲେନିନ୍‌ଙ୍କର Insurrection tactices ବା 'ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ରୀ ବିପ୍ଳବ'ର ଗୂଢ଼ତଥ୍ୟ ସବୁ ବୁଝାଇଥାନ୍ତା । ଆଜି କିନ୍ତୁ ସାରାଦିନର ପରିଶ୍ରମ ଓ କ୍ଳାନ୍ତି ପରେ ସେ ଚାହୁଁଥିଲା ବାହାରର ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା, ଶୀତଳତା ଓ ଶାନ୍ତି !

ବିନୋଦ କହିଲା—"ଚାଲ ।"

ଚାଲି ଚାଲି ବିନୋଦ ଆଉ ଲଳିତା ବହୁ ଦୂର ଚାଲି ଆସି-ଥିଲେ । ସହର ଆଉ ଆଖିରେ ପଡୁ ନ ଥିଲା । ଯୁଆଡ଼େ ଆଖି ଯାଏ, ସେଆଡ଼େ ଖାଲି ସେଇ ଉଠେଇ ପଡ଼େଇ ପଡ଼ିଆର କ୍ରମାଗତ ବିସ୍ତାର, ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାର ଝିଆଲି ଚପଳତା !

ବିନୋଦ ଆଉ ଲଳିତା ଦୁହେଁ ଗୋଟାଏ ଟାଲୁ ଜାଗା ଉପରେ ବସିପଡ଼ିଲେ । ବେଳେ ବେଳେ ବିନୋଦ ପାଟିରୁ ମାର୍କ୍ସ କେବେ କ'ଣ

ଏଙ୍ଗେଲସଙ୍କ ପାଖକୁ ଚିଠି ଲେଖିଥିଲେ, ସେଇସବୁ ଖଇ ଫୁଟିଲା ଭଳି ଫୁଟି ଉଠୁଥିଲା ।

ଲଳିତା କୌତୁକରେ ପଚାରିଲା—"ଆଚ୍ଛା ମାର୍କ୍ସ କେଉଁଠି ଏ ଜହ୍ନରାତି ବିଷୟରେ କିଛି କହିନାହାନ୍ତି ?"

ବିନୋଦ ସେଇ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଭାବୁଥିଲା, ଏତିକିବେଳେ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାର ସେଇ ସମୁଦ୍ର ଭିତରୁ ଦୂରରୁ, ବହୁତ ଦୂରରୁ ଶୁଭିଲା କାହାର ବଂଶୀର ଲହରିଆ ସୁର । ବଂଶୀର ସେଇ ସୁର ଯେପରି ମିଶି ଏକ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା ଏଇ ଉଠେଇ ପଡ଼େଇ ଅପନ୍ତରା ପଡ଼ିଆ, ଏଇ ଶାନ୍ତ-ସ୍ତବ୍ଧ ରାତି ଓ ଏହି ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାର ଚଞ୍ଚଳ ଚପଳତା ସହିତ । ଲୀଳା ଓ ବିନୋଦ ମନ୍ତ୍ରମୁଗ୍ଧ ପରି ଶୁଣୁଥିଲେ ବଂଶୀର ସେଇ ଆଳାପ ।

କିଛି ସମୟ ପରେ ଦୁଇଟି ଛାୟା ଆସି ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଦୂରରେ ଆଉ ଗୋଟାଏ ସ୍ଥାନରେ ବସି ପଡ଼ିଲେ । ବଂଶୀର ସେ ଆଳାପର ବିରାମ ନ ଥିଲା । ପ୍ରାଣର ଗିରିନଦୀ ଯେପରି କୂଳ ଲଙ୍ଘି ମିଶିଯିବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲା ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାର ସମୁଦ୍ର ସହିତ ।

ଲଳିତା ଓ ବିନୋଦ ଉଭୟଙ୍କର ମନେ ମନେ ଅଦମ୍ୟ କୌତୁହଳ ସେ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କୁ ଦେଖିବା ପାଇଁ ।

ଦୁହେଁ ଉଠିଲେ ।

କ୍ରମେ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହେବାରୁ ବଂଶୀର ଆଳାପ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ଲଳିତା ଓ ବିନୋଦ ପାଖକୁ ଆସି ଚିହ୍ନିଲେ—ସେ ଦୁଇଜଣ ନସୁନା ଆଉ କାଜରୀ । ଯେଉଁ ମିଲ୍‌ରେ ଧର୍ମଘଟ ହୋଇଛି, ସେଇ ମିଲ୍‌ର ଶ୍ରମିକ ସେମାନେ । ଛୋଟନାଗପୁରୀ !

ଧର୍ମଘଟ ପାଇଁ ମଜୁରି ବନ୍ଦ୍ । ରାତି ହୁଏତ ଭୋକ ଉପାସରେ କଟିବ । ତଥାପି ପ୍ରାଣର ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟରେ ସେମାନେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ଲଳିତା କହିଲା—"ତମେ ଚମତ୍କାର ବଂଶୀ ବଜାଇ ପାର ତ ନସୁନା !"

ନସୁନା ଛତିଶଗଡ଼ୀ ବୋଲିରେ ଜବାବ ଦେଲା—"ହଁ ଦିଦି । ଆମ ମୁଲକରେ ଜହ୍ନ ଉଠିଲେ ଆମେ ଏମିତି ଜଙ୍ଗଲ ପାହାଡ଼ରେ ବୁଲି ବାହାରୁ !"

ରାତ୍ର ଅନେକ ହୋଇଛି । ଲଳିତା ଆଉ ବିନୋଦ ପୁଣି ଅଫିସ୍ ଅଡ଼େ ଫେରିଲେ ।

ଲଳିତା ମନେମନେ ଭାବୁଥିଲା, 'ମାର୍କସବାଦର ଅପୂର୍ଣ୍ଣତା ତ ଏଇଠି ! ଜୀବନ କେବଳ ଉତ୍ପାଦନ ଆଉ ବଣ୍ଟନ ନୁହେଁ ! ତୃଷ୍ଣ ମନୁଷ୍ୟ ଆଉ ପୂରାପେଟ ଜୀବନର ପ୍ରୟୋଜନୀୟତା ହୋଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ଜୀବନର ଲକ୍ଷ୍ୟ ନୁହେଁ । ତା' ହେଲେ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାର ଏ ବିଳାସ, ପ୍ରକୃତିର ଏ ଆନନ୍ଦମୟ ପୂର୍ଣ୍ଣତା କାହା ପାଇଁ ? ବଞ୍ଚିବାଠାରୁ ଜୀବନ ଯେ ଆହୁରି ସୁନ୍ଦର !'

ବଞ୍ଚିବାର କୋଳାହଳ ଓ ସଂଗ୍ରାମ ଭିତରେ ମାର୍କସବାଦ ଭୁଲିଯାଇଛି କିନ୍ତୁ ଜୀବନର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ !

ଲଳିତା କହିଲା—"ବେଶ୍ ଅନ୍ଧକାର ଦୁଇଜଣ ।"

ବିନୋଦ ଚମକି ପଡ଼ି ଚାହିଁଲା ଲଳିତା ଆଡ଼େ । ତାହା ପ୍ରାଣର କେଉଁ ରୁଦ୍ଧଦ୍ୱାରରେ କିଏ ଯେପରି ମୃଦୁ ଅଥଚ ଦୃଢ଼ ଆଘାତ କଲା । ନୟନାର ବଂଶୀ ପୁଣି ବାଜି ଉଠିଲା । କାଳଣିର କବକ୍ଷରେ ହେନାର ଗନ୍ଧ ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେମିତି ମିଶି ମିଶି ରହିଥିଲା ରାତିର ପବନରେ ।

ବିନୋଦ ତଳୁ ଆଖି ଉଠାଇ ଚାହିଁଲା ଲଳିତା ଆଡ଼େ ।

ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାସ୍ନାତା ଲଳିତାର ଅଙ୍ଗେଅଙ୍ଗେ ଅନୁପମ ମାଧୁରୀ ! ପର ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ତାର ମନେ ହେଲା, ଏ ସବୁ କେବଳ ନିର୍ଜଳା ବୁର୍ଜୋୟା ଭାବପ୍ରବଣତା !

ଲଳିତା ଓ ବିନୋଦ ଦୁହେଁ ଫେରୁଥାନ୍ତି ସେଇ ଉଠେଇ ପଡ଼େଇ ରାସ୍ତାରେ ।

ପାର୍ଟି ଅଫିସ ଏଇ ଦେଖାଯାଉଛି ।

ଲଳିତାକୁ ଫେରି ଯାଇଁ ପୁଣି ବର୍ତ୍ତମାନ ବୁଲେଟିନ୍ ଲେଖିବା ପାଇଁ ପଡ଼ିବ ! କ୍ଳାନ୍ତି ଓ ବିରକ୍ତିରେ ଲଳିତାର ଦେହ ଓ ମନ ବିଷାକ୍ତ ହୋଇ ଉଠିଲା ।

ନୟନାର ବଂଶୀର ଆଓ୍ୱାଜ୍ ରାତିର ନିଃଶବ୍ଦତା ଓ ନିର୍ଜନତା ଭିତରେ ଶୁଭୁଥିଲା ଅସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇ ।

ଲଳିତାର ମନେ ହେଲା, ମାର୍କସବାଦର ଅପୂର୍ଣ୍ଣତା ପୁଣି ବଞ୍ଚିବାର ମାଳିନ୍ୟ ଏବଂ ସଂଗ୍ରାମ ପ୍ରତି ଶୁଭ୍ର-ଶାଶ୍ୱତ ଜୀବନର ଏ ଯେପରି ଏକ ସୁତୀବ୍ର ଆହ୍ୱାନ !

।। ଅଣ୍ଡର୍‌ଗ୍ରାଉଣ୍ଡ ।।

ନନ୍‌ସେନ୍‌ସ···ଶ୍ୟାମଳ ବାଁ ପାଦର କାବୁଲୀ ସାଣ୍ଡାଲ୍‌ଟା କାଢ଼ି ରାସ୍ତା ଉପରୁ ଗୋଟାଏ ଟେଙ୍ଗୁଟୀ ପଥରରେ ଜୋତା ଭିତରେ ଗୋଟାଏ କଣ୍ଟା ଦୁଇ ତିନଥର ପିଟିଲା···ଗୋଇଠିରୁ କେଇ ପରସ୍ତ ଚମ କଟି-ଗଲାଣି ସେ କଣ୍ଟା ମୁନରେ···ନନ୍‌ସେନ୍‌ସ···ଶ୍ୟାମଳ ହିଂସ୍ର ଭାବରେ ଆଉ କେଇ ପାହାର କଣ୍ଟା ଉପରେ ବାଡ଼ାଇ ଟେଙ୍ଗୁଟାଟା ରାସ୍ତା କଡ଼କୁ ଫିଙ୍ଗିଦେଲା ।

···ଡିସେମ୍ବରର ଗୋଧୂଳି ।। ବାହୁର ଆଲିଙ୍ଗନ ଭିତରେ ପ୍ରଥମାର ବିହ୍ୱଳ ଚନ୍ଦ୍ରାଲୁର ଆଖିପତା ପରି··· ନନ୍‌ସେନ୍‌ସ···ପୁଣି ସେଇ କଣ୍ଟା···ମୁନିଆଁ କଣ୍ଟା···

ସହରର ଶେଷରେ ଧୂଳିଆ ରାସ୍ତା···ବସ୍ତୀ ଅଞ୍ଚଳ···ଛଡ଼ା ଛଡ଼ା ହୋଇ କୁଲି ବସ୍ତୀ, ମେହେନ୍ତର ବସ୍ତୀ, କେତେ ବସ୍ତୀ । ମଝିରେ ମଝିରେ ଝୁମ୍ପୁ ଝୁମ୍ପୁକିଆ ଜଙ୍ଗଲ, ଭଙ୍ଗା କାନ୍ଥ, ବର୍ଷା ଭୁଷୁଡ଼ା କାନ୍ଥ, ଫିଟା ଚୁଲି, ଛିଣ ଓଲଟ ଚୁଲି···କାଳିଆ କଟି କଟି ଲଙ୍ଗଳା ଧୂଳିଧୂସର ଛୁଆ···ଭଉ ଭଉ ହିଂସ୍ର କୁକୁର···ହାଉ ହାଉ କଜିଆ···ତଳେ ଧୂଳିଆ ବସ୍ତୀ ରାସ୍ତା, କୁତ୍ସିତ ଆବର୍ଜନାପୂର୍ଣ୍ଣ ବସ୍ତୀ—ଉପରେ ଡିସେମ୍ବର ଗୋଧୂଳିର କୋମଳ ଆକାଶ, ବ୍ୟଗ୍ର ବାହୁର ଆଲିଙ୍ଗନ ଭିତରେ ପ୍ରଥମାର ବିହ୍ୱଳ ଚନ୍ଦ୍ରାଲୁର ଆଖିପତା ପରି ଡିସେମ୍ବରର ଗୋଧୂଳି··· ପୁଣି କଣ୍ଟା···ଜୋତା ଭିତରର ମୁନିଆ କଣ୍ଟା···ଆଗ ଚ୍ଛ' ଦୋକାନରେ କୌଣସି ମତେ ଘୋଷେଇ ଘୋଷେଇ ପହଞ୍ଚି ପାରିଲେ ରକ୍ଷା···ଆଗରେ ଗୋଟାଏ ଭଙ୍ଗା କୋଠା···କେବକାର ଶିଉଳିବସା ଫଟାକାନ୍ଥରେ

ଓସ୍ତ ଭୁଷଭଙ୍ଗା କାନ୍ଥ—ପୋଷ୍ଟର, ସିନେମା ପୋଷ୍ଟର, ରାଜନୈତିକ ପୋଷ୍ଟର, ଔଷଧ ପୋଷ୍ଟର, ଫୁଟବଲ ମ୍ୟାଚ୍ ପୋଷ୍ଟର···ପୋଷ୍ଟରର ଆବରଣ ତଳେ ପାଚେରୀର କାନ୍ଥ ଅଦୃଶ୍ୟ । "ଏକନମ୍ବର ନେତା ଆସୁଛନ୍ତି ।" "ଦୁଇ ନମ୍ବର ନେତାଙ୍କର ସ୍ମାରକ ଜୟନ୍ତୀ ।" ସିନେମାରେ ଦଲକା ରାଣୀ···ମଇଦାନ୍‌ରେ କ୍ରିକେଟ ମ୍ୟାଚ୍··· କଣ୍ଡୁ ଦାବାନଳ···ଅସଲି ଚଉଷଠିଗୁଣା ତେଲ···ଇନକ୍ଲାବ ଜିନ୍ଦାବାଦ୍···" "ମୁଲିଆ ରାଜ ଜିନ୍ଦାବାଦ···" "ଏକନମ୍ବର ସରକାର ମୁର୍ଦ୍ଦାବାଦ···" ଶ୍ୟାମଳର ଦେହ ଉତ୍ତେଜନାରେ ଶୀତେଇ ଉଠିଲା । ମୁନିଆଁ କଣ୍ଠାର ସଫେଣା ନାହିଁ ଆଉ···"ଏକନମ୍ବର ସରକାର ମୁର୍ଦ୍ଦାବାଦ···" ସୁନ୍ଦର ଗୋଲ ଗୋଲ ଅକ୍ଷର, ବହଳ ନାଲି ସ୍ୟାହିରେ ଲେଖା···ଲଳିତାର ହସ୍ତାକ୍ଷର ! ଲଳିତା ପରି ବର୍ତ୍ତୁଳ, ମସୃଣ ସୁନ୍ଦର ସନ୍ଧ୍ୟାର ଅମିଳିତ-ଚକ୍ଷୁ ଆକାଶ···ବୃଦ୍ଧ ଅଭ୍ରଫେନସେବୀ, ଚନ୍ଦ୍ରାଚ୍ଛନ୍ନ ଆକାଶ ।

ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟିର ବତିବାଲା କାନ୍ଧରେ ଗୋଟାଏ ଶିଢ଼ି କାନ୍ଧେଇ ଚାଲିଗଲା । ପଛରେ କେତେଟା ବତି ମିଞ୍ଜି ମିଞ୍ଜି ଜଳି ଉଠିଲାଣି । ବସ୍ତିର ଚା' ଦୋକାନ । ମୁଣ୍ଡରେ ମଙ୍କିକ୍ୟାପ୍, ଦେହରେ ଗଳାବନ୍ଧ ଛିଣ୍ଡାକୋଟ, ପରିଧାନରେ ଗାରଟଣା ଲୁଙ୍ଗି, ମୁହଁ ଭଲ କରି ଦିଶୁନାହିଁ···ଚା' ଦୋକାନୀ ବସମିଲ୍ଲା । ବସ୍‌ମିଲ୍ଲାର ଅରକ୍ଷ ବାପ ମା' ଛେଉଣ୍ଡ ଭଣଜା ଇନାତୁଲ୍ଲା ଗୋଟାଏ ପାଣି ବାଲ୍‌ଟି ଭିତରେ ଅଇଁଠା ଚା' କପ୍‌ଗୁଡ଼ା ଧୋଉଛି । ଓଠରେ ଖଣ୍ଡେ ବିଡ଼ି ଆଉ ତା ସାଙ୍ଗରେ ସିନେମା ଗୀତ··ମେରେ ବୁଲ୍ ବୁଲ୍ ଶୋରହା ହେ ! ସଲାମ୍ ବାବୁ··· ବସ୍ ମିଲ୍ଲାର ଅଭିନନ୍ଦନ "ଏକ୍ କପ୍ ଚା' ।" ବସ୍‌ମିଲ୍ଲା ଧୂଆଁଳିଆ ଲଣ୍ଠନର କଳା କାଚ ପୋଛୁ ପୋଛୁ ଇନାତୁଲ୍ଲାକୁ ଆଦେଶ ଦେଲା, "ଏକ କପ୍ ଚା'···ଚା', ଇସ୍‌ପେସାଲ ଚା' ।"

ଆଗ ମେହେନ୍ତର ବସ୍ତିର କିଏ ଜଣେ ମେହେନ୍ତର କାମରୁ ଫେରୁଛି ହୁଏତ ! ଦେହରେ ଖାକି କୋଟ, ଛିଣ୍ଡା ପାଇଜାମା, ମୁଣ୍ଡରେ ଟେକା, ଓଠରେ ପିକା, କାଖରେ ପହଁରା···କମ୍ରେଡ୍ । "ଚା ମୁହାଏ··· କଡ଼ା ଚା' ।" ବସ୍‌ମିଲ୍ଲାର ହୁକୁମ ଆସିଲା—"ଆବେ ଇନାତୁଲ୍ଲା !"

ଇନାତୁଲ୍ଲା ଇସ୍‌ପେସାଲ ଚା' ବନାଉଛି ! କମ୍ରେଡ୍ ଦୋକାନ ତଳରୁ ବାହାର କଲେ ଏକ ସିଗାରେଟ ଟିଣ···ଇନାତୁଲ୍ଲା ସେଥିରେ ଚା' ଢାଳିଦେଲା । ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟି ବତିବାଲା ଦୋକାନ ସାମନା ବତି ଖୁଣ୍ଟରେ ଶିଢ଼ି ଲଗାଇ ବତି ଜଳାଉଛି । କାଲି ନଭେମ୍ବର ଦିବସ··· ଶହୀଦ୍ ଦିବସ । ସେ ବି ଦିନେ ହେବ ଶହୀଦ୍ ! ଦଧୀଚିର ଅସ୍ଥି ପରି ତାର ଅସ୍ଥିରେ ଗଢ଼ା ହେବ ଗଣ ଦେବତାଙ୍କର ପ୍ରଚଣ୍ଡ ବଜ୍ର । ନିଜ ପ୍ରତି ଶ୍ୟାମଳର ଭକ୍ତି ଜନ୍ମିଲା । ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟି ବତିବାଲା ପରି ଗଣ-ଦେବତା "ଗଣ"ର ଶିଢ଼ିରେ ଚଢ଼ିବେ ଉପରକୁ । ତାପରେ ଗଣଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ପାଦ ଲମ୍ବାଇ ଆଶୀର୍ବାଦ କରିବେ । ଆଶୀର୍ବାଦର ଧକ୍କାରେ ଗଣ ପଡ଼ିବେ ତଳେ···ଭଙ୍ଗା ଶିଢ଼ି । ପୁଣି ଆସିବେ ନୂଆ ଗଣଦେବତା କାନ୍ଧରେ ସେହି ଭଙ୍ଗା ଶିଢ଼ି ଉଠାଇ ।

ପୁରାତନ ପ୍ରସ୍ତର ଯୁଗର ଆରମ୍ଭରୁ ସୁଦ୍ଧା ଦୁଇଟି ବିଭାଗ··· ବଡ଼ଲୋକ, ଛୋଟଲୋକ । ସେ ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଝିରେ ମଝିମଝିଆ ଲୋକ । ମଝି ମଝିଆ ଲୋକର ଆକାଙ୍‌କ୍ଷା ବଡ଼ଲୋକ ହେବ । ଛୋଟ ଲୋକର ସ୍ୱପ୍ନ ଦୁନିଆଁ ହେବ ଛୋଟ ଲୋକର ଦୁନିଆଁ । ମଝି ମଝିଆ ଲୋକ ଛୋଟଲୋକର ଠିକାଦାରୀ ନେଇ, ପୁରୁଣା ବଡ଼ଲୋକକୁ ତଡ଼ି ହୁଏ ନୂଆ ବଡ଼ଲୋକ ! ପୁରୁଣା ମଝିଆଁ ଲୋକଙ୍କ ଜାଗାରେ ନୂଆ ମଝିଆଁ ଲୋକ ଆସି ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି ପୁରୁଣା ଠିକାଦାରୀ···ସବୁ ବିପ୍ଳବର ସିଦ୍ଧାନ୍ତିକ ଉପସଂହାର ! କିନ୍ତୁ ଆମର ବିପ୍ଳବ ସେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୁ ମିଥ୍ୟା କରିଦେବ··· ଆମେ ଗଢ଼ିବୁ ନୂଆ ଦୁନିଆଁ···କିନ୍ତୁ ଆମେ କିଏ ? ବିପ୍ଳବର କୋଣାର୍କ ଗଢ଼ାରେ ଆମେ ତ ସବୁ ପଥରବୁହା କୁର୍ମି ! ନନ୍‌ସେନ୍‌ସ !

ପଶ୍ଚିମର ଆକାଶରେ ଦିନର ଚିତା···ଲାଲ୍ ଚିତା···। ଶ୍ୟାମଳ ପଇସା ଦେଇ ଉଠି ଆସିଲା । ଆଉ ଅଳ୍ପ ବାଟ, ତାପରେ ଝୁପୁଝୁପୁକିଆ ଜଙ୍ଗଲ । ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ କାହାର କେବେକାର ପରିତ୍ୟକ୍ତ ଭଙ୍ଗା କୋଠା···ଭୂତ କୋଠୀ । ବ୍ରହ୍ମ ରାକ୍ଷସ ଅଛି । ଗାଈଆଳ ପିଲାଏ ସୁଦ୍ଧା ଦିନବେଳେ ଭୟ କରନ୍ତି ତାର ସୀମା ମାଡ଼ିବାକୁ···ଅଣ୍ଡରଗ୍ରାଉଣ୍ଡ, ବିପ୍ଳବର ପ୍ରସୂତିଶାଳା !

ଲଳିତା ଏଇ ସାନ୍ଧ୍ୟ ପ୍ରକୃତି ପରି । ଦୂର ଆଖିରେ ତାର ସ୍ୱପ୍ନର ମଦିରା, କୁଞ୍ଚିତ କବରୀରେ ତାର ରାତିର ତନ୍ଦ୍ରା ।···ଲଳିତା ! ଜୋଡ଼ାର କଣ୍ଟା ଧରି ଲଳିତାର କଥା ଭୁଲିଯାଏ ସ୍ମୃତିର କୋମଳ ପଦ୍ମ ।···ଲଳିତା କିନ୍ତୁ ଏତେ ସୁନ୍ଦରୀ କାହିଁକି ? ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଗୋଟାଏ 'ସରପ୍ଲସ ଭାଲ୍ୟୁ' । ବଞ୍ଚିବାର ମୂଲ୍ୟ ଦେଇଁ ଦେଇଁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ସବୁ ସଞ୍ଚୟ ତ ଶେଷ ହୋଇଯିବା କଥା ! ତଥାପି ପାଖାପାଖି ଏ ତିରିଶି ବର୍ଷ ବୟସରେ ଲଳିତା ଏତେ ସୁନ୍ଦରୀ କାହିଁକି ? ବିନୋଦ, କମ୍ରେଡ୍ ବିନୋଦକୁ ଯଦି ଖୁନ୍ କରି ପାରନ୍ତା ! ହେଉନା ପଛେ ସେ ନେତା ! କାଲି ଶହୀଦ୍ ଦିବସ, ନଭେମ୍ବର ଦିବସ···ସେ ବି ଦିନେ ହେବ ଶହୀଦ୍ ! କିନ୍ତୁ ଲଳିତା ତାର ସମାଧି ଉପରେ କେବେ, କେଉଁ ଅଳସ ଗୋଧୂଳିରେ ରଖିବ କି ଅପରାଜିତାର ସ୍ତବକ ?

ଦୁଇ

ମହମବତୀର ସ୍ନିଗ୍ଧ ଆଲୋକରେ କମ୍ରେଡ଼ ବିନୋଦ ପଢ଼ୁଛନ୍ତି ସେକ୍ସପିଅରଙ୍କ ନାଟକ—ଅଥେଲୋ । ଝରକା ବାହାରେ ଜଙ୍ଗଲ ଉପରେ ନଇଁ ଆସିଲାଣି ସନ୍ଧ୍ୟାର ଅନ୍ଧକାର । ବିଲୁଆ କେଇଟା ହୁକେ-ହୋ ଡାକି ଉଠିଲେ । ମାର୍କ୍ସୀୟ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ସେକ୍ସପିଅର ଟ୍ରାଜେଡ଼ୀର ସମାଲୋଚନା, ଅଣ୍ଡରଗ୍ରାଉଣ୍ଡର ପରିଗୁଲିଙ୍କ ବିନୋଦଙ୍କର ଏକ ନିଶା । ମୁହଁର ବାଁ ଫାଳିଟା ପୋଡ଼ି-ଯାଇଛି । ଥରେ ବୋମା ତିଆରି କରୁ କରୁ ସେ ଦୁର୍ଘଟଣା ଘଟିଥିଲା ଅନେକ ଦିନ ତଳେ । ସାମନା ପାଟିର ତିନିଟା ଘୁମୁଦାନ୍ତ ଭଙ୍ଗା । ଛଦ୍ମବେଶରେ ବୁଲିବା ପାଇଁ ସେ ଦାନ୍ତ ତିନିଟା ଭଙ୍ଗା ଯାଇଥିଲା । ଲଳିତା ତାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ । ବିନୋଦ ଉତ୍ତେଜିତ କଣ୍ଠରେ ପାଠ କରି ପଢ଼ୁଥିଲେ···

"Well do it and be brief, I will walk by
I would not kill thy unrepented spirit"

ଡେସ୍‌ଡିମୋନାକୁ ହତ୍ୟା କରିବା ବେଳର ସ୍ୱଗତୋକ୍ତି···

ଲଳିତା ହାତରେ ଗୋଟାଏ ବାମ୍ପଉଠା ଚା' କପ୍ ଧରି ଘର ଭିତରକୁ ପଶି ଆସୁଥିଲା । ବିନୋଦର ଉତ୍ତେଜିତ ଆବୃତ୍ତିରେ ଚା' କପ୍‌ଟା ହାତରୁ ଖସି ତଳେ ପଡ଼ି ଚୂନା ହୋଇଗଲା । ବିନୋଦ ହୋ ହୋ ହୋଇ ହସି ଉଠିଲେ । ଫାଳେ ପୋଡ଼ା ମୁହଁରେ ବ୍ରହ୍ମରାକ୍ଷସର ହସ ।

ଲଳିତା କହିଲା—"ତମକୁ କେତେବାର ମନା କରିଛି, ତମେ ଅଥେଲୋ ମୋ ଆଗରେ ଅନ୍ତତଃ ପଢ଼ିବ ନାହିଁ ବୋଲି । ଦିହ ମୋର ଶୀତେଇ ଉଠେ ।"

ବିନୋଦ କହିଲେ—"ଏକମାତ୍ର ଅଥେଲୋ ଚରିତ୍ରଟି ଲାଗି ସେକ୍ସ-ପିଅର ବିଶ୍ୱରେ ସ୍ମରଣୀୟ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ସମାଜରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଇଣ୍ଟେଲେକ୍‌ଚୁଆଲ ଅଥେଲୋ ପରି ନିର୍ମମ, ଏକନିଷ୍ଠ ହେବା ଉଚିତ । ତା ହେଲେ ଯାଇଁ ଆମର ସ୍ୱପ୍ନ ସଫଳ ହେବ । ତମେ ହାମ୍‌ଲେଟର ପ୍ରଶଂସା କର ଏତେ । କିନ୍ତୁ ହାମ୍‌ଲେଟ ବୁର୍ଜୋୟାର ମାନସିକ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ଅପଭ୍ରଂଶର ଘୃଣ୍ୟ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି···To be or not to be··· ମୋତେ କିନ୍ତୁ ଭଲ ଲାଗେ ରାତିର ଅନ୍ଧକାର, ନୋହିଲେ ବୈଶାଖ ମଧ୍ୟାହ୍ନର ରୌଦ୍ର । ମାତ୍ର ଘୃଣା କରେ ମୁଁ ପଶ୍ଚିମର ଦିଗ୍‌ବଳୟରେ ଏ ନୁହେଁ ଅନ୍ଧାର—ନୁହେଁ ଆଲୁଅ ! *

ବିନୋଦ ପୁଣି ପଢ଼ିଲେ—

"No Heaven for fend ! I would not kill thy
Soul, I would not kill thy unrepented
spirit."

ଲଳିତା ଚାଲିଗଲା ଆଉ କପେ ଚା' କରିବା ପାଇଁ । ଭିତରକୁ ପଶି ଆସିଲା ଶ୍ୟାମଲ । ବିନୋଦ ବହି ଉପରୁ ମୁହଁ ଉଠାଇ କହିଲେ···

"କାଲି ପାଇଁ ସବୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ତ ? କାଲି ହୁଏତ ଏକ ରକ୍ତସ୍ନାନର

* ଏଠାରେ ଏହା ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଯେ ଚେକୋସ୍ଲୋଭାକିଆରେ ବିଶ୍ୱବିଖ୍ୟାତ ଇଂରାଜୀ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର "ହାମ୍‌ଲେଟ"କୁ ଏବେ ବାସନ୍ଦ କରାଯାଇଅଛି ।

—ଲେଖକ

ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବା ପାଇଁ ନପାରେ । ଅନ୍ୟମାନେ ସେଥିପାଇଁ ତିଆର୍ ତ ?"

ଶ୍ୟାମଳ ସଂକ୍ଷେପରେ ଉତ୍ତର ଦେଲା—"ସମସ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ । ସହରର ସବୁ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ରାସ୍ତା ଦେଇ ଏକ ବିରାଟ ପଟୁଆର ବାହାର କରିବା ପାଇଁ ସବୁ ଉଦ୍ୟମ ହୋଇଛି । କିନ୍ତୁ ଅନୁମତି ପୁଲିସ-ଠାରୁ ମିଳିନାହିଁ ।"

ବିନୋଦ କହିଲେ—"ବେଶ୍ ତ ! ଗୁଳି ଚାଲିବ, ଲାଠି ଚାଲିବ । ପୁରୁଣା ନ ଭାଙ୍ଗିଲେ ନୂଆ ଗଢ଼ା ହେବ କିପରି ?"

ତା ପରେ ଲଳିତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବିନୋଦ ବଡ଼ ପାଟି କରି କହିଲେ—"ଦୁଇ କପ୍ ଚା' !"

କିଛି ସମୟ ପରେ ଲଳିତା ଆସିଲା । ଦୁଇ ହାତରେ ତାର ଦୁଇ କପ୍ ଚା'...ସମୁଦ୍ର ମନ୍ଥନୋଦ୍ଭୂତା ଲକ୍ଷ୍ମୀ...ଗୋଟିଏ ହାତରେ ବିଷ...ଆଉ ଗୋଟିଏ ହାତରେ ଅମୃତ । ନା-ନା, ମୋତେ ବିଷ ଦିଅ, ଗରଳ ଦିଅ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ! ଶ୍ୟାମଳ ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇ ଉଠିଲା ।

ଓଠରେ ଚପା ହସ ଖେଳାଇ ଲଳିତା ପଚାରିଲେ—"କି କମ୍ରେଡ୍ ! କାଲି ତ ତମର ପରୀକ୍ଷା !"

ଶ୍ୟାମଳ କମ୍ପିତ ଥର ଥର ହାତରୁ ଚା' କପ୍‌ଟା ନେଇ ଓଠ ପାଖରେ ଧରିଲା !

'ତମେ ସେମିତି ହସ କାହିଁକି ଲଳିତା ? ଦୁଇ ପାଟଳ ଓଠରେ ସେ ଚପା ହସ ! ଦାର୍ଜିଲିଙ୍ଗ୍ ଚା'--ଚମତ୍କାର ଖୁସ୍‌ବୁ—ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ପୁଞ୍ଜିବାଦ ତମେ ଲଳିତା—ଅକଳାନ୍ତ ସରପ୍ଲସ୍ ଭାଲ୍ୟୁ ଜମା ହୋଇ ରହିଛି ତମର ଦେହେ ଦେହେ । ତମର ଚମ୍ପକାଙ୍ଗୁଳି, ତମର ନାଲି ଟୁକୁଟୁକୁ ପାଟଳ ଓଠ, ତମର କୁଞ୍ଚିତ କବରୀ, ତମର ବଙ୍କିମ ଭ୍ରୂଲତା ! ବ୍ରାଉନିଂ କବିତାର ପ୍ରେମିକ ପରି, ତମକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ ଭିତରେ ଯଦି ହତ୍ୟା କରି ପାରନ୍ତି ! ତମର ଶଙ୍ଖ ଧବଳ ଗ୍ରୀବା ଯଦି ମୋର ଅଙ୍ଗୁଳିର ଚାପରେ ନେଳ ହୋଇଯାନ୍ତା !'

ଗରମ ଚା' ଦେହରେ ଢାଳି ହୋଇଗଲା । ଲଳିତା କହିଲେ—"ତମେ ଆସ ଶ୍ୟାମଳ, ମୁଁ ଆଗରେ ଯାଉଛି ।" ଲଳିତାଙ୍କ ଓଠରେ

ସେଇ ଚପାହାସ । ଲଳିତା ଉଠିଗଲେ । ଶ୍ୟାମଳର ଚା' ସରିଗଲା । ବିନୋଦ କହିଲେ—"ତମେ ଯାଅ ଶ୍ୟାମଳ । କାଲି ପାଇଁ କମ୍ରେଡ୍ ଲଳିତା ତମକୁ କେତେକ ଉପଦେଶ ଦେବେ ।" ଶ୍ୟାମଳ ଉଠିଗଲା । କାଲି ନିଆଁର ହରଫରେ ଲେଖା ରହିବ ତାର ନାମ ବିପ୍ଳବର ଇତିହାସରେ । ବିଜୟୀ ଶ୍ୟାମଳର ଗଳାରେ ଲଳିତା ଲମ୍ବାଇ ଦେବ ସ୍ୱୟମ୍ବରର ମାଳା...ଅପରାଜିତାର ମାଳା ! ସେ ହେବ ସ୍ମରଣୀୟ, ସେ ହେବ ବରଣୀୟ, ସେ ହେବ ଶହୀଦ୍ !

ଭଙ୍ଗାକୋଠା ପଛରେ ଯେଉଁ ବେଦୀଟା, ବୁଢ଼ା ବରଗଛ ତଳେ । ବାଦୁଡ଼ିଗୁଡ଼ା ଚିଁ-ଚିଁ କରି ବରଫଳ ଖାଉଛନ୍ତି । ବେଦୀ ଉପରେ ଛଳ-ଚନ୍ଦ୍ରାଳୋକ ହୋଇଛି ବରପତ୍ରଛଣା ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାରେ । ଲଳିତାଙ୍କ ପାଖରେ ଶ୍ୟାମଳ ବସି ପଡ଼ିଲା । ପବନରେ କେଉଁଠୁ କି ଗୋଟାଏ ନାଁ ନଜଣା ଫୁଲର ଗନ୍ଧ । ଶ୍ୟାମଳ ଗୋଟାଏ ଗଦ୍ୟକବିତା କଥା ମନେ ମନେ ଭାବୁଥିଲା...ତଳର ପୃଥିବୀରେ ଆଜି ଛଳ ଚନ୍ଦ୍ରାଳୋକ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା—ଅଣ୍ଡା ଫ୍ରାଇ ଉପରେ ଲୁଣ-ଗୋଲମରିଚ ଚୂନା ପରି । ଆସ ବଧୂ, ଆସ ପ୍ରିୟତମା—

ଲଳିତା ଶାଢ଼ୀ ଭିତରୁ ଦୁଇଟା ହାତବୋମା କାଢ଼ି କହିଲେ—"ସାବଧାନରେ ଏ ଦୁଇଟା ଲୁଚାଇ ରଖ କମ୍ରେଡ୍ । କାଲି ଦରକାରରେ ଆସିବ ।" ଶ୍ୟାମଳ ଥରଥର ହାତରେ ସେ ବୋମାଦୁଇଟା ଲୁଚାଇ ଦେଲା ।

ଲଳିତା ଉଠୁ ଉଠୁ କହିଲେ—"ତମେ ଆଉ ଡେରି ନ କରି ଚାଲିଯାଅ କମ୍ରେଡ୍ ! ବେଶୀ ଡେରି ହେଲେ ପୁଲିସ ହାବୁଡ଼ରେ ପଡ଼ିବା ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ।"

ଲଳିତା ଚାଲିଗଲେ ।

ତିନି

ବେଆଇନ ଶୋଭାଯାତ୍ରା—ପୁଲିସର ଲାଠି ଚାର୍ଜ—ଦୁଇଟା ବୋମା ଫୁଟିଲା—ତା ପରେ ଗୁଳି ଚାର୍ଜ—ତା ପରେ ଆଉ କିଛି ଶ୍ୟାମଳର ମନେ ନାହିଁ । ଦେହରେ ୧୦୫ ଡିଗ୍ରୀ ଜର, ଦେହ ସାରା ବ୍ୟାଣ୍ଡେଜ୍ ବନ୍ଧା—କ୍ଲୋରୋଫର୍ମର ଗନ୍ଧ । ଉଃ ! ନିଃଶ୍ୱାସ ନେବାକୁ ଭୀଷଣ କଷ୍ଟ ! "ଆଃ—" ଶ୍ୟାମଳ ଚିତ୍କାର କରି ଉଠିଲା । ଜଣେ ସିଷ୍ଟର ଶ୍ୟାମଳର ବିଛଣା ପାଖକୁ ଧାଇଁ ଆସିଲା । "ଆଃ" ଆହତ ସରୀସୃପ ପରି ଶ୍ୟାମଳ କେଇଥର ମୋଡ଼ି ହୋଇଗଲା । "ମୁଁ ହେବି ଶହୀଦ୍—ବରଣୀୟ, ସ୍ମରଣୀୟ ।' କିନ୍ତୁ କାହିଁ ଲାଗିଲା ? ଶ୍ୟାମଳ ମରୁଛି ହାସ୍‌ପାତାଲରେ ଗୁଳିମାଡ଼ ଖାଇ । ଅଭିନୟ କରି ହେଉ ପଛେ, ତମର ସେ ନୀଳୋତ୍ପଳ ଆଖିରେ ଫୁଟାଇବ କି ଦୁଇବୁନ୍ଦା ଲୁହ । 'ଆଃ—' ଶ୍ୟାମଳର ବିକଟ ଚିତ୍କାରରେ ହସ୍‌ପିଟାଲ୍‌ଟା ଥରି ଉଠିଲା । ସିଷ୍ଟର ପୁଣି ଧାଇଁ ଆସିଲା ।

ତା'ପରେ ଧଳା ଚଦରଟା ଢାଙ୍କିଦେଲା ଶ୍ୟାମଳର ଶେତା, ପାଣ୍ଡୁର ମୁହଁ ଉପରେ !

●

॥ ବାଲି ॥

ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ମାସର ସକାଳ । ଆକାଶରେ ମେଘ ଢାଙ୍କିଛି ଘୁଇ ଘୁଇ କରି, ତେଣୁ ଖରା ଜଣା ପଡ଼ୁନାହିଁ । ଆଉ ଟିକକୁ ମେଘ କଟିଯିବ । ମୁଣ୍ଡଫଟା ଖରା ତଳେ ସାମନାର ନଈବାଲିରେ ମୁଠାଏ ଧାନ ପକାଇ ଦେଲେ ସତେ ଯେମିତି ଖଇ ଫୁଟି ଉଠିବ !

ନର ପ୍ରଧାନ ଆସି ଠିଆ ହେଲା ନଈବନ୍ଧ ଉପରେ । ସାମନାରେ ଦୁଇ ତିନି ମାଇଲ ଧରି ପଡ଼ିଛି ଖରା ଦିନର ଶୁଖିଲା ନଈ, ମଲା ସାପ ପରି । ସକାଳର ଧୂଆଁଳିଆ କୁହୁଡ଼ି ଭେଦି ଦେଖା ଯାଉଛି ସେପାଖ ସହରର ବଡ଼ ବଡ଼ ଉଞ୍ଚା କୋଠା ଗୁଡ଼ାକ । ନଈ ଭିତରେ ଦଳ ଦଳ ହୋଇ ମଣିଷ ପମ୍ପୁଡ଼ି ଧାର ପରି ଚାଲିଛନ୍ତି ସେ ପାଖର ସହରଆଡ଼େ । ସାରାଦିନ ସେଠି ଖଟି ଖଟି, ସଞ୍ଜ ହେଲେ ପୁଣି ସେମାନେ ଫେରି ଆସିବେ ନଈ ଏ ପାଖର ଗାଁ ଗୁଡ଼ାକୁ । ଏମିତି ସବୁଦିନ ସକାଳ ସଞ୍ଜରେ ସେମାନଙ୍କର ଯିବା ଆସିବା ଲାଗିଥାଏ । ନର ପଧାନ ସେଇମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଜଣେ ।

ମେଘ ଢାଙ୍କିଛି ବୋଲି ଦିନ ଜଣା ପଡ଼ୁନାହିଁ ଭଲ ହୋଇ । ତେବେ ବେଳ ଅନେକ ହୋଇଗଲାଣି । ସାମନାର ବାଲି ପାରି ହୋଇ ସେ ପାଖକୁ ଯାଉଁ ଯାଉଁ କଅଁଳ ଗାଧୁଆବେଳ ହୋଇଯିବ । ପଛର କାଚ କାରଖାନା ଚିମଣିରୁ ମୋଟା କଳା ଧୂଆଁ ବାହାରୁଛି ମୋଡ଼ି ମୋଡ଼ି ହୋଇ ।

ନର ପଧାନ ତରତର ହୋଇ ବନ୍ଧ ତଳକୁ ଗଡ଼ି ଆସିଲା ।

ନର ପଧାନର ବୟସ ଆସି ପଚାଶ ଟପିଲାଣି । ଦିହ ହାତରୁ ଜୋର ଖସି ଆସିଛି । ଆଜିକାଲି ସାମାନ୍ୟ ପରିଶ୍ରମ କଲେ ମୁଣ୍ଡ କେମିତି

ବୁଲେଇ ଦିଏ, ଦେଖିବାରୁ ଯେମିତି ଜୀବ ଛୁଟିଯାଏ । ତଥାପି ସକାଳଠୁଁ ସଞ୍ଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହାଡ଼ଭଙ୍ଗା ଖଟଣି ଖଟିବା ପାଇଁ ପଡ଼େ ତାକୁ । ନୋହିଲେ ସଂସାର ଚଳେନା । ଘରେ ଗୋଟିଏ ବିଧବା ଝିଅ । ବାଇଶି ବର୍ଷର ପୁଅ—ଯିଏ ଆଜି ବଞ୍ଚିଥିଲେ ଏ ବୁଢ଼ାଦିନେ ପୋଷୁଥାନ୍ତା ତାକୁ, ସାପକାମୁଡ଼ାରେ ଆଜକୁ ଦି'ବର୍ଷ ହେଲା ମଲାଣି । ତା' ଆଗରୁ ପଧାନ ବୁଢ଼ୀର କାଳ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ଜମି ହୋଇ ମାଣେ ଗୁଣ୍ଠେ ନାହିଁ, ଯାହାକୁ ଚଷି-ଭାଗି ଦୁଇଟା ଜୀବନ ଚଳନ୍ତା । ଏଣୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ନର ପଧାନକୁ ସବୁଦିନେ ସକାଳେ ଯିବା ପାଇଁ ପଡ଼େ ସେପାଖର ସହରକୁ ମଜୁରି ପାଇଁ । ବୟସ ଆସି ଅନେକ ହେଲାଣି, ତଥାପି ଅନେକ କାମ କରିପାରେ ସେ । ମୋଟ ବୁହେ, ଛାତ ଉପରେ ଗୋଡ଼ ବାଡ଼ାଏ, ରାସ୍ତାରେ କଙ୍କି ପିଟେ—କିନ୍ତୁ ଧରିବନ୍ଧା ନାହିଁ ତାର ।

ବିନା ପ୍ରତିବାଦରେ ସେ ମାନି ନେଇଛି ବଞ୍ଚିବାର ନିର୍ମମ ମୂଲ୍ୟ । ଜୀବନରେ ପ୍ରତିଟି ମୁହୂର୍ତ୍ତ ବଞ୍ଚିବା ପାଇଁ ସେ ଦେଇଛି ତାର ଦୁର୍ମୂଲ୍ୟ ଏବଂ ତାର ଜୀବନର ଶେଷ ଦିନଟି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେବ ମଧ୍ୟ !

ଦିନେ ଦିନେ କିନ୍ତୁ ନେଳି ଶିରା ଭିତରେ ତାର ହିମାଳ ରକ୍ତର ସୁଅ ବିଦ୍ରୋହର ଉତ୍ତେଜନାରେ ଯେପରି ଗରମ ହୋଇଉଠେ । କାହା ବିରୁଦ୍ଧରେ ତାର ଏ ବିଦ୍ରୋହ, ଜାଣେନା ସେ । ତଥାପି ସେ ବିଦ୍ରୋହ କରେ । ମନକୁ ମନ ପଚାରେ ସେ, କାହିଁକି କୋଉଥିପାଇଁ ସେ ଏ ବୁଢ଼ାଦିନେ ଏମିତି ଖଟି ଖଟି ମରିବ ? ତାର ତ ଆସି ବୟସ ହେଲାଣି । ଏଦିନେ ତାର ଘରେ ବସି ସାରା ଜୀବନର ସମସ୍ତ କ୍ଳାନ୍ତି ଓ ଅବସାଦ ମେଣ୍ଟାଇବା କଥା । କିନ୍ତୁ କାହିଁକି ପୃଥିବୀ ତାକୁ ଦିଏନା ମୁହୂର୍ତ୍ତଙ୍କର ବିଶ୍ରାମ ? ଅଥଚ ସହରରେ ଯୋଉ ଉଞ୍ଚା କୋଠା-ଗୁଡ଼ାକର ଛାଇ ତଳେ ବସି ସେ ନିଏ ବିଶ୍ରାମ, ସେ କୋଠା ଭିତରେ ଥିବା ପଚିଶ ବର୍ଷର ବୁଢ଼ାମାନେ କଣ ଖଟନ୍ତି ଏମିତି ହାଡ଼ଭଙ୍ଗା ଖଟଣି ? ଦୁନିଆଁରେ ତ ଏମିତି ଅଛନ୍ତି ଅନେକ, ଯୋଉମାନେ କୁଟା ଖଣ୍ଡିକ ଦିଖଣ୍ଡ ନ କରି ସୁଦ୍ଧା ବେଶ୍ ଅସୂସରେ ଦିନ କାଟନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତା' ପ୍ରତି ତା'ହେଲେ ଏ ଅବିଚାର କାହିଁକି ? ସେ ପାରିବନି ଆଉ । ଆଖି ଆଗରେ ତାର ସବୁ ଝାପ୍ସା ଦେଖା ଗଲାଣି । ହାତ, ଗୋଡ଼ ନିର୍ଜୀବ

ହୋଇଆସିଲାଣି । କିଛି ଗୋଟାଏ ଧରିବାକୁ ଗଲେ ହାତ ଥର ଥର ହୋଇ କମ୍ପି ଉଠୁଛି । ତଥାପି ଦୁନିଆଁ କାହିଁକି ତା' ପ୍ରତି ଏତେ ନିଷ୍ଠୁର ?

ନର ପଧାନ ଉପରର ଆକାଶକୁ ଚାହେଁ । ସଞ୍ଜର ଅନ୍ଧାର ସେଠି ଆହୁର ବହଳ ହୋଇ ଆସିଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଆକାଶ ଯେପରି ଶୁଣି-ନାହିଁ ତାର ଅଭିଯୋଗ କିମ୍ବା ଅହଙ୍କାର ମଧ୍ୟ ଶୁଣିନାହିଁ । ଅଫିମଖୋର ପରି ଆକାଶ ଆଖି ବୁଜି ଦେଇଛି । ମଣିଷର ସୁଖ ଦୁଃଖରେ ଉଦାସୀନ ସେ ।

ନର ପଧାନ ବାଲି ଉପରେ ପାଦ ଘୋଷାଡ଼ି ଘୋଷାଡ଼ି ଚାଲୁ-ଥିଲା କ୍ଳାନ୍ତ ଭାବରେ ।

"ନରଆ'ଇ—ହେ ନରଆ'ଇ !"

ନର ପଧାନ ପଛକୁ ଫେରି ଚାହିଁଲା । ତାଙ୍କ ସାଇର ହାମ ଦଳେଇ ମୁଣ୍ଡରେ ଟୋକେଇଏ ଆମ୍ବ ମୁଣ୍ଡେଇ ଚାଲିଛି ସହର ଆଡ଼େ । ଦଳେଇର ଅବସ୍ଥା ନର ପଧାନ ପରି ସେତେ ଖରାପ ନୁହେଁ ଅବଶ୍ୟ, ତଥାପି ତାକୁ ମୁଣ୍ଡଝାଳ ତୁଣ୍ଡରେ ମାରିବାକୁ ପଡ଼େ ଦି' ଓଳି ଦି' ମୁଠା ଖାଇବା ପାଇଁ । ଦି'ପୁଅ ରୋଜଗାରିଆ; କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର ପିଲା, ଛୁଆ ଖାଉଡ଼େ । ସେମାନଙ୍କର ରୋଜଗାରରେ ଭାଗ ବସେଇବା ପାଇଁ ଦଳେଇ ବୁଢ଼ାକୁ ଭଲ ଲାଗେନାହିଁ । ସେ ଭାବେ, ହାତ ଗୋଡ଼ ଚାଲୁଥିଲା ଯାଏ କାହା ହାତଟେକାକୁ ସେ ଚାହିଁ ରହିବ ନାହିଁ । ତଥାପି ତାର ବିଶ୍ରାମ ନେବାର ସମୟ ହୋଇ ଆସିଲାଣି । ଏଣିକି ତାର ବସି ବସି ଗତ ପଚିଶ କି ଷାଠିଏ ବର୍ଷର ସମସ୍ତ କ୍ଳାନ୍ତି ମେଣ୍ଟେଇବା କଥା । ସେତିକି ତାର ପୃଥିବୀଠାରୁ ହକ୍, ପାଇବାର ଦାବୀ—ଯୋଉ ପୃଥିବୀକୁ ସେ ତାର ବିଗତ ଜୀବନରେ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ପରେ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଦେଇ କରିଛି ଧନଶାଳୀ ! କିନ୍ତୁ ପୃଥିବୀ ତାକୁ ବଞ୍ଚିତ କରିଛି ତାର ପ୍ରାପ୍ୟରୁ, ତାକୁ ପ୍ରତାରଣା କରିଛି । ତଥାପି ଦଳେଇ ବୁଢ଼ା ମାନି ନେଇଛି ସେସବୁ ଅଦୃଷ୍ଟର ଇଙ୍ଗିତ ବୋଲି । ବିଦ୍ରୋହ କରିନି ସେ ।

ଦଳେଇ ବୁଢ଼ା ଆସି ନରି ପ୍ରଧାନର ସାଙ୍ଗ ଧରିଲା । ନରି ପଧାନ ପଚାରିଲା···"ଆଜିକାଲି ଏଇ ଆମ୍ବ ବେପାର ଧରିଚ ପରା ! ଭଲ ଭଲ, ମୋଠୁ ଆସି ତମ ବଅସ ତ ବଳେଇ ପଡ଼ିଲାଣି । ମୂଲିଆ କାମ କେତେ-ଦିନ ପାରିବ ଆଉ ?"

ଦଳେଇ ବୁଢ଼ା ଗୋଟାଏ ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇ ଜବାବ ଦେଲା—"ହଁରେ ଭାଇ ! ଭଗବାନ ତ ଜନ୍ମ ଦେଇଚି ମୂଲିଆ କୁଳରେ । ମାଟି ତାଡ଼ି, ପଥର ଭାଙ୍ଗି ଜୀବନ କଟିବ । ସେଥିପାଇଁ ଡରିଲେ ଆଉ ଦିନ ଚଳିବ ?"

ନରି ପଧାନ ଆଉ ଦାମ ଦଳେଇ ଦି'ଜଣ ପାଖାପାଖି ହୋଇ ଚାଲିଛନ୍ତି ସେଇ ଦିଗ୍‌ବଳୟ ଛୁଆଁ ବାଲି ଭିତରେ ଦୁଇଟି କଳାବିନ୍ଦୁ ପରି । ଚାରିପଟେ ସେମାନଙ୍କର ଢେର ରହିଛି ଖାଲି ବାଲି···ଆକାଶ ଛୁଇଁଚି ।

କାନ୍ଧର ଗାମୁଛାରେ କପାଳରୁ ଝାଳ ପୋଛି ନରି ପଧାନ କହିଲା—"ଭଗବାନ ନୁହେଁରେ ଭାଇ, ଏଇ ମଣିଷ ସବୁ !"

ନରି ପଧାନ କିନ୍ତୁ ନିଜକୁ କେବେ କୈଫିୟତ ଦେଇ ପାରିନାହିଁ ତାର ଏଇ ବିଦ୍ରୋହ ପାଇଁ । ଅନ୍ୟକୁ ବୁଝାଇ ପାରିବା ଭଳି କୌଣସି ଯୁକ୍ତି ପାଇନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ବରାବର ମନେ ହୋଇଚି ତାର, ଏ ପଚିଶ ବର୍ଷ ବୟସରେ ତାର ଏଇ କଠିନ ଜୀବନ ପାଇଁ ଏକମାତ୍ର ଦାୟୀ ମଣିଷ । ବିପୁଳ ଏଇ ବାଲିଚରଠାରୁ ଆଉରି ସୁବିପୁଳ ଆଉରି ବିପୁଳ ଏଇ ପୃଥିବୀ ! ତଥାପି ଜଣଙ୍କର ସଂକୀର୍ଣ୍ଣତା ଲାଗି ଅନ୍ୟ ଜଣକୁ ମିଳେନା ଏଠି ନିଶ୍ୱାସ ନେବା ପାଇଁ ସ୍ଥାନ ! ଜଣଙ୍କର ଲୋଭ ଯୋଗୁଁ ଅନ୍ୟ ଜଣକୁ ଏ ପୃଥିବୀରେ ମିଳେନା ଦୁଇଓଳି ଦୁଇମୁଠା ପେଟ ଭରି ଖାଇବା ପାଇଁ ! ଅଥଚ ଏ ପୃଥିବୀ କେଡ଼େ ବିରାଟ, ଜଣକର କ୍ଷୁଧା ଲାଗି । ତାକୁ ଏଇ ପଚିଶ ବର୍ଷ ବୟସରେ ସୁଦ୍ଧା ମିଳିନି ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ଲାଗି ବିଶ୍ରାମ ।

ବାଲି ଉପରର ରେଲପୋଲ ଉପର ଦେଇ ଚାଲିଗଲା କି ଗୋଟାଏ ରେଲଗାଡ଼ି ! ପଧାନ ଆଉ ଦଳେଇ ଦୁହେଁ ଯାକ ଠିଆ ହୋଇଗଲେ ସେଇ ଚଳନ୍ତା ରେଲଗାଡ଼ି ଦେଖିବା ପାଇଁ । ଏମିତି

ପିଲାଦିନୁ ସେମାନେ ଏଇ ପୋଲ ଉପରେ ଦେଖି ଆସିଚନ୍ତି ଚଳନ୍ତା ରେଲଗାଡ଼ି କୌତୂହଳ ଓ ବିସ୍ମୟର ଆଖିରେ ।

ଗାଡ଼ିଟା ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଗଲା, ପଛରେ ରହିଗଲା ଖାଲି ମୋଟା କଳାଧୂଆଁର ମେଘ ।

ସେ ଦୁଇଜଣ ପୁଣି ଆଗକୁ ଚାଲିଲେ । ଦୁହେଁ ନୀରବ । ପ୍ରତ୍ୟେକର ଦୁଃଖର ଭାର ପ୍ରତ୍ୟେକକୁ ବଳଉଚି, କାହାରି ତୁଣ୍ଡରେ କଥା ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ଆଗରେ ପଡ଼ିଚି ଆଉରି ଅସୁମାରି ବାଲି—ଚାଲିବା ପାଇଁ ।

ସେମାନଙ୍କ ପାଖ ଦେଇ କେଇଜଣ ପୁରୁଷ ଆଉ ସ୍ତ୍ରୀ ମୁଣ୍ଡରେ ଜାଳେଣି କାଠର ଭାର ରଖି ଦଉଡ଼ି ଦଉଡ଼ି ଚାଲିଗଲେ । ନଈ ସେପାଖର ଦୂର ଗାଁ ଗୁଡ଼ାକରୁ ସେମାନେ ବି ଚାଲିଚନ୍ତି ସହର ଆଡ଼େ ଜାଳ ବିକି ପେଟ ପୋଷିବା ପାଇଁ । କ୍ଷୁଧା ସେମାନଙ୍କର ଜୀବନକୁ ମଧ୍ୟ କରିଚି ଅଦୃଷ୍ଟର ଏକ ନିର୍ମମ ପରିହାସ ! କ୍ଷୁଧାର ଖୋରାକ ଜୁଟାଇବାକୁ ପାଇଁ ସେମାନେ ବିସର୍ଜନ ଦେଇଚନ୍ତି ଜୀବନର ସମସ୍ତ ଆନନ୍ଦ ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ । ଜୀବନ ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏଇ ଦୁର୍ଗମ ଓ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ବାଲିଚର ପରି···ଛାୟା ନାହିଁ, ଜଳ ନାହିଁ, ଶୀତଳତା ନାହିଁ । ନିର୍ମମ, ନିଷ୍ପ୍ରାଣ ଓ କଠୋର । କିନ୍ତୁ କାହିଁକି ? କୋଉଥିପାଇଁ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଏପରି ନୀରବରେ ମୂକ, ମୌନ ପରି ଅତିବାହିତ କରି ଚାଲିଚନ୍ତି ଅଭିଶପ୍ତ ଜୀବନର ଦିନ ପରେ ଦିନ ? ପୃଥିବୀ କଅଣ ଆଜି ମରୁଭୂମି ହୋଇଚି ? ମଣିଷର କ୍ଷୁଧା ଦୂର କରିବା ପାଇଁ ପୃଥିବୀରେ ଆଜି କି ଶସ୍ୟ ଆଉ ଜନ୍ମେନା ?

ତାର ଜବାବ ଦେବା ପାଇଁ ଅବସର ନାହିଁ ସେମାନଙ୍କର । ଛୁଟି ଚାଲିଛନ୍ତି ସେମାନେ, ଜୀବନ ଯେପରି ଏକ ଦୁଃସହ ଭାର । ଯେତେଶୀଘ୍ର ସେ ଭାର ସେମାନେ ଫିଙ୍ଗି ଦେଇପାରନ୍ତି, ସେତେଶୀଘ୍ର ସେମାନଙ୍କର ମୁକ୍ତି ।

ଅଥଚ ଏଇ ଶାନ୍ତ ଓ ସୌମ୍ୟ ଆକାଶ ଦୂରର ସ୍ନିଗ୍ଧ ଶ୍ୟାମ ବନରେଖା, ଭୂଗୋଳହୀନ ରାଶି ରାଶି ପର୍ବତର ନୀଳାୟିତ ଗତି, ଏଇ ସମସ୍ତ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଅକୃତ୍ରିମ ବିକାଶ ଭିତରେ ଲଜ୍ଜା ଲାଗେ

ଭାବିବା ପାଇଁ—ମଣିଷ କିପରି ମଣିଷର ଜୀବନକୁ ଏ ସୁନ୍ଦର ପୃଥିବୀରେ କରିଚି କୁତ୍ସିତ ଓ ବିଷାକ୍ତ ଘୃଣ୍ୟତର !

ତଥାପି ଏ ଜୀବନ ଓ ଏହାର ସଂଗ୍ରାମ ଏକ ସତ୍ୟ ଏବଂ ସେ ସତ୍ୟକୁ ଫାଙ୍କି ଦେବା ଚଳେନା ।

ବାଲି ସରି ଆସିଛି ।

—ଦୁଇ—

ଫାଣ୍ଡି ଘଣ୍ଟାରେ ଠନ୍ ଠନ୍ ହୋଇ ବାଜିଲା ଆଠଟା । ସାମନାର ବାଲିରୁ ତଥାପି ଗରମ ଛାଡ଼ୁନି । ତା' ଉପର ଦେଇ ଯାଉଥିବା ପବନ ଦେହରେ ଲାଗୁଚି ଉଷୁମ ହୋଇ । ଆକାଶରେ ଶୁକ୍ଳ-ପକ୍ଷର ଜହ୍ନଟା କେମିତି ମଳିନ ଦିଶୁଚି ଉପରର ଉଡ଼ନ୍ତା ଧୂଳିକଣା ଭିତରେ । ପବନ ଚାରିଆଡ଼ୁ ନିବୁଜ ହୋଇ ରହିଛି । ଗଛର ଗୋଟାଏ ପତ୍ର ସୁଦ୍ଧା ହଲିବା ପାଇଁ ନାହିଁ ।

ନର ପଧାନ ବନ୍ଧତଳର ବାଲିକୁ ଓହ୍ଲାଇଲା । ଆକାଶର ମଳିନ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ତଳେ ସେ ବାଲି ମନେ ହେଉଚି ଯେପରି ଆହୁରି ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ, ଆହୁରି ହଗହଗା । ଚାରିଆଡ଼ ନିଶୂନ । ଯେଉଁମାନେ ସକାଳେ ସହରକୁ ଆସିଥିଲେ ମୂଲ ପାଇଁ, ସଞ୍ଜ ନ ହେଉଣୁ ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ଫେରିଗଲେଣି । ନର ପଧାନର ବି କୋଉଦିନ ଏତେ ଡେରି ହୁଏନା । ସରକାରୀ ଗୋଦାମରୁ ଚାଉଳ କିଣୁ କିଣୁ ଭିଡ଼ ଭିତରେ ଆଜି କିନ୍ତୁ ଅନେକ ଡେରି ହୋଇଗଲା । କିଏ ଜଣେ ତା'ର ବାଁ ପାଦଟା ମକଚି ଦେଇଛି, ଭାରି ଦରଜ ହୋଇଗଲାଣି । କାଲି ଏ ପାଖକୁ ସେ ଆସି ପାରିବ ନାହିଁ ହୁଏତ !

ବାଲି···ବାଲି···ଯୁଆଡ଼େ ଆଖି ଯାଏ, ସେଆଡ଼େ ଖାଲି ହଗହାନ, ସୀମାହୀନ ବାଲି, ଆଉ ମେଞ୍ଚା ମେଞ୍ଚା ଅରମା ଅନ୍ଧାର । ସନ୍ଧ୍ୟାର ଅନ୍ଧାର ତଳେ ଏକ ବିରାଟ ଆତ୍ମା ଯେପରି ଅତ୍ୟାଚାର ଓ ବେଦନାରେ କ୍ଷୁବ୍ଧ ହୋଇପଡ଼ିଚି ନିସ୍ପନ୍ଦ ହୋଇ । ଉପରର ଆକାଶ ଗମ୍ଭୀର । ମୁହଁରେ ତାର ଯେପରି ଫୁଟି ଉଠିଛି ତଳର ପୃଥିବୀ ପ୍ରତି ବିରକ୍ତିର

ଭ୍ରୂକୁଟୀ ! ଆକାଶ ଓ ପୃଥିବୀ ଦୁହେଁ ନୀରବ, ପ୍ରାଣହୀନ; ଅଥଚ ଜନତାର ଅଲକ୍ଷ୍ୟରେ ସେଇ ଶାନ୍ତ ଓ ନୀରବତା ଭିତରେ କୋଉଠି ଯେପରି ଜନ୍ମ ନେଉଚି କିନ୍ତୁ ପୃଥିବୀର ଚରମ ଅଶାନ୍ତି । ରାତିର ଅନ୍ଧକାର ଜଠରରେ ଜନ୍ମନିଏ ଯେପରି ପ୍ରଭାତର ଜ୍ୱାଳାମୟ ଆଲୋକ !

ନର ପଧାନ ଉପରର ଆକାଶକୁ ଚାହିଁଲା । ଆକାଶ ଭାଷାହୀନ, ମୌନ, ଗମ୍ଭୀର । କି ଏକ ନିର୍ମମ କ୍ରୂରତାରେ ଆହୁରି ଭୀଷଣ ହୋଇ-ଉଠିଚି ସେ । ତଳର ପୃଥିବୀ ନୀରବ । ଜୀବନର ସବୁ ସତ୍ତା ନିଭି ଆସିଛି ଯେପରି ତା' ଦେହରୁ !

ଆଉ ଯୁଆଡ଼େ ଆଖି ଯାଏ, ସେଆଡ଼େ ଖାଲି ବାଲି ଆଉ ବାଲି ।

ସେପାରିର ଗଛପତ୍ରଗୁଡ଼ାକ ଦେଖାଯାଉଚି ଅନ୍ଧକାରର ଗୋଟିଏ ଗଭୀର ରେଖା ପରି । ସେପାରିର ନଈବନ୍ଧ ତଥାପି ଆହୁରି ବହୁ ବାଟ ଅଛି ।

ନର ପଧାନର ଦେହ କି ଏକ ଅବ୍ୟକ୍ତ ଭୟରେ ଥରି ଉଠିଲା । କେତେ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ସେ ଏଇ ବାଟ ଦେଇ ସହରରୁ ତା ଗାଁକୁ ଫେରିଚି । କିନ୍ତୁ ମଣିଷ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଆକାଶ ଓ ପୃଥିବୀର ଏପରି ଭୀଷଣ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ସେ ଆଉ କେବେ ଦେଖି ନ ଥିଲା ।

ଆଜି ଆକସ୍ମିକ ଭାବରେ ଆକାଶର ଦେହେ ଦେହେ ଖେଳିଗଲା ଯେପରି ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ବିଜୁଳି ! ତା' ପରେ ପରେ ଆକାଶ ଯେପରି ତଳେ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଲା ଭୀଷଣ ଗର୍ଜନ କରି । ନର ପଧାନ 'ରାମ' 'ରାମ' କହି ଆଗକୁ ଆଗକୁ ଚାଲିଲା ।

କ୍ଷୁଧା ଓ କ୍ଳାନ୍ତିରେ ଦେହ ତାର ଆଉ ଆଗକୁ କିନ୍ତୁ ଯେପରି ଚାଲୁ ନ ଥିଲା !

ପୁଣି ବିଜୁଳି ପରେ ବିଜୁଳି, ତା ସଙ୍ଗରେ ମେଘର ଗୁରୁଗୁରୁ ଗର୍ଜନ । ନର ପଧାନ ପୁଣିଥରେ ଉପରର ଆକାଶକୁ ଚାହିଁଲା । କେଉଁଠି ମେଘର ଚିହ୍ନ ସୁଦ୍ଧା ନାହିଁ । ଛିଣ୍ଡା ଛିଣ୍ଡା କଳା ମେଘର ଗହଳ ଭିତରେ ଜହ୍ନଟା ଦିଶୁଚି ଶେତା ଆଉ ପ୍ରାଣହୀନ—ମଲା ମାଛର ଆଖି ପରି ।

ନର ପଧାନ ପେଟ ଭିତର କି ଗୋଟାଏ କୁତ୍ସିତ ଜାନୁଆର ଯେପରି ତାର ଲମ୍ବା ଲମ୍ବା ଦାନ୍ତ ଲଗାଇ କୋରି ନେଉଚି । ଅସହ୍ୟ

କ୍ଷୁଧା ଆଉ ଦାରୁଣ ଅବସାଦରେ ଦେହ ତାର ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିବ ଯେପରି··· ! ଏ ବାଲିଗୁଡ଼ାକୁ ଖାଇ ଯଦି ମଣିଷର ପେଟ ପୂରି ପାରୁଥାନ୍ତା···

ପଶ୍ଚିମରୁ ଦମକାଏ ଝଡ଼ ପରି ପବନ ଆସି ନର ପ୍ରଧାନକୁ ତା' ବାଟରୁ କିଛି ଦୂର ଠେଲି ନେଇଗଲା । ନିଜକୁ ସମ୍ଭାଳୁ ସମ୍ଭାଳୁ ପୁଣି ବିପରୀତ ପାଖରୁ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଦମ୍‌କା !

ଆକାଶରେ ଜହ୍ନ ଲୁଚିଗଲାଣି । ଚାରିଆଡ଼େ ଖାଲି ଝଡ଼ର ସୁ···ସୁ···ଗର୍ଜନ !

ନର ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟାଧର ମୁହଁରୁ ଆହତ ହରିଣ ପରି ଛୁଟିଚାଲିଲା ସେଇ ବାଲି ଉପରେ ଥିବା ଗୋଟାଏ ଭଙ୍ଗା ଚାଳ ଆଡ଼େ । ନଈରେ ପାଣି ଥିଲାବେଳେ ଆଗେ ସେଠି ନାଉରୀ କେବେ ଘାଟ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ବହୁ ଝଡ଼ ବତାସରେ ଉପରର ଚାଳ ଅଧେ ଉଡ଼ିଯାଇଚି । ବଙ୍କା କାଠ ଖଣ୍ଡ-ଗୁଡ଼ାକ ଠିଆ ହୋଇଚି ଭୂତ ପରି । ତା' ପାଖରେ ଗୋଟାଏ ଭଙ୍ଗା ଡଙ୍ଗା ମୁହଁ ମାଡ଼ି ପଡ଼ିଚି ମଲା କୁମ୍ଭୀର ପରି ! ପଟା ଗୁଡ଼ାକ ତାର ବାଲିରେ ପୋତି ହୋଇ ଯାଇଚି । ଉପରକୁ ଦିଶୁଚି ଖାଲି ବଙ୍କା ପଙ୍ଗଟା !

ନର ପ୍ରଧାନ ଆଉ ଯାଇ ପାରିଲା ନାହିଁ···ବାଲିମାଡ଼ରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ପାଇଁ ତଳେ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲା, ଦେହ ଉପରେ ତାର ଛିଣ୍ଡା ଗାମୁଛା ଖଣ୍ଡିକ ଢାଙ୍କି । ତଥାପି ପବନରେ କୋଟି କୋଟି ବାଲିକଣା ଆସି ଦେହରେ ବିନ୍ଧି ହୋଇ ଯାଉଚି ଛୁଞ୍ଚି ପରି ।

ନର ପ୍ରଧାନ ସେଠୁ ଉଠି ଏପାଖ ସେପାଖ ଛୁଟିବାକୁ ଲାଗିଲା ଆହତ ପଶୁ ପରି ।

ଝଡ଼ର ବେଗ ବଢ଼ୁଚି ଆଉରି ଯୋର୍‌ରେ··· । ତା' ସଙ୍ଗରେ ଯେପରି ବାଲିର ଲହଡ଼ି କୂଳ ଭାଙ୍ଗି ମାଡ଼ି ଆସୁଚି ବାଲିର ସମୁଦ୍ର ଭିତରୁ ।

ନର ପ୍ରଧାନ ପାରିଲା ନାହିଁ ଆଉ ! ତଳେ ପଡ଼ିଗଲା ଅବସନ୍ନ ହୋଇ । ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ଭିତରେ ତା' ଉପରେ ଜମା ହୋଇଗଲା ଗଦା ଗଦା ବାଲି ।

ବାଲିର ସେଇ ସ୍ତୂପ ତଳେ ନର ପ୍ରଧାନର ଅବସନ୍ନ ଦେହ ପାଇଲା ଅନ୍ତିମ ସମାଧି ।

ଝଡ଼ର ବେଗ ତଥାପି କମିନି । ଚାରିଆଡ଼େ ତା'ର ଅଶାନ୍ତ ଗର୍ଜନ !

ଯୋଉ ପୃଥିବୀରେ ମଣିଷ ମଣିଷକୁ ବଞ୍ଚିତ କରେ ଜୀବନର ଆସ୍ୱାଦ ଓ ବଞ୍ଚିବାର ଆନନ୍ଦରୁ, ଯେଉଁ ପୃଥିବୀରେ ଜଣକର ଲୋଭ ଓ ପାପ ଲାଗି ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଜୀବନ ମନେ ହୁଏ କେବଳ ଅଭିଶାପ; ସେଇ ପୃଥିବୀ ବିରୁଦ୍ଧରେ, ଆକାଶର ମସ୍ତିଷ୍କରେ ଆଜି ଜାଗିଚି ଯେପରି ଝଡ଼ର ଅଶାନ୍ତ ଉତ୍ତେଜନା ।

ବାଲି ପରେ ବାଲି ଆସି ଗଦା ହୋଇ ଯାଉଚି ନର ପ୍ରଧାନର ସମାଧି ଉପରେ ।

ସେଇଦିନର ରାତି ।

ସଞ୍ଜ ପହର କେତେବେଳୁ ଗଡ଼ିଗଲାଣି ।

ନର ପ୍ରଧାନର ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଫେରିବା ନାଁ ନାହିଁ ।

ରାତି କ୍ରମେ ଗଡ଼ି ଗଡ଼ି ଚାଲିଚି । ସେ ଗାଁଟିରେ ସିଏ ସୁଆଡ଼େ ସମସ୍ତେ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି ସାରା ଦିନର ହାଡ଼ଭଙ୍ଗା ଖଟଣି ପରେ । ଝଡ଼ କେତେବେଳୁ ବନ୍ଦ ହେଲାଣି ।

ନର ପ୍ରଧାନର ବିଧବା ଝିଅ ନିଶାମଣି ଘରର ଦାଣ୍ଡକବାଟ ଆଉଜେଇ ବାହାର ଦାଣ୍ଡକୁ ଆସିଲା । ବାହାରେ ପଡ଼ିଚି ଧୂଳିଆ, ମହଳ ଜହ୍ନ । ଚାରିଆଡ଼ ନିଶୂନ ଲାଗୁଚି ।

ନିଶାମଣି ଚାଲିଲା ନଈବନ୍ଧ ଆଡ଼େ । ଘରେ ମୁଗ କି ଚାଉଳ କିଛି ନାହିଁ । ନର ପ୍ରଧାନ ଚାଉଳ ଆଣିବ ବୋଲି ନିଶା ଚୁଲି ଲଗେଇ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ନର ପ୍ରଧାନର ବାଟ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ଚୁଲି କେତେବେଳୁ ଲିଭିଲାଣି । ନିଶାର ଦେହ ବି ଯେପରି ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ୁଚି କ୍ଲାନ୍ତିରେ । ତଥାପି ସେ ପାଦ ଦି'ଟା କୌଣସି ମତେ ଟାଣି ଟାଣି ନେଇ ଠିଆ ହେଲା ଆସି ନଈବନ୍ଧ ଉପରେ ।

ଚାରିଆଡ଼ ନିଶୂନ । ମହଳ ଜହ୍ନ ଆଲୁଅ ତଳେ ସାମ୍ନାର ନଈବାଲି ବିଛେଇ ହୋଇଯାଇଚି କୋଉଠୁ କୋଉଯାଏଁ, ତା'ର

ସୀମା ନାହିଁ । ଦୂରର ନଈପୋଲ ଉପରେ ଗୋଟାଏ ରାତିର ଗାଡ଼ି ଚାଲିଗଲା । ତା'ର ଗୁରୁ ଗୁରୁ ଗର୍ଜନରେ ରାତିର ନୀରବତା ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ପାଇଁ କଡ଼ ମୋଡ଼ି ପୁଣି ଶୋଇପଡ଼ିଲା ।

ନିଶା ତା'ର ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ପ୍ରୟୋଗ କରି ଥରେ ପାଟି କରି ଡାକିଲା···ବାପା···ହେ···!

ରାତିର ନୀରବତା ଭିତରେ ମିଳେଇଗଲା ତାର ଚିତ୍କାର ! ନିଶା ପୁଣି ଥରେ ଡାକିଲା··"ହେ ବାପା··· !"

ରାତିର ଦମ୍କାଏ ପବନ ଆସି ନିଶାର ବ୍ୟର୍ଥ-ଯୌବନର ମ୍ଳାନ କପାଳ ଉପରେ ଖେଳେଇ ଦେଇ ଗଲା ତାର କେରାକେରା ରୁକ୍ଷ ବାଳ । ନିଶାର ଆଖି ଦୁଇଟା କି ଗୋଟାଏ ଅଜଣା ଆଶଙ୍କାରେ ଛଳ ଛଳ ହୋଇ ଆସିଲା । କପାଳ ଉପରୁ କେରା କେରା ବାଳ ଗୋଟାଏ ହାତରେ ସଜାଡ଼ି ନେଇ ନିଶା ଆଉ ଥରେ ଡାକିଲା—"ବାପା···ହେ···ବାପା !"

କିନ୍ତୁ ନିଜ ପଧାନ କାନରେ ପହଞ୍ଚିବ ନାହିଁ ନିଶାର ଏ ଚିତ୍କାର । ବାଲିର ସମାଧି ତଳେ ସେ ପାଇଛି କ୍ଳାନ୍ତ ଜୀବନର ଚିର ଈପ୍ସିତ ବିଶ୍ରାମ, ବଞ୍ଚିବାର ଅଭିଶାପରୁ ମୁକ୍ତି ! ମୃତ୍ୟୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଦେଇଛି, ଯାହା ଜୀବନ ବଞ୍ଚିତ କରିଥିଲା ତାକୁ ।

ନିଶା ଶେଷଥର ପାଇଁ ତାର ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ପ୍ରୟୋଗ କରି ଡାକି ଉଠିଲା—"ହେ···ବାପା !"

ସାମ୍ନାର ବାଲି ନୀରବ ! ଆକାଶ ନୀରବ ! ଝାଉଁଆଡ଼ର ମର୍ମର ଧ୍ୱନି ମଧ୍ୟ ନୀରବ !

ବାଲି ଉପରୁ ଦମ୍କା ଦମ୍କା ପବନ ଆସି ନିଶାର ମୁହଁ ଉପରେ ଖେଳେଇ ଦେଇ ଯାଉଥିଲା ମୁଣ୍ଡର କେରା କେରା କହରା ବାଳ ।

(୧୯୪୪)

॥ ନିତ୍ୟବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ ॥

ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ ରାୟ ଚୂଡ଼ାମଣି ଉଆସର ଉପର ମହଲାରେ ଝରକା ବାଟେ ଚାହିଁ ଦେଖୁଛନ୍ତି, ନିର୍ବାକ ନିସ୍ପନ୍ଦ ଭାବରେ ଦେଖୁଛନ୍ତି, ପୁରୁଣା ବୁନିଆଦର ଭଙ୍ଗାକୁଡ଼ ଉପରେ ନୂଆ ବୁନିଆଦର ଇମାରତ ଗଢ଼ା ହେଉଛି । କିନ୍ତୁ ନୂଆ ବୁନିଆଦ ଗଢ଼ା ହେଉଛି କି ସେଠି ?

ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ ନିଭି ପାଇପ୍ରୁ ପୋଡ଼ା ପାଉଁଶ ଝାଡ଼ି ସେଥିରେ ପୁଣି ନିଆଁ ଲଗାଇଲେ । ଉଆସଠାରୁ ଦୂରରେ ପାଖ ସିମେଣ୍ଟ କାରଖାନାମାଲିକର ତିଆରି ହେଉଛି ବିରାଟପ୍ରାସାଦ । ଲୁହାର ଫ୍ରେମ୍ ଠିଆ ହୋଇଛି କଙ୍କାଳ ପରି, ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ଙ୍କ କୋଡ଼ିଏ ପୁରୁଷ ଉଆସ ପ୍ରତି ଯେପରି ଉପହାସ କରୁଛି । ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ ପାଇପରୁ ଧୀରେ ଧୀରେ ଧୂଆଁ ଛାଡ଼ିଲେ । ସକାଳର ହାଲୁକା ପବନରେ ଧୂଆଁର କୁଣ୍ଡଳୀ ଖେଳି ବୁଲିଲା ।

ମୁଚୁକୁନ୍ଦ ଫୁଟିଲାଣି, ନାଗେଶ୍ୱର ଫୁଟିବ ଆଉ ଅଳ୍ପ ଦିନ ପରେ । ବସନ୍ତ ପୁଣି ଆସିବ ଚୂଡ଼ାମଣି ଉଆସର ଗୁଳ୍ମାକୀର୍ଣ୍ଣ, ପୁଷ୍ପହୀନ ଉଦ୍ୟାନରେ ।

ଆଜକୁ ବହୁ ବର୍ଷ ତଳେ ଏଇ ସିମେଣ୍ଟ କାରଖାନାର ମାଲିକ, ନିଜେ ଥରେ ନୁହେଁ, ବହୁଥର ଆସିଥିଲା ଚୂଡ଼ାମଣିଙ୍କ ସୁବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଜମିଦାରୀରୁ ମିଳିଥିବା "କ୍ୱାରି" ଠିକା ନେବା ପାଇଁ । ଆସିଥିଲା ପାଦରୁ ଜୋତା ଓହ୍ଲାଇ, ମୁଣ୍ଡରୁ ଟୋପି ଖୋଲି, କୁର୍ଣ୍ଣିସ କରି କରି ।

ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ସରକାରୀ ସର୍କିଟ୍ ହାଉସର ମସୃଣ ଟେନିସ୍ କୋର୍ଟ ସକାଳ ଖରାରେ ଚକ୍ ଚକ୍ କରୁଛି । ନିସ୍ତବ୍ଧ, ଜନହୀନ ଚୂଡ଼ାମଣି ଉଆସରେ ପିନ୍ କଣ୍ଟାଟିଏ ତଳେ ପକାଇଦେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଶୁଭିବ । ଅଥଚ ଦିନେ ଲୋକ କୋଳାହଳରେ ସକାଳୁ ରାତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହାର

ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରାଙ୍ଗଣ ମୁଖରିତ ଥିଲା । ସିଂହଦ୍ୱାର ଘଣ୍ଟାରେ ନ'ଟା ବାଜିଲା । ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ କୋଟ ପକେଟରୁ ସୁନାର ଚେନ୍‌ବନ୍ଧା ଘଣ୍ଟାଟିଏ କାଢ଼ି ସମୟ ମିଳାଇ ଦେଖିଲେ—ନ'ଟା ବାଜିବାକୁ ତଥାପି ଦଶ ମିନିଟ୍ ବାକି । ଆଜିକୁ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ତଳେ ହୋଇଥିଲେ, ଫାଟକର ଘଣ୍ଟା ଠିକ୍ ସମୟ ନ ରଖୁଥିବା ପାଇଁ କେତେ କି କାଣ୍ଡ ହୋଇ ଯାଇଥାଆନ୍ତା ! ମାତ୍ର ଆଜି ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ଙ୍କ ପାଖରେ ସମୟ ଯେପରି ନିରର୍ଥକ ହୋଇଯାଇଛି । ଘଣ୍ଟା ଦଶମିନିଟ୍ ଫାଷ୍ଟ୍ ବା ଲେଟ୍ ଚାଲୁ; ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ଙ୍କ ପାଖରେ ତାହାର ଆଜି କୌଣସି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ମୂଲ୍ୟ ନାହିଁ ।

ଅଥଚ ଦିନେ ତାଙ୍କର ସଂସାର ଥିଲା କଳଘଣ୍ଟା ପରି ନିୟମିତ । ଭୋର ଚାରିଟାରେ ଉଠି ରାତି ନ'ଟାରେ ବିଛଣାକୁ ଯିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦିନର ପ୍ରତ୍ୟେକଟି କାର୍ଯ୍ୟ, କେବଳ ନିଜର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଦୈନନ୍ଦିନ କାର୍ଯ୍ୟନୁହେଁ, ପରିବାର ଓ ପରିବେଷ୍ଟନୀ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ ଅନୁସାରେ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହେଉଥିଲା । ପରିବେଷ୍ଟନୀ ସଙ୍ଗେ ଆଜି କିନ୍ତୁ ସମ୍ପର୍କ ପ୍ରାୟ ନାହିଁ କହିଲେ ଚଳେ । ତଥାପି ନିଜର କାର୍ଯ୍ୟରେ କୌଣସି ବିଶୃଙ୍ଖଳା, ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରୁ ମୁହୂର୍ତ୍ତକର ବିଚ୍ୟୁତି ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ସହ୍ୟ କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଟେରିଗୋଲାରେ ହିପର-ବେଜ୍‌ଗୁଡ଼ାକ ମରି ଆସୁଛି । ତଳର ସିମେଣ୍ଟ ରାସ୍ତା ଶିଉଳୀ ଆଉ ଘାସରେ ଅରମା ହଣିଲଣି । ଦେଓ୍ୱାନ୍ ରାଉତରାୟ ସାହେବ ନିତ୍ୟନୈମିତ୍ତିକ ରୀତିରେ କୁଞ୍ଚଓ୍ୱାଲା ଧୋତି ଉପରେ ଗଳାବନ୍ଦ କୋଟ ପିନ୍ଧି, ହାତରେ ବାଡ଼ି ଖଣ୍ଡେ ଧରି, ନଇଁ ନଇଁ ସୁରକିବିଛା ରାସ୍ତାରେ ଆସୁଛନ୍ତି । ଏହି ପରିବାରରେ ଚାକିରି କରି କରି ରାଉତରାୟ ବୁଢ଼ା ହୋଇଗଲେଣି । ଦିନେ ତାଙ୍କର ପ୍ରତାପରେ, ଶାସନଦଣ୍ଡ ଭୟରେ ଚୂଡ଼ାମଣି ଏଷ୍ଟେଟ୍‌ରେ ବାଘ, ବକ୍‌ରି ଏକା ଘାଟରେ ପାଣି ପିଉଥିଲେ । ଆଜି ପଦ ନାହିଁ, ପଦବୀ ଅଛି । ଚୂଡ଼ାମଣି ଏଷ୍ଟେଟ ଲୋପ ପାଇବା ପରେ ରାଉତରାୟ ବିଦାୟ ନେବା ପାଇଁ ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ଙ୍କୁ ଆସି କହିଲେ—"ମୋତେ ଏଥର ଛୁଟି ମିଳୁ । ଆଉ ବା ମୋର କି କାମ ଅଛି ?"

ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ କହିଲେ—"ତମେ ଆଉ କୁଆଡ଼େ ଯିବ ରାଉତରାୟ ? ଏଷ୍ଟେଟ ଯିନା ଗଲା, ତଥାପି ଉଆସର ତ ନାନା କଥା ଅଛି ! ଦେବୋତ୍ତର ଅଛି, ନିଜ ଚାଷ ଅଛି; ସେ ସବୁ ଦେଖାଶୁଣା କରିବ କିଏ ?"

ମାତ୍ର ରାଉତରାୟ ଜାଣନ୍ତି, ସବୁ ଯାଇଁ ତଥାପି ଯାହା ଅବଶେଷ ଅଛି, ସେଥିରେ ଉଆସର ଦୈନନ୍ଦିନ ଖର୍ଚ୍ଚ ଚଳିବା ସୁଦ୍ଧା ମୁସ୍କିଲ ! ଫଳରେ ରାଉତରାୟଙ୍କର ବେତନ ମାସ ମାସ ଧରି ବାକି ପଡ଼ୁଛି । ତଥାପି ଏ ବୟସରେ ବହୁଦିନର ମୋହ କାଟି ଅନ୍ୟତ୍ର ଯିବା ରାଉତରାୟଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭବ ହୋଇନାହିଁ ।

ବୁଢ଼ା ମାଳୀ ମଲ୍ଲି ଜୁଳିଆଁ ଗଛଗୁଡ଼ାକ ଉପାଡ଼ି ବଗିଚାର କେତେକ ଅଂଶ ସଫା କରୁଥିଲା । ଏ ତାର ଗୋଟିଏ ନିତ୍ୟନୈମିତ୍ତିକ କାର୍ଯ୍ୟ । ସବୁଦିନେ ସେ ଅରମା ସଫା କରେ । ସବୁଦିନେ ପୁଣି ଅରମା କିପରି ବଢ଼ିଥାଏ କେ ଜାଣେ ? ଭବିତବ୍ୟ ବିରୁଦ୍ଧରେ ପୁରୁଷକାରର ଯୁଦ୍ଧ ! ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ଙ୍କର ମାର୍ବଲ ପଥରଖୋଳା ରେଖାହୀନ, ବିକାରହୀନ ପ୍ରଶାନ୍ତ ମୁଖମଣ୍ଡଳରେ ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ପାଇଁ ସ୍ମିତହାସ୍ୟର ରେଖାଟିଏ ଫୁଟି ପୁଣି ନିଭିଗଲା ।

ରାଉତରାୟ ସାହେବଙ୍କୁ ଦେଖି ବୁଢ଼ାମାଳୀ ଅଣ୍ଟା ବଙ୍କାଇ, ଜୁହାରଟିଏ ପକାଇ କ'ଣ ଯେପରି ନିବେଦନ କଲା । ରାଉତରାୟ କ'ଣ କହିଲେ । ବୁଢ଼ା ପୁଣି ଘାସ କାଟିବା ପୂର୍ବରୁ ଟିକିଏ ବିଶ୍ରାମ ନେବା ପାଇଁ ପାଖର ଗୋଟିଏ ଚନ୍ଦନଗଛ ଦେହରେ ଆଉଜି ପଡ଼ିଲା । ହୁଏତ କେତେମାସର ଦରମା ବାକି ପଡ଼ିବେଣି । କିନ୍ତୁ ଏ ଅପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ା ତଥାପି ଏଠି ଜୋକ ପରି କାମୁଡ଼ି ପଡ଼ିଛନ୍ତି କାହିଁକି ? ଉଆସ ଭିତରେ ତଥାପି ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ପଚିଶ ସରିକି ବେତନଭୋଗୀ । ସେମାନଙ୍କୁ ତଡ଼ିପାରିଲେ ଯେପରି ରକ୍ଷା ମିଳନ୍ତା; କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ତ ଆଜିର ନୁହନ୍ତି ! ଏ ବୁଢ଼ା ମାଳୀଟାର ତ କେବଳ କାମ ଥିଲା, ମହାରାଣୀଙ୍କର ଅତି ପ୍ରିୟ ସେଇ ବଡ଼ବଡ଼ ହଳଦିଆ ଗୋଲାପ ଗଛ ଗୁଡ଼ାକର ତଦାରଖ କରିବା । ମହାରାଣୀ ଆଜି ସ୍ୱର୍ଗରେ । ସେ ହଳଦିଆ ଗୋଲାପ ଗଛ-ଗୁଡ଼ାକରେ ଏବେ ବି ଏଣିକି ଆଉ ସେପରି ଫୁଲ ଧରୁନାହିଁ । ନ'ଟା ବାଜିବାକୁ ଆଉ ଦୁଇମିନିଟ୍ ବାକି । ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ ବ୍ରେକ୍‌ଫାଷ୍ଟ୍ ପାଇଁ ଡାଇନିଂ ରୁମ୍ ଆଡ଼େ ଚାଲିଲେ ।

ତଳ ମହଲରେ ଡାଇନିଂ ରୁମ୍ । କଳା ଶିଶୁକାଠ । ଭିକ୍‌ଟୋରିଆନ୍ ରୀତିରେ ତିଆରି ଡାଇନିଂ ଟେବୁଲ୍ ଆଉ ଚଉକି । ଟେବୁଲ କ୍ଲଥ୍‌ଟା ମଇଳା ପଡ଼ି ଆସିଲାଣି । ଫୁଲଦାନୀରେ ସଦ୍ୟତୋଳା ସେବତୀ ଓ ସ୍ଥଳପଦ୍ମ ସଜା ହୋଇ ରହିଛି । କାନ୍ଥରେ ଝୁଲୁଛି ବହୁ ପୁରୁଣା ନାମହୀନ,

ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶିଳ୍ପୀମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଅଙ୍କିତ କେତୋଟି ଛବି···ତୁଷାରାଚ୍ଛନ୍ନ ଗିରିଶୃଙ୍ଗ, ଦେବଦାରୁ ଛାୟାଘନ ପଙ୍କ୍ତିପଥ ଶେଷ ହୋଇଛି ଗୋଟିଏ ନିଭୃତ କୁଟୀରର ଦ୍ୱାର ଦେଶରେ । ଭାରତୀୟ ଶିଳ୍ପୀମାନଙ୍କର କେତୋଟି ପୌରାଣିକ ଚିତ୍ର ମଧ୍ୟ ଝୁଲୁଛି । ଠିକ୍ ନ'ଟା ବାଜିଲେ ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ ବ୍ରେକ୍‌ଫାଷ୍ଟ୍ ପାଇଁ ଆସନ୍ତି···ଦୀର୍ଘ ଅଠାବନ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ କେବେ ଏଥିରେ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ହୋଇନାହିଁ ।

ଉର୍ଦ୍ଦିପିନ୍ଧା ବବୁର୍ଚ୍ଚି ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହାତରେ ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ଙ୍କ ଚଉକିଟି ପଛଆଡ଼ୁ ଟାଣି ଧରିଲା । ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ ପାଖରେ ପଡ଼ିଥିବା ଖାଲି ଚଉକି-ଗୁଡ଼ିକ ଆଡ଼େ ଚାହିଁ, ନିଜ ଚଉକିରେ ବସିପଡ଼ି ଗମ୍ଭୀର ଭାବରେ ଛୁରି ଓ କଣ୍ଟାଗୁଡ଼ିକୁ ପରୀକ୍ଷା କରିବାରେ ଲାଗିଲେ । ତାପରେ ଖାନ୍‌ସାମା ଆଣି ରଖି ଦେଇଗଲା ପ୍ଲେଟ୍‌ରେ କର୍ଣ୍ଣଫ୍ଲେକ୍ ଆଉ ଗୋଟିଏ ପାତ୍ରରେ ଦୁଧ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ଦୁଧ ଆଉ ଚିନି ଚାମୁଚ ଚିନ ପ୍ଲେଟରେ ଢାଳି ମିଶାଇ ସାରିଲା ପରେ ଭିତରକୁ ଆସିଲେ ସାନଜେମା ରୂପକୁମାରୀ । ରୂପକୁମାରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ଙ୍କର କନିଷ୍ଠ ସନ୍ତାନ, ବୟସ ତେଇଶ ଟପିଲାଣି । ବିବାହ ଦେବା ପାଇଁ ବହୁ ଚିଠି ଧରା ହୋଇଛି, ବହୁ ଜାଗାରେ କୋଷ୍ଠୀ ବିଚାର ହୋଇଛି; କିନ୍ତୁ କେଉଁଠି ପାତ୍ରର କୁଳୀନତା ଓ ଆଭିଜାତ୍ୟରେ ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ଙ୍କର ମନଃପୂତ ହୋଇନାହିଁ । ଆଉ ଯେଉଁଠି ବା ହୋଇଛି, ସେଠି ଟୀକାର ପରିମାଣ ଶୁଣି ସେ ବିବାହରେ ବହୁଦୂର ଅଗ୍ରସର ହେବା ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବ ହୋଇନାହିଁ । ରୂପକୁମାରୀ ହିଁ ନିର୍ଜନ ଚୂଡ଼ାମଣି ପ୍ରାସାଦରେ ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ସାଥୀ । ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ ଥରେ ତନ୍ତୁ ଆଖି ଉଠାଇ ଚାହିଁଲେ ରୂପକୁମାରୀଙ୍କ ଆଡ଼େ ।

ରୂପକୁମାରୀ କିପରି ଅସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବରେ ଦିଶୁଥିଲେ ଅବସନ୍ନ ଓ ନିଃଶେଷ ପ୍ରାୟ । ଟଣାଟଣା ମୃଗଆଖି ତଳେ କଳାଗାର ପଡ଼ି ଦିଶୁଥିଲା ସନ୍ଧ୍ୟାର ଆକାଶ ପରି ଛାୟାମଳିନ, ଉଦାସ ଓ ଗମ୍ଭୀର । ପରିଧାନରେ ଅପରାଜିତା ରଙ୍ଗର ଗୋଟିଏ ଜର୍ଜେଟ ଶାଢ଼ୀ ଓ ସେହି ରଙ୍ଗର ବ୍ଲାଉଜ । ଦକ୍ଷିଣ ହାତର ତର୍ଜନୀରେ ଡାଇମଣ୍ଡ୍ ବସା ଗୋଟିଏ ମୁଦି, ଦୁଇ ହାତରେ କେବଳ କେଇପଟ କାଚ । ରୂପକୁମାରୀ ଗୋଟିଏ ଆପ୍‌ଲ ଉଠାଇ ଛୁରିରେ କାଟିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ ନାପ୍‌କିନ୍‌ରେ ମୁହଁ ପୋଛି କହିଲେ—"ଏ କେତେଦିନ ଧରି ତମର ଅନିୟମିତତା ମୁଁ ଖୁବ୍ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରୁଛି ଜେମା !"

ରୂପକୁମାରୀ କିଛି ଉତ୍ତର ନ ଦେଇ ନୀରବରେ ସେହିପରି ଆପଲ୍ କାଟୁଥାନ୍ତି । ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ କହିଲେ—"ଆଜି ତୁମେ ବ୍ରେକ୍‌ଫାଷ୍ଟ୍‌କୁ ପାଞ୍ଚ ମିନିଟ୍ ଡେରିରେ ଆସିଛ । ତା ପରେ ତମର ଚେହେରା ଦେଖି ଯେ କେହି କହିବ, ରାତିରେ ସୁନିଦ୍ରା ହେଉନାହିଁ ତମର, ଯେପରି ତମେ ବହୁ ଦୁଶ୍ଚିନ୍ତାରେ ଉତ୍ପୀଡ଼ିତ ।"

ଖାନ୍‌ସାମା ପାଉଁରୁଟି, ବଟର୍, ଜେଲି ଓ ଡିମ୍ବର ଫ୍ରାଇ ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ଙ୍କ ସାମ୍ନାରେ ରଖି, ଲୁଣ-ଗୋଲମରିଚ ଚୂନାର ପାତ୍ର ଆଗେଇ ଦେଲା ।

ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ ହିଂସ୍ର ଭାବରେ ଖଣ୍ଡେ ରୁଟି ଉପରେ ଛୁରି ଚଳାଇ କହିଲେ—"ମୁଁ ଦେଖୁଛି ରୂପ, ତମେ ଦିନୁଦିନ ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ ହରାଉଛ । ଭଗବାନଙ୍କ ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ ନ ରଖିଲେ ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ ରହେନାହିଁ ।"

ରୂପକୁମାରୀ ଖଣ୍ଡେ ଆପଲ୍ ଦାନ୍ତରେ ଆସ୍ତେଆସ୍ତେ କାମୁଡ଼ି କହିଲେ—"ଏବେ ମୋର ଦେହ ବିଶେଷ ଭଲ ରହୁନାହିଁ ବାପା । ହୁଏତ ହୋଇପାରେ ଏ ଆକସ୍ମିକ ଋତୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଲାଗି ।"

ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ କହିଲେ—"ତମର କଥା ଶୁଣି ହସ ମାଡ଼ୁଛି ଜେମା । ମୋର ଏ ଅଠାବନ ବର୍ଷ ବୟସରେ ସକାଳୁ ମୁଁ ଦଶ ମାଇଲ ଘୋଡ଼ା ପିଠିରେ ବୁଲି ଆସିପାରୁଛି । ଦିନକ ପାଇଁ ସୁଦ୍ଧା ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ କ'ଣ ମୁଁ ଜାଣିଲିନାହିଁ । ତାର କାରଣ କ'ଣ ଜାଣ ଜେମା ? ଆତ୍ମପ୍ରତ୍ୟୟ ମୋର ଦୈହିକ ଓ ମାନସିକ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର ଏକମାତ୍ର ବୀଜମନ୍ତ୍ର । ଐଶୀଶକ୍ତିରେ ବିଶ୍ୱାସ ନ ଥିଲେ ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ ଆସେନାହିଁ । ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ ନ ଥିଲେ, କାଳ ଓ ସ୍ଥିତିରେ ତମର ଯେ ଏକ ସୁନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅବସ୍ଥିତି ଅଛି, ସେ ପ୍ରତ୍ୟୟ ରହେନାହିଁ । ତେଣୁ ଜୀବନ ହୁଏ ବିଶୃଙ୍ଖଳ; ସମୟାନୁବର୍ତ୍ତିତାର କୌଣସି ମୂଲ୍ୟ ରହେ ନାହିଁ । କାରଣ ସମସ୍ତ ମନେହୁଏ ନିରର୍ଥକ ।"

ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ ଡିମ୍ବ ଫ୍ରାଇର ହଳଦିଆ ଅଂଶରେ ଖଣ୍ଡେ ରୁଟି ଭିଜାଇ ଧୀରେ ଧୀରେ ଚୋବାଇ କହିଲେ···"ଶିଶୁ ଯାହାର ଅର୍ଥ ବୁଝି ନ ପାରେ, ତାକୁ ଅର୍ଥହୀନ ଭାବି ଭାଙ୍ଗିଲା ପରି ଜୀବନ ନିରର୍ଥକ ମନେ ହେଲେ ମଣିଷ ହୁଏ ହୁଏତ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ, ନୋହିଲେ ବିପ୍ଳବୀ । ଦୁଇଟିଯାକ ଅବସ୍ଥାର ଭିତ୍ତି ଆତ୍ମନିଗ୍ରହ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ।···ବୁଦ୍ଧ ଓ ହିଟ୍‌ଲର ଦୁହିଙ୍କର ବିକାଶ ସମାନ ପରିସ୍ଥିତିରେ । ଦୁହିଙ୍କର

ଆତ୍ମପ୍ରତ୍ୟୟ ନ ଥିଲା ।...ତାପରେ ଉପନିଷଦ ପଢ଼ା ତମର ଶେଷ ହେଲାଣି ତ ଜେମା ?"

ରୂପକୁମାରୀ ଉପନିଷଦର କଥା ଶୁଣି ଥରେ ଭୟବିହ୍ୱଳ ଆଖିରେ ଚାହିଁଲେ ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ଙ୍କ ଆଡ଼େ, ତାପରେ ଆଖି ପୁଣି ତଳକୁ ନୁଆଁଇ ନେଲେ ।

ଡାଇନିଂ ରୁମ୍ ଭିତରକୁ ଆସିଲେ ବୃଦ୍ଧ ରାଉତରାୟ । ହାତରେ ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଟେଲିଗ୍ରାମ୍ । ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ ନାପ୍‌କିନ୍‌ରେ ମୁହଁ ପୋଛି ପଚାରିଲେ...“କି ଟେଲିଗ୍ରାମ୍ ରାଉତରାୟ ?”

ରାଉତରାୟ କହିଲେ—“ବୀରଗଞ୍ଜର ଲାଲ ମିହିରଭାନୁ ଦେବ ଆଜି ଏଠାରେ ଲଞ୍ଚ କରିବେ ବୋଲି ଟେଲିଗ୍ରାମ୍ କରିଛନ୍ତି ।”

ରୂପକୁମାରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ଙ୍କ କପ୍‌ରେ କଫି ଢାଳୁଥିଲେ । କେଇ ବିନ୍ଦୁ କଫି ଟେବୁଲକ୍ଲଥ୍ ଉପରେ ଢାଳି ହୋଇଗଲା । ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ ସେଇଆକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ପଚାରିଲେ –“ମିହିରଭାନୁ ? କାହିଁକି ଆସୁଛନ୍ତି ?”

ରାଉତରାୟ କହିଲେ—“ଚଢ଼େଇ ଶିକାର ପାଇଁ ।”

ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ ବାମହାତ କଫିକପ୍ ଦେହରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଆଙ୍ଗୁଠିରେ ଟିପା ମାରି କହିଲେ—“ବେଶ୍ ତ, ଷ୍ଟେସନକୁ ଗାଡ଼ି ପଠାଇ ଦିଅ, ଆଉ ତଳେ ଗେଷ୍ଟ୍‌ହାଉସରେ ଗୋଟାଏ ଘର ଠିକଣା କରିଦିଅ । ଲଞ୍ଚ ଟାଇମ୍‌ରେ ଯଦି ପହଞ୍ଚୁଥାନ୍ତି, ତାହେଲେ ଖାନ୍‌ସାମାକୁ କହିଦେଇପାର !”

ରାଉତରାୟ କହିଲେ—“ସେ କାରରେ ସିଧା ଆସି ପହଞ୍ଚିବେ ।”

ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ କହିଲେ—“ତା ହେଲେ ତମ ଦାୟିତ୍ୱ ତ ସେହି ପରିମାଣରେ ଊଣା ହୋଇଗଲା ! ଆଉ କଣ କହୁଛ ?”

ରାଉତରାୟ ଚାଲିଗଲେ ।

ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ କହିଲେ—“ଜେମା, ଏ କେତେ ବିନ୍ଦୁ କଫି ତଳେ ଢାଳିଲ କାହିଁକି ?”

ରୂପକୁମାରୀ ବିରକ୍ତିମିଶ୍ରିତ କଣ୍ଠରେ କହିଲେ—“ଏ ଆକସ୍ମିକ । ଏଣୁ ଏହାର କାରଣ ନାହିଁ ।”

ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ କହିଲେ—“ଆକସ୍ମିକ ହେଲେ ବି ଏହା ଏକ କାର୍ଯ୍ୟ । ତେଣୁ ନିଶ୍ଚୟ ଏହାର କାରଣ ଅଛି ।”

ତଳେ ଶୁଭିଲା କାହାର ବେପରୁଆ ହୁଇସିଲ୍, କୌଣସି ଗୋଟିଏ ସୁର ଧରି । ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ କପ୍‌ରୁ ଢୋକେ କଫି ପିଇ ପଚାରିଲେ—“ଯୁବରାଜ, ନୁହେଁ ଜେମା ?”

ରୂପକୁମାରୀ ନିଜ ପାଇଁ କପେ କଫି ତିଆରି କରୁ କରୁ କହିଲେ—“ହୁଇସିଲ୍ ଯେତେବେଳେ କାର୍ଯ୍ୟ, ଯୁବରାଜ ଛଡ଼ା ଆଉ କଏ ତାର କାରଣ ଥାଇପାରେ ?”

ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ କଫି ଶେଷ କରି ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁଲେ ରୂପକୁମାରୀଙ୍କ ଆଡ଼େ । ତା ପରେ ଉଠୁ ଉଠୁ କହିଲେ—“ଯୁବରାଜ ଆସିବା ମାତ୍ରେ ମୋ ପାଖକୁ ପଠାଇଦେବ ଜେମା !”

ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ ଯିବା ପରେ ରୂପକୁମାରୀ ସ୍ୱସ୍ତିର ଗୋଟିଏ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ିଲେ । ‘ମିହିରଭାନୁ ତା’ହେଲେ ଆସୁଅଛନ୍ତି ଆଜି । ନା-ନା, ଗୋଟାଏ ଚରମ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିବା ପାଇଁ ପଡ଼ିବ । ଜଣକର ମୂଲ୍ୟବୋଧକୁ ସମ୍ମାନ ଦେବା ପାଇଁ ନିଜର ମୂଲ୍ୟବୋଧକୁ ବିସର୍ଜନ ଦେବା ଚଳେନାହିଁ । ଏଇଥର ଗୋଟାଏ ଚରମ ନିଷ୍ପତ୍ତି ନେବା ପାଇଁ ପଡ଼ିବ ।’ କଫି କପ୍ ଟେବୁଲ ଉପରୁ ଉଠାଇ ଧରୁ ଧରୁ ସେଥିରୁ କେଇବିନ୍ଦୁ କଫି ଚହଲି ପୁଣି ତଳେ ପଡ଼ିଗଲା ।

ଭିତରକୁ ଆସିଲେ ଯୁବରାଜ ନରେନ୍ଦ୍ର ରାୟ ଚୂଡ଼ାମଣି । ରୂପକୁମାରୀଙ୍କଠାରୁ ସେ ବୟସରେ ମୋଟେ ସାତବର୍ଷ ବଡ଼ । ତଥାପି ଦିଶୁଛନ୍ତି ବୟସରେ ତା ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକା ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ବେଶି । ପରିଧାନରେ ଖାକି ପାଇଜାମା, ଆଉ ପାଉଁଶିଆ ରଙ୍ଗର ଗୋଟାଏ ବୁସ୍‌କୋଟ୍ । ମୁଣ୍ଡର ବାଳ ଅସଂଯତ ଭାବରେ କପାଳ ଉପରେ ଇତଃସ୍ତତ ହୋଇଛି ।

ଡାହାଣ ହାତର ଦୁଇ ଆଙ୍ଗୁଠି ସିଗାରେଟ୍ ଧୂଆଁର ନିକୋଟିନ୍‌ରେ ହଳଦିଆ ପଡ଼ି ଆସିଛି । ସେହି ଦୁଇ ଆଙ୍ଗୁଠି ମଝିରେ ଖଣ୍ଡେ ସିଗାରେଟ ଚାପି ନରେନ୍ଦ୍ର ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ କଣ୍ଠରେ ଚିତ୍କାର କରି ଉଠିଲେ—“ହେଲୋ ବେବି !”

ଗତ ଏକ ସପ୍ତାହ ଧରି ନରେନ୍ଦ୍ର କୁଆଡ଼େ ବୁଲୁଥିଲେ, ଆଜି ଫେରୁଛନ୍ତି । ନରେନ୍ଦ୍ର ଜେମାଙ୍କର କଫି କପ୍‌ଟା ନିଜ ପାଖକୁ ଟାଣି କହିଲେ—“ତା’ପରେ ? ମହାରାଜ ଖୁବ୍ ରାଗିଛନ୍ତି, ନା ?”

ରୂପ କୁମାରୀ କହିଲେ—"ବାପାଙ୍କୁ ଏପରି ପରିହାସ କରିବା ପାଇଁ ତମକୁ ସଙ୍କୋଚ ଲାଗେନାହିଁ ?"

ନରେନ୍ଦ୍ର କଫି କପ୍‌ରୁ କେଇ ଢୋକ କଫି ପିଇ କହିଲେ—"କିଏ କାହାକୁ ପରିହାସ କରୁଛି ଜେମା ? ବାପା ତ ନିଜେ ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ କାଳ ପ୍ରତି ଏକ ବିରାଟ ପରିହାସ । କାଳ ସହିତ ଘାଲସ୍ କରିବାକୁ ମଣିଷ ବାଧ୍ୟ । ଜାଣ ତ ଜେମା, ଡାଇନୋସରସ ପରି ପ୍ରାଗୈତିହାସିକ ପଶୁ ଆକାରରେ, ବଳରେ, ବିକ୍ରମରେ ଥିଲା ଅତୁଳନୀୟ; ମାତ୍ର ଆଜି ପୃଥିବୀରେ ତାର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଲୋପ ପାଇଯାଇଛି କେବଳ କାଳର ପରିବର୍ତ୍ତନ ସଙ୍ଗେ ନିଜକୁ ଖାପ ଖୁଆଇ ପାରି ନ ଥିବା ହେତୁ ।"

ରୂପ କୁମାରୀ ନିଜ ପାଇଁ ଆଉ ଗୋଟିଏ କପ୍‌ରେ କଫି ଢାଳୁ ଢାଳୁ କହିଲେ—"କିନ୍ତୁ ତା ବୋଲି ତମର ମତାମତ ଅନ୍ୟ ଉପରେ ଚପାଇବା ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟାୟ ।"

ନରେନ୍ଦ୍ର କହିଲେ—"ବାପାଙ୍କର ମତାମତ ତମ ପରି ନିର୍ବିବାଦରେ ସହ୍ୟ କରିବା ମୋ ପକ୍ଷରେ କିନ୍ତୁ ଅସମ୍ଭବ ଜେମା !"

ରୂପକୁମାରୀ ଖିନ୍ନ-ବ୍ୟାକୁଳ କଣ୍ଠରେ କହିଲେ—"ବାପା ତାଙ୍କ ଲାଇବ୍ରେରୀରେ ତମ ପାଇଁ ଅପେକ୍ଷା କରି ବସିଛନ୍ତି ! ତମର ଏ ପ୍ରକାର କଥା ଶୁଣିଲେ ତାଙ୍କ ମନରେ ଦୁଃଖ ହେବ ।"

ନରେନ୍ଦ୍ର କଫି କପ୍‌ଟା ଟେବୁଲ ଉପରେ ରଖିଦେଇ ଉଠି ଚାଲିଗଲେ ।

ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ଙ୍କର 'ଷ୍ଟଡ଼ି ରୁମ୍‌ଟି' ଏକ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ହଲ୍ ପରି ଘର । ଘରର ଚାରିପଟେ ବଡ଼ ବଡ଼ କାଚ ଆଲମାରୀରେ ଅସୁମାରି ବନ୍ଧେଇ ବହି । ସୁନେଲି ଅକ୍ଷରରେ ବହି ଓ ଲେଖକମାନଙ୍କର ନାମ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ଦେଖାଯାଏ । ହଲ ମଝିରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଲ ଟେବୁଲ ଉପରେ, ଚାଇନା ମାଟିରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ପାତ୍ରରେ ରଜନୀଗନ୍ଧାର

ସ୍ତବକ । ତଳେ ବିଛା ହୋଇଛି ବହୁଦିନର ଦାମୀ ଗାଲିଚା, ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଛିଣ୍ଡି କ୍ଷତଚିହ୍ନ ପରି ଦିଶୁଛି । ହଲର ଗୋଟିଏ କୋଣକୁ ଗୋଟିଏ ଝରକା ପାଖରେ ଖଣ୍ଡେ ଟେବୁଲ୍ । ଟେବୁଲ୍‌କୁ ଘେରି ଦୁଇ ତିନିଖଣ୍ଡ ଚଉକୀ ପଡ଼ିଛି । ଆଗେ ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ ଏଇଠି ବସି, ସକାଳ ଦଶଟାଠାରୁ ଦିନ ଦୁଇଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏଷ୍ଟେଟ୍‌ର କାର୍ଯ୍ୟ ବୁଝାବୁଝି କରୁଥିଲେ । ଏବେ ଅବଶ୍ୟ ଏଷ୍ଟେଟର କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ କହିଲେ ଚଳେ । ତଥାପି ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ଙ୍କ ଦୈନନ୍ଦିନ କାର୍ଯ୍ୟନିର୍ଘଣ୍ଟରେ କୌଣସି ବ୍ୟତିକ୍ରମ ହୁଏନାହିଁ । ସକାଳ ଦଶଟାରୁ ଦିନ ଦୁଇଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ ବସି ଖବରକାଗଜ ପଢ଼ନ୍ତି କିମ୍ବା କ୍ୱଚିତ ଚିଠିପତ୍ର ଲେଖାଲେଖି କରନ୍ତି । ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ ଖଣ୍ଡେ ଖବରକାଗଜ ପଢ଼ୁଥିଲେ । ନରେନ୍ଦ୍ର ନିଃଶବ୍ଦରେ ଆସି ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ଙ୍କ ଟେବୁଲ ପାଖରେ ଠିଆ ହେଲେ । ଝରକା ବାଟେ ଦେଖାଯାଏ ଅଦୂରର ନୀଳ ପର୍ବତ-ଶ୍ରେଣୀର ଛନ୍ଦାୟିତ ବିସ୍ତାର, ପାଷାଣରେ ନାରୀର ଅଳସ-ଦେହଲତା ଯେପରି ଲୀଳାୟିତ ହୋଇଛି । ନରେନ୍ଦ୍ର ସେଇଆଡ଼େ ଚାହିଁ ଦେଖୁଥିଲେ, ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ କାଗଜ ଉପରୁ ମୁହଁ ନ ଉଠାଇ କହିଲେ, "ବସ !"

ନରେନ୍ଦ୍ର ଖଣ୍ଡେ ଚଉକୀ ଉପରେ ଅସହିଷ୍ଣୁ ଭାବରେ ବସି ପଡ଼ିଲେ । ଦୁଇ ମିନିଟ୍, ତିନି ମିନିଟ୍, ପାଞ୍ଚ ମିନିଟ୍...ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ ସେହିପରି ଖବର କାଗଜ ପଢ଼ୁଛନ୍ତି । ନରେନ୍ଦ୍ର ଖଣ୍ଡେ କାଗଜ ଉପରେ ପେନ୍‌ସିଲରେ ତ୍ରିକୋଣ, ବୃତ୍ତ, ଚତୁଷ୍କୋଣ, ମଣିଷର ମୁହଁ ଇତ୍ୟାଦି ଅନ୍ୟମନସ୍କ ଭାବରେ ଗାରେଇବାରେ ଲାଗିଲେ ।

ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ ଖବରକାଗଜ ଭାଙ୍ଗିଭୁଙ୍ଗି ରଖିଦେଇ କହିଲେ—"ମଣିଷର ଅନ୍ୟ ଜୀବଜନ୍ତୁଙ୍କ ଠାରୁ କି ମୌଳିକ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଅଛି, କହିପାରିବ ନରେନ୍ଦ୍ର ?"

ନରେନ୍ଦ୍ର କହିଲେ, "ମଣିଷ କେବଳ ଗୋଟିଏ ମାନବିକ ପଶୁ—ଏଇ ଯାହା ପାର୍ଥକ୍ୟ ।"

ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ କହିଲେ—"ସେ ମାନବିକ ପଶୁର ଲକ୍ଷଣ ଓ ବ୍ୟଞ୍ଜନା କ'ଣ ନରେନ୍ଦ୍ର ?"

ନରେନ୍ଦ୍ର ଉତ୍ତର ଭାବୁଥାନ୍ତି, ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ କହିଲେ—"ବିକାରଗ୍ରସ୍ତ ମସ୍ତିଷ୍କ ମଣିଷର ଏକମାତ୍ର ଲକ୍ଷଣ । ନିଶ୍ଚଳ ହୋଇ ମଣିଷ ଦୁଇ ଦଣ୍ଡ ବସିପାରେନାହିଁ । ସବୁ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ତାର କିଛି ନା କିଛି ଗୋଟାଏ କର୍ମ ଆବଶ୍ୟକ—ସୁକର୍ମ ହେଉ ବା ଦୁଷ୍କର୍ମ ହେଉ । କିଛି ନ ମିଳିଲେ ତାର ମସ୍ତିଷ୍କ ବିକାର ପରିସ୍ଫୁଟ ହୋଇପଡ଼େ । ଏଇ ତମେ ଯେମିତି ସେ କାଗଜ ଖଣ୍ଡିକରେ ନିଜ ମସ୍ତିଷ୍କବିକାରର ପରିଚୟ ଦେଇଛ । ସେ ଚିହ୍ନଗୁଡ଼ାକର ଅର୍ଥ କହିପାରିବ ନରେନ୍ଦ୍ର ?"

ନରେନ୍ଦ୍ର ନିରବ ରହିଲେ । ମୁହଁରେ ତାଙ୍କର ଅସହିଷ୍ଣୁ ବିରକ୍ତିର ଭାବ ଫୁଟି ଉଠିଲା । ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ ପାଇପ୍‌ରେ ନିଆଁ ଲଗାଇ ପଚାରିଲେ—"ତା ପରେ ! ତେଲ-ହଳଦୀ ଇଲାକାରେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଭାଗଚାଷର ପ୍ରାପ୍ୟ ନ ଦେବା ପାଇଁ ଖୁବ୍ ମତେଇ ଦେଇଛ, ନୁହେଁ ?"

ନରେନ୍ଦ୍ର ଉତ୍ତେଜିତ କଣ୍ଠରେ କହିଲେ—"ଗୋଟିଏ ଶସ୍ୟକଣା ସୁଦ୍ଧା ଆପଣଙ୍କୁ ନ ଦେବା ପାଇଁ ସେମାନେ ତିଆର୍ ।"

ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ ଶାନ୍ତ କଣ୍ଠରେ ପଚାରିଲେ—"କେଉଁ ଦାବୀରେ ?"

ନରେନ୍ଦ୍ର ଉତ୍ତର ଦେଲେ—"କେଉଁ ଦାବୀରେ ! କେଉଁ ଦାବୀରେ ଆପଣ ବା ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଭାଗ ଆଦାୟ କରୁଛନ୍ତି ? ଦେହରୁ ରକ୍ତ ନିଗାଡ଼ି ଯେ ମାଟିରେ ଫଳାଇଲା ସୁନାର ଫସଲ, ତାର ଦାବୀ ରହିବ ନାହିଁ ସେ ଫସଲ ଉପରେ, ଆଉ ରହିବ ଆପଣଙ୍କର ?"

ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ କହିଲେ—"ଖାଲି ଦେହର ରକ୍ତ ନିଗାଡ଼ି ଦେଲେ ଫସଲ ହୋଇ ଯାଏନାହିଁ ନରେନ୍ଦ୍ର; ସେଥିପାଇଁ ଭୂମି ମଧ୍ୟ ପ୍ରୟୋଜନ । ଭୂମି ମୋର । ତେଣୁ ଲାଭରେ ମଧ୍ୟ ମୋର ଅଂଶ ଅଛି ।"

ନରେନ୍ଦ୍ର କହିଲେ—"କିନ୍ତୁ ଭୂମି ସମାଜର ଏକ ସମୂହ ସମ୍ପଦ । ଅତଏବ ଭୂମିର ଲାଭାଂଶ ଉପରେ କାହାର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଦାବୀ ଥାଇ ନ ପାରେ ।"

ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ ପାଇପ୍‌ରୁ କଳେ ଧୂଆଁ ଛାଡ଼ି କହିଲେ—"ତାହେଲେ ଶ୍ରମ ମଧ୍ୟ ଏକ ସାମାଜିକ ସମ୍ପଦ ହେବା ଉଚିତ । ଶ୍ରମର ଲାଭାଂଶ ଉପରେ ତେଣୁ କାହାର ମଧ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଦାବୀ ରହିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ! ଶ୍ରମକୁ ସାମାଜିକ ସମ୍ପଦ ରୂପେ ଘୋଷଣା କରିବା ପାଇଁ ତମେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛ ତ ?"

ନରେନ୍ଦ୍ର କହିଲେ—"ଏ ପ୍ରତିକ୍ରିୟାଶୀଳ ସାମନ୍ତବାଦୀ ଯୁକ୍ତିରେ କିନ୍ତୁ ଆପଣ ଅସଲ ସମସ୍ୟା ଏଡ଼ି ଦେଇ ପାରିବେ ନାହିଁ !"

ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ କହିଲେ—"ମୁଁ ଜାଣେ ନରେନ୍ଦ୍ର, ସେହିପରି ଲୋକଙ୍କୁ ମତାଇ କ୍ଷମତାର ମୋହ ଚରିତାର୍ଥ କରିବା ସହଜ, କିନ୍ତୁ ଲୋକଙ୍କଠାରୁ କ୍ଷମତାର ଏ ଦାନ ଭିକ୍ଷା କାହିଁକି ? ମୁଁ ଜାଣେ ଦିନେ ସେଇମାନଙ୍କର କ୍ଷମତା ପାଇ ତୁମେ ସେମାନଙ୍କୁ ଆହୁରି ଶୋଷିତ ଓ ନିର୍ଯ୍ୟାତିତ କରିବ । କିନ୍ତୁ ମୁଁ କହେ, କ୍ଷମତାର ଲାଳସା ଚରିତାର୍ଥ କରିବାକୁ ଚାହଁ ତ, ତମର ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନେ ଯାହା କରିଥିଲେ, ସେଇଆ କର । ହାତେ ଖଣ୍ଡା ଧରି ପ୍ରବଳକୁ ଜୟ କର, ଶାସନ କର । ସେଥିରେ ଅଭିନୟ ନାହିଁ, ପ୍ରତାରଣା ନାହିଁ ।"

ନରେନ୍ଦ୍ର ଉତ୍ତର ଦେଲେ—"ଆଜି ଏ ପ୍ରକାର ମନୋଭାବ ସୁଦ୍ଧା କେହି ପୋଷଣ କରିପାରେ, ତାହା ହିଁ ମୋତେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଲାଗୁଛି ।"

ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ କହିଲେ—"ନରେନ୍ଦ୍ର, ଭାବି ଦେଖ ! ଦିନେ ଖାଲି ତେଲହଳଦୀ ଇଲାକା କାହିଁକି, ରାୟ-ଚୂଡ଼ାମଣି ଏଷ୍ଟେଟ୍‌ର ସୁଦ୍ଧା ଅସ୍ତିତ୍ୱ ନ ଥିଲା । ବୈଶ୍ୟଗଞ୍ଜନ ରାୟଚୂଡ଼ାମଣି ଯେଉଁଦିନ ଏ ଭୂମିରେ ପାଦ ଦେଇଥିଲେ, ସେ ଦିନ ଏ ମାଟିରେ ହୁଏତ ମଣିଷ ନ ଥିଲେ, ଥିଲା କେବଳ ଶାଳ ଜଙ୍ଗଲ ଆଉ ପର୍ବତ । ତାପରେ ପାହାଡ଼ ହାଣି, ଜଙ୍ଗଲ କାଟି ଗଢ଼ା ହେଲା ରାୟଗଡ଼ । ତା ପୂର୍ବରୁ ଏହି ଭୂମିରେ ଆଉରି ସୁଦୂର ଅତୀତରେ ଥିଲା ଆଦିମ ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରାଗୈତିହାସିକ ସମାଜବାଦ । କିନ୍ତୁ କହି ପାରିବ ନରେନ୍ଦ୍ର, ସେ ପ୍ରାଚୀନ ସମାଜବାଦ ଭିତରୁ ସମ୍ଭବ ହେଲା କିପରି ରାଜାର, ରାଜ୍ୟର, ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ? ଶାଳଜଙ୍ଗଲ ଭିତରୁ ଗଢ଼ି ଉଠିଲା କିପରି ରାୟଗଡ଼ ? ସଭ୍ୟତାର ଇତିହାସ, ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର କାହାଣୀ; ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସମ୍ପତ୍ତି ଓ ଅଧିକାର ଉପରେ ସମାଜ ଓ ସଭ୍ୟତାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ? କେବଳ ସ୍ଲୋଗାନ୍ ଦେଇ ତମେ ସେ ସତ୍ୟକୁ ଉଡ଼ାଇ ଦେଇପାରିବ ନାହିଁ ନରେନ୍ଦ୍ର ।"

ନରେନ୍ଦ୍ର କହିଲେ—"ପ୍ରିଜୁଡ଼ିସ୍ ନେଇ ଯୁକ୍ତି ଚଳେନା ।"

ନରେନ୍ଦ୍ର ଚାଲିଗଲେ ।

ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ ଅଣ୍ଟା ପଛପଟେ ଦୁଇବାହୁ ଛନ୍ଦି ହଲ୍ ଭିତରେ ପାଦଚାରଣା କରିବାରେ ଲାଗିଲେ । ରାଉତରାୟଙ୍କର ଖୁଁ ଖୁଁ କାଶ ଶୁଭିଲା—ତାଙ୍କର ଏହା ଚିରଚରିତ ପୂର୍ବାଭାସ । ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ ସେହିପରି ତଳକୁ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଇଁ ପଦଚାରଣା କରୁ କରୁ କହିଲେ—"ଆସ ରାଉତରାୟ ।"

ରାଉତରାୟ ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ଙ୍କର ଯଥାସମ୍ଭବ ନିକଟକୁ ଆସି କହିଲେ—"ତେଲହଳଦୀ ଇଲାକା ପାଇଁ ଦଶଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ମିଳୁଛି ! ଆଉ ଲକ୍ଷେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦର କଷାକଷିରେ ବଢ଼ିପାରେ । ହଜୁର ରାଜି ହୁଅନ୍ତୁ ତ କଥାଟା ପକ୍କା ହୋଇଯାଆନ୍ତା !"

ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ ପାଇପ୍‌ରୁ କଳେ ଧୂଆଁ ଛାଡ଼ି କହିଲେ—"ନା, ତା'ର ପ୍ରୟୋଜନ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ ରାଉତରାୟ ।"

ରାଉତରାୟ ଶଙ୍କିତ କଣ୍ଠରେ ପଚାରିଲେ, "ତାହେଲେ ଯାନଜେମାଙ୍କ ଟୀକାଟା ଚଳିବ କିପରି ?"

ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ କହିଲେ—"ଟୀକା ପାଇଁ ତମକୁ ବ୍ୟସ୍ତ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବନାହିଁ ରାଉତରାୟ । ମିହିରଭାନୁ ଆସିଛନ୍ତି ?"

ରାଉତରାୟ କହିଲେ—"ହଁ, ଏଇ ପନ୍ଦର ମିନିଟ ହେବ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ଖବର ଦେବି ?"

ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ ପାଇପ୍‌ରୁ ଧୂଆଁ କଳେ ଛାଡ଼ି ରାଉତରାୟଙ୍କ ଆଡ଼େ ସ୍ଥିର ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁ କହିଲେ—"ନା ।"

ରାଉତରାୟ ଚାଲିଗଲେ ।

ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ ବୁଲିବୁଲି ଦେଖିଲେ କାନ୍ଥରେ ଚୂଡ଼ାମଣି ବଂଶର ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନଙ୍କର ପ୍ରତିକୃତି । ଅନଙ୍ଗ ରାୟ ଚୂଡ଼ାମଣି ପଞ୍ଚମ ବଂଶଧର । ଜରିଦାର୍ ଶେରୱାନୀ, ଅଚକନ, ପାଦରେ ଜରିଦାର ଜୋତା, ସୁନାର ଖୋଲ ଭିତରେ ଖଣ୍ଡା ଅଣ୍ଟାର ବାଁ ପାଖରେ ଝୁଲୁଛି । ମୁଣ୍ଡରେ ସୁନେଲି ପଗଡ଼ି । ଅନଙ୍ଗ ବିଶାଳବପୁ ଥିଲେ । ପ୍ରକାଣ୍ଡ ମୁହଁରେ ଦୁଇପଟ ବାଘୁଆ ନିଶ କୁଣ୍ଡଳୀ ମୋଡ଼ି ଉପରକୁ ଉଠିଯାଇଛି । ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ ନିଜର ଦୁଇପଟ ନିଶ ଉପରେ ବାଁ ହାତରେ କେଇଥର ଅଙ୍ଗୁଳି ବୁଲାଇନେଲେ । ଷଷ୍ଠ ବଂଶଧର ମୁକୁନ୍ଦ ରାୟ ଚୂଡ଼ାମଣି, ସପ୍ତମ

ବଂଶଧର ଗଙ୍ଗେଶ୍ୱର ରାୟ ଚୂଡ଼ାମଣି । ଅଷ୍ଟମ ବଂଶଧର ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ଙ୍କର ପିତାମହ ପ୍ରତାପରାୟ ଚୂଡ଼ାମଣି । ତାଙ୍କର ଅମଳରେ ରାୟଗଡ଼ ବ୍ରିଟିଶ ଦ୍ୱାରା ଖାସ୍ ହୋଇ ଜମିଦାରୀ ମହାଲରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିଲା । ରଙ୍ଗ ଓ ତୁଳୀର ଆସ୍ତରଣ ତଳେ ତଥାପି ଏବେ ବି ଯେପରି ଉଦ୍ଦୀପିତ ହେଉଛି ପ୍ରତାପରାୟ ଚୂଡ଼ାମଣିଙ୍କର ପୌରୁଷ ଓ ବୀରତ୍ୱ । ବ୍ରିଟିଶ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ସେ ହିଁ ପ୍ରଥମେ ଅସ୍ତ୍ର ଉତ୍ତୋଳନ କରିଥିଲେ । ଗୋଟିଏ କଳାଘୋଡ଼ା ଉପରେ ପ୍ରତାପରାୟ ବସିଛନ୍ତି କୋଷବଦ୍ଧ ତରବାରି ଉପରେ ହାତ ରଖି ।

ଥରକ ପାଇଁ ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ଙ୍କର ଦୁଇ ଶାନ୍ତ, ଗମ୍ଭୀର ଆଖି କଳ୍ପନାର ଉଲ୍ଲାସରେ ଉଦ୍ଭାସିତ ହୋଇ ଉଠିଲା । ଆଉ କିଛି ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ ତାଙ୍କର । ସର୍ବସ୍ୱ ବିନିମୟରେ ସେ ଯଦି ପାଇ ପାରନ୍ତେ ଆଉ ଥରେ ଏହିପରି ଗୋଟିଏ ବୀର୍ଯ୍ୟମାନ, ଗତିବାନ ଅଶ୍ୱ, ଆଉ ଖଣ୍ଡେ ଶାଣିତ ତରବାରି ! ଏଇ ପ୍ରତିକୃତିଗୁଡ଼ିକ ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ଙ୍କର ମନେ ହେଲା ଯେପରି ଏକମାତ୍ର ବାସ୍ତବ ସତ୍ୟ । ଆଉ ଏ ଉଆସ, ରାଉତରାୟ, ନରେନ୍ଦ୍ର, ଜେମା, ବୁଢ଼ାମାଳୀ ଏମାନେ ସମସ୍ତେ ସ୍ୱପ୍ନ ପରି ଉଦ୍ଭଟ ମିଥ୍ୟା ଆଉ ଅଲୀକ···ଅନ୍ତତଃ ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ଙ୍କ ସହିତ କୌଣସି ଯୋଗସୂତ୍ର ନାହିଁ ସେମାନଙ୍କର । କିନ୍ତୁ ପରମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ଙ୍କର ମନେ ହେଲା, ସେ ନିଜେ ଯେପରି ମିଥ୍ୟା ଓ ଅଲୀକ—ଦିବା ଓ ରାତି ମଧ୍ୟରେ ଶେଷ ଆଲୋକର ଅନିଶ୍ଚିତ ରେଖା ପରି !

(ତିନି)

ସନ୍ଧ୍ୟା ଆଠଟା ।

ଡିନର୍‌ରେ ବସିଥିଲେ ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼, ଜେମା ଓ ଅତିଥି ମିହିରଭାନୁ । ଜେମାଙ୍କ ସହିତ ମିହିରଭାନୁଙ୍କର ସହପାଠୀ ଦିନରୁ ପୂର୍ବରାଗ ଥିଲା । ମାତ୍ର ତାହା ସେଥିରୁ ଆଉ ବେଶୀ ଦୂର ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ପାରି

ନ ଥିଲା । ଏକଦା ଜେମାଙ୍କ ସହିତ ମିହିରଭାନୁଙ୍କର ବିବାହର ସମ୍ବନ୍ଧ ମଧ୍ୟ ଆସିଥିଲା । ମାତ୍ର ସେ ପ୍ରସ୍ତାବ ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ଙ୍କର ରୁଚିସମ୍ମତ ନ ହେବାରୁ ପ୍ରସ୍ତାବ ସେତିକିରେ ବନ୍ଦ ରହିଥିଲା ।

ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ଙ୍କର ଆଭିଜାତ୍ୟର ମାପକାଠିରେ ଖଇରଗଞ୍ଜର ରାଜପରିବାର ଅପେକ୍ଷାକୃତ ନିମ୍ନ ସ୍ତରର । ମିହିରଭାନୁ କାଳିମ୍ପଙ୍ଗ ଓ 'ଦେହରାଦୁନ ପ୍ରଭୃତି ଇଂରେଜୀ ସ୍କୁଲର ଆବହାଓ୍ୱାରେ ଗଢ଼ା ଯୁବକ; ମୃଗୟାପ୍ରିୟ, କ୍ରୀଡ଼ାପ୍ରିୟ, ପୁଣି ଆମେରିକା ଓ ଇଉରୋପରେ ବହୁଦିନ ଅତିବାହିତ କରିଛନ୍ତି । ଆମେରିକାର "କାଉ-ହର୍ଡ଼-ବୟ" (Cow herd boy) ଆଚାର ତାଙ୍କୁ ହୁଏତ ବିଶେଷ ଭାବରେ ପ୍ରଭାବିତ କରିଛି । ସେଥିପାଇଁ ପରିଧାନରେ କଳାରଙ୍ଗର ଟ୍ରାଉଜର ଉପରେ ହଳଦିଆ ରଙ୍ଗର ବହୁ ଚକଚକ ହାଓ୍ୱାଇନ୍ ଜାମା । ମିହିରଭାନୁ ନାନା ଦେଶର ନାନା କଥା କହୁଥାନ୍ତି···"ସେଥର କାଲିଫୋର୍ଣ୍ଣିଆରେ ···ଟାଙ୍ଗିୟର୍ ନାଁ ଶୁଣିଛନ୍ତି ଆଜ୍ଞା ? ଅଦ୍ଭୁତ ଦେଶ ଆଜ୍ଞା···ସେଠି ପୁଲିସ ବିଭାଗ ଆମେରିକା ହାତରେ ତ ଶୁଳ୍କ ବିଭାଗ ଇଂଲଣ୍ଡ ହାତରେ ।"

ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ ବିନା ମନ୍ତବ୍ୟରେ ଶୁଣି ଯାଉଥାନ୍ତି କେବଳ । ଶୁଣୁଥାନ୍ତି କି ନାହିଁ କିଏ ଜାଣେ ? କିନ୍ତୁ ଅତି କୌତୂହଳରେ ଶୁଣୁଥାନ୍ତି ରୂପକୁମାରୀ । ବେଳେବେଳେ ପଚାରୁଥାନ୍ତି···"ତାପରେ ?" ଆଜି ତାଙ୍କର ହୃଦୟରେ ପରମ ଶ୍ରଦ୍ଧା ! ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ ବେଳେବେଳେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଦେଖୁଥାନ୍ତି, କେବଳ ରୂପକୁମାରୀଙ୍କର ଖାଇବାର ଭଙ୍ଗୀ । ଆଜି ସେ ଅସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବରେ ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତା, ସଙ୍କୋଚହୀନା, କୂଳପ୍ଲାବିନୀ ବନ୍ୟା ପରି ।

ଡିନର ସରିଲା । କଫିର ପର୍ବ ଶେଷ ହେଲା ପରେ ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ ପାଇପ୍‌ରେ ନିଆଁ ଲଗାଇ କହିଲେ···

"ମିହିରଭାନୁଙ୍କ ସହିତ ମୋର କେତେକ କଥା ଅଛି ଜେମା । ତୁମେ ଯାଇପାର ।"

ରୂପକୁମାରୀ ଚାଲିଗଲେ ।

ମିହିରଭାନୁ ଖଣ୍ଡେ ସିଗାରେଟରେ ନିଆଁ ଲଗାଇ ଧୂଆଁର କୁଣ୍ଡଳୀ ଭିତରେ ଯେପରି ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ନିଜକୁ ଆବୃତ ରଖିବାର ପ୍ରୟାସ କରୁଥିଲେ ।

ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ ବିନା ଭୂମିକାରେ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ—"ରାସ୍ତାରେ କୌଣସି ଅସୁବିଧା ହୋଇନାହିଁ ତ ?"

ମିହିରଭାନୁ କହିଲେ—"ନା ଆଜ୍ଞା, ରାସ୍ତାଟା ବେଶ୍ । ତାପରେ ନୂଆ ପାକାର୍ଡ଼ ଗାଡ଼ିଟା ଚାଲୁଛି ମଧ୍ୟ ବେଶ୍ ।"

ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ ପଚାରିଲେ—"ଘଣ୍ଟାରେ କେତେ ମାଇଲ ସ୍ପିଡ଼୍‌ରେ ଆସିଲ ?"

ମିହିରଭାନୁ କହିଲେ—"ଏଇ ହାରାହାରି ଷାଠିଏରୁ ସତୁରି ।"

ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ କହିଲେ—"ବାଃ, ମନ୍ଦ ସ୍ପିଡ଼୍ ନୁହେଁ ତ ! କିନ୍ତୁ ଗତିର କାରଣ ଆକାଙ୍‌କ୍ଷା । ତାହେଲେ କି ଆକାଙ୍‌କ୍ଷାରେ ତୁମେ ଘଣ୍ଟାରେ ଏତେ ସ୍ପିଡ଼୍‌ରେ ଆସିଲ, ମୋତେ କହିବ ମିହିରଭାନୁ ?"

ମିହିରଭାନୁ ଧୂଆଁର କୁଣ୍ଡଳୀ ଭିତରେ ଉତ୍ତର ଦେଲେ—"ଆପଣ ଯାହା ଜାଣନ୍ତି, ମୋ ମୁହଁରୁ ତାହା ନ ଶୁଣିଲେ କଣ ଚଳନ୍ତା-ନାହିଁ ?"

ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ କହିଲେ—"ମୁଁ ଜାଣେ ମିହିରଭାନୁ, ଜେମା ସହିତ ବିବାହ ପାଇଁ ତୁମେ ଖୁବ୍ ଉତ୍କଣ୍ଠିତ । କିନ୍ତୁ ତମେ ଆଉର ମଧ୍ୟ ଜାଣ, ଏ ବିବାହରେ ମୋର ସମ୍ମତି ନାହିଁ ।"

ମିହିରଭାନୁ କହିଲେ—"ମାତ୍ର ଏପରି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆପଣଙ୍କ ସମ୍ମତି ଅପେକ୍ଷା ଜେମାଙ୍କ ସମ୍ମତି ବା ଅସମ୍ମତି ହିଁ ଗ୍ରହଣୀୟ ।"

ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ କହିଲେ—"ତୁମେ ମୋର ଅତିଥି···ଏହାଛଡ଼ା ଆଉ ବା କି ଉତ୍ତର ମୁଁ ଦେଇପାରେ ମିହିରଭାନୁ ?"

ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ ଚଉକି ଛାଡ଼ି ଉଠି ଠିଆ ହେଲେ । ରାତି ନ'ଟା ବାଜିଲା ।

(ଚାରି)

ତା' ପରଦିନ ସକାଳ…ନ'ଟା ବାଜିବାକୁ ଆଉ ପନ୍ଦର ମିନିଟ୍ ବାକି । ବ୍ରେକ୍‌ଫାଷ୍ଟ ପୂର୍ବରୁ ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ ନିତ୍ୟ ନୈମିତ୍ତିକ ପୋଷାକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ପାଇଁ ଡ୍ରେସିଂ ଟେବୁଲ ପାଖକୁ ଆସି ଦେଖିଲେ ଜେମାଙ୍କ ହସ୍ତାକ୍ଷରରେ ତାଙ୍କ ନାମରେ ଖଣ୍ଡେ ଚିଠି ଅତରଦାନୀ ଚାପ ତଳେ ରହିଛି ।

ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ ଚିଠି ଖଣ୍ଡି ଖୋଲି ପଢ଼ିଲେ ।

ସେଥିରେ ଜେମା ଲେଖିଛନ୍ତି, ମିତ୍ରଭାନୁଙ୍କ ସହିତ ସେ ଚାଲି ଯାଉଛନ୍ତି । କାରଣ ହୃଦୟର ମିଳନ ଯେଉଁଠି ହୋଇ ସରିଛି, ସେଠି କୁଳାଚାରର ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ ପରିବର୍ତ୍ତିତ କାଳ ସହିତ ସାଲିସ୍ କରି ନ ପାରିଲେ, ଅପରିବର୍ତ୍ତିତ ପରମ୍ପରା ସହିତ ସେ କପରି ବା ସାଲିସ କରିପାରିବେ ?

ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ ଚିଠି ଖଣ୍ଡି ଯଥା ସ୍ଥାନରେ ରଖି ଦେଇ ଥରେ ଚାହିଁଲେ ଡ୍ରେସିଂ ଟେବୁଲ ଉପରେ ସ୍ୱର୍ଗତା ମହାରାଣୀଙ୍କର ପ୍ରତିକୃତି ଆଡ଼େ । ତାପରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ବାହାରିଗଲେ ଡାଇନିଂ ରୁମ୍ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ । ସିଡ଼ିରେ ଓହ୍ଲାଇବାର ଶବ୍ଦ ଶୁଭୁଥିଲା । ଅଚଞ୍ଚଳ, ଅବିଚଳିତ ଓ ଦୃଢ଼ ପଦଶବ୍ଦ…ଅନ୍ୟ ଦିନମାନଙ୍କ ପରି ।

ଫାଟକ ଘଣ୍ଟାରେ ନ'ଟା ବାଜିଲା !

(୧୯୫୩)

॥ ବେଲୁନ୍ ॥

ତା ୫-୫-୧୯୩୯ ।

ସନ୍ଧ୍ୟା ଏଇ ମାତ୍ର ହୋଇଛି ।

ଡାଇରି ଅନେକ ଦିନ ହେଲା ଲେଖିନାହିଁ । ଇଚ୍ଛା ହେଲା ଡାଇରି ଲେଖିବାକୁ । ସେ ମୋର ଗୋଟିଏ ବ୍ୟାଧି । ଦିନେ ଦିନେ ଡାଇରି ଲେଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହୁଏ । ଯେତେ ଲେଖିଲେ ବି ମନେ ହୁଏ, ତଥାପି ଯେମିତି ଆଉରି ଅନେକ କିଛି ବାକି ରହିଗଲା ଲେଖିବା ପାଇଁ । ତାପରେ ପୁଣି ବିତିଯାଏ ଅନେକ, ଅନେକ ଦିନ । ଡାଇରି ଯେମିତି କୋଉଠି ବହିଗଦା ଭିତରେ ପଡ଼ିଥାଏ । ଖୋଜି ବାହାର କରେ, ଲେଖେ ।

- ଆଦ୍ୟ ଯୌବନର ସେ କେଉଁ ଶାନ୍ତ, ସୁନ୍ଦର ପ୍ରଭାତରେ ଯଦି କେଉଁ କ୍ଷଣିକାର ସ୍ମୃତି, ଜଳାଭ୍ରମର, ଅତଳ ପାଣିରେ ଫୁଟିଉଠେ ବେଦନାର ନୀଳୋତ୍ପଳ ପରି, ଯଦି ଆକାଶର ନୀଳିମା ମନେ ପକାଇ ଦିଏ ସେଇ କ୍ଷଣିକାର ନୟନର ନୀଳଶ୍ରୀ, ଯଦି…ତା' ହେଲେ କି'ଣ କହିବ ସେହି ମୁଗ୍ଧ ଚେତନାକୁ ? ଭଲ ପାଇବା ? ଏକ ଛନ୍ଦରେ ଦୁଇଟି ପ୍ରାଣର ସ୍ପନ୍ଦନ ? ଦୁଇଟି ଜୀବନର ଗୋଟିଏ ବାଞ୍ଛା ?

ତା'ହେଲେ ମୁଁ କଲ୍ୟାଣୀକୁ ଭଲ ପାଏ ।

ହଁ, କଲ୍ୟାଣୀକୁ ଭଲପାଏ ମୁଁ ।

ତା ୫ । ୫ । ୧୯୪୦

ମୁହୂର୍ତ୍ତ ହିଁ ଜୀବନ ଅସୁମାରି ମୁହୂର୍ତ୍ତର ପ୍ରବାଳରେ ଗୁନ୍ଥା ହୁଏ ଜୀବନର ବରମାଲ୍ୟ ।

କିନ୍ତୁ ସେଇ ଅସୁମାର ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଭିତରେ ଆସେ ଏମିତି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତ, ଯେଉଁ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ପରେ ମନେହୁଏ ଏହାପରେ ଆଉ ବଞ୍ଚିରହିବା କାଳର ଏକ ବିରାଟ ଅପବ୍ୟୟ ମାତ୍ର !

ଆଜି ସେହିପରି ଗୋଟିଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଆସିଥିଲା ହୁଏତ ମୋ ଜୀବନରେ ।

ରାତି ପାହିବାକୁ ତଥାପି ଆଉରି ଡେରି । ନବୋଢ଼ା ଉଷାର କପାଳରୁ ତଥାପି ଉଠିନି ପାଂଶୁଳ ଉତ୍ତରୀୟ ।

କଲ୍ୟାଣୀର ଦୁଇ କୋମଳ କରପଲ୍ଲବ ଚୁପି ଧରିଥିଲା ମୋର ଦୁଇ ହାତ ଭିତରେ । କି ଗୋଟିଏ ଫୁଲର ଗନ୍ଧରେ ଆମୋଦିତ ହୋଇ ଉଠିଥିଲା ରାତି ଶେଷର ବିନିଦ୍ର ମୁହୂର୍ତ୍ତଗୁଡ଼ିକ ।

ତା ୫-୫-୧୯୪୪

ବେଲୁନ୍ ଫୁଙ୍କିଛ କେବେ ?

ବଡ଼, ଆଉରି ବଡ଼, ଆଉରି ସୁନ୍ଦର···ତା'ପରେ ଫଟ୍ । ରଙ୍ଗୀନ ବେଲୁନ୍ ଖଣ୍ଡେ ଛିଣ୍ଡା ରବର ମାତ୍ର ।

ମଣିଷ ଶିଶୁ ବେଲୁନ୍ ଫୁଙ୍କି ଶୈଶବରୁ ଶିଖେ ବଞ୍ଚିବାର ଗୋଟିଏ ଅତି ନିଷ୍ଠୁର, ନିର୍ମମ ସତ୍ୟ ।

ଆଜି କି ଛ'ବର୍ଷ ତଳର ସକାଳ, ସେମିତି ଆସୁଛି । ଆକାଶର ନୀଳିମା ସେମିତି ଗମ୍ଭୀର, ସେମିତି ସ୍ନିଗ୍ଧ, ସେମିତି ସୁନ୍ଦର । କିନ୍ତୁ କଲ୍ୟାଣୀର ନୟନଶ୍ରୀ କାହିଁ ମନେପକାଇ ଦିଏ ନା ତ ସେଦିନ ସକାଳର ସେଇ ନୀଳ-ଆକାଶ !

ଯେଉଁଟା ମନର, ତାକୁ ଦେହର କରିବାକୁ ଗଲେ ହୁଏତ ଏଇ ବ୍ୟର୍ଥତା ମିଳିଥାଏ ।

ସୃଷ୍ଟିର ଗୋଟିଏ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛ ? ଯାହା ମଣିଷର ଆଖିରେ ଚିର ଲୋଭନୀୟ, ଯାହା ପାଇବା ପାଇଁ ସାରା ଜୀବନର ଶେଷହୀନ ସାଧନା ହଠାତ୍ ମନେ ହୁଏ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ବୋଲି । ତାକୁ ହାତରେ ପାଇବା ପରେ କିନ୍ତୁ ମନେହୁଏ ସାଧନାରେ ସାର୍ଥକତା ଥାଇପାରେ, କିନ୍ତୁ ସିଦ୍ଧିରେ ସତ୍ୟତା ନାହିଁ ।

ସେଇଥିପାଇଁ ମଣିଷର ଶିଶୁ ରଙ୍ଗୀନ ଫୁଲର ଲୋଭନୀୟ ପାଖୁଡ଼ାଗୁଡ଼ିକ ଚିରି ଫିଙ୍ଗିଦିଏ ଟିକିଟିକି କରି ।

ଏଇ କଲ୍ୟାଣୀ ଆସୁଛି । ଡାଇରୀଟା ଲୁଚାଇ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ତା' ଉପରେ ଆଜିକାଲି ଆଉ ପ୍ରାୟ ଡାଇରୀ ଲେଖେ ନା ।

ତା ୪-୪-୧୯୬୭

ଶ୍ୟାମଳ, ମୋର ବନ୍ଧୁପୁଅ···ଆଜି ସଇନ୍ତିଶ ବର୍ଷ ତଳର ମୁଁ ପୁଣି ଥରେ ଯେମିତି ଜନ୍ମ ନେଇଛି ଶ୍ୟାମଳର ଦେହ ଓ ମନରେ ।

ଶ୍ୟାମଳ, କୋଉ ତାର ଏକ ସହପାଠିନୀ ସରୋଜାର ପ୍ରେମରେ ପଡ଼ିଛି । ଶ୍ୟାମଳର ଡାଇରୀ ଲୁଚାଇ ଲୁଚାଇ ପଢ଼ିଛି ମୁଁ । ମୁଁ ଦିନେ ଯେମିତି ଲେଖୁଥିଲି, ଶ୍ୟାମଳ ଠିକ୍ ସେଇମିତି ଲେଖୁଛି । ସରୋଜାର ଖଣ୍ଡେ ଚିଠି ବି ପଢ଼ିଛି ଲୁଚାଇ ଲୁଚାଇ ।

ଅଥଚ ଭଲ ପାଇବା କ'ଣ ?

ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ପାଭେଲଭ୍‌ଙ୍କ ନାଁ ଶୁଣିଛ ? ସେ ଗୋଟିଏ ନୂଆ-ତଥ୍ୟର ଆବିଷ୍କାର କରିଛନ୍ତି Conditioned Reflex···ତୁମେ ପ୍ରତିଦିନ ସକାଳ ୭ଟା ବେଳେ ଗାଧାଅ, ସକାଳ ୭ଟା ବାଜିଲେ ତେଣୁ ତମର ଗାଧୋଇବା ପାଇଁ ଇଚ୍ଛା ହେବ । ଖାଇ ସାରିବା ପରେ ଖଣ୍ଡେ ସିଗାରେଟ୍ ଟାଣିବା ତମର ଅଭ୍ୟାସ । ନ ଖାଇଲେ ଖରାପ ଲାଗିବ ।

ଭଲ ପାଇବା ସେଇପରି ଗୋଟିଏ Conditioned Reflex । ଯୌବନରେ କୌଣସି ରୂପସୀ ତରୁଣୀର ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସିଲେ ତମର ସ୍ନାୟୁରେ ଯେଉଁ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ହୁଏ, ତାକୁ ତମେ କହ ଭଲ ପାଇବା । ସେ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ । ମାତ୍ର ଘଟଣାକ୍ରମେ ସେ କୋମଳ ସ୍ପର୍ଶ ଦହଦଷା ହୋଇଗଲେ ଆଉ ସେ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ହୁଏ-ନାହିଁ । ଜୀବନର ଅସୁମାରୀ ଘଟଣା ଭିତରେ ତମର ଭଲ ପାଇବାର କାହାଣୀ ମନେ ହୁଏ କେବଳ ଗୋଟିଏ ଘଟଣା—ଆଉ କିଛି ନୁହେଁ । ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱବିତ୍‌ମାନଙ୍କ ଭାଷାରେ "ଇନହିବିସନ୍ ।"

ଜହ୍ନ ଦେଖିଲେ ତମକୁ ଭଲ ଲାଗେ । ଅଧରାତିରେ ଝରକା ପାଖ ହେନା ବୁଦାରୁ ହେନାର ଗନ୍ଧରେ ତମର ଦେହ ଓ ମନ ସ୍ନିଗ୍ଧ ହୋଇଆସେ । କିନ୍ତୁ ହେନା ବୁଦାମୂଳକୁ ବିଛଣାରୁ ଉଠି ଆସି ବସିଲେ

ତୁମକୁ ହୁଏତ ବିରକ୍ତ ଲାଗିବ । ଆଉରି ଭଲ ଲାଗିବାର ସନ୍ଧାନରେ ଚନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳକୁ ବ୍ୟୋମଯାନରେ ଗଲେ ଶୋଷରେ ତମର ତଣ୍ଟି ଫାଟିଯିବ । ସେ ମରୁଭୂମିରେ ପଡ଼ି ତମର ଲକ୍ଷେ ବାର ମନେ ପଡ଼ିବ ଛଳର ମଳନ ପୃଥିବୀ କଥା, ଅତି ଲୋଭନୀୟ ହୋଇ ।

ଶ୍ୟାମଳ ସେଇ ଚନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳ ଆଡ଼େ ଚାଲିଛି, ଯାଉ—

ତା ୫-୫-୭୭

ଏଇ ବୋଧହୁଏ ମୋର ଶେଷ ଶଯ୍ୟା । କଲ୍ୟାଣୀ ନିଜର ରୋଗଶଯ୍ୟା ଛାଡ଼ି ଆସି ବସିଛି ମୋର ମୁଣ୍ଡ ପାଖରେ । ତାର ଶିଥିଳ ଜରାକ୍ଳିଷ୍ଟ ଶୀତଳ ହାତ, ମୋର ଉତ୍ତପ୍ତ କପାଳ ଉପରେ ଲାଗୁଛି ମରଣର ଶୀତଳ ସ୍ପର୍ଶ ପରି ।

ତଥାପି କେତେ ସ୍ନିଗ୍ଧତା, କେତେ ଶାନ୍ତି ସେ ସ୍ପର୍ଶରେ ! ମୋ'ର ଇଚ୍ଛା ହୁଏ, ମୁଁ ଯଦି ତା' ଆଗରୁ ମରିଯାନ୍ତି ! ସେ ମଲା ପରେ ମୋ'ର ମନେ ହେବ, ଯେପରି ଜୀବନର ସବୁ ସଞ୍ଚିତ ସମ୍ପଦ ମୋର କିଏ ଲୁଣ୍ଠନ କରି ନେଇଯାଇଛି ! ଯୋଉ ପୃଥିବୀ ଆମେ ଦୁହେଁ ଗଢ଼ିଥିଲୁ ଗତ ବର୍ଷ ବର୍ଷ ଧରି, ସେ ପୃଥିବୀ ହଠାତ୍ ଯେପରି ଏକ ଭୂମିକମ୍ପର ଆଘାତରେ ତଳେ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ୁଛି । ଯାହା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି, ଆଚ୍ଛନ୍ନ କରି ରଖିଥିଲା ମୋତେ, ସେ ଯେପରି ହଠାତ୍ ଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ଉଠିଛି । ଯୋଉ ପଥରେ ଆମେ ଦୁହେଁ ଚାଲିଥିଲୁ, ଏହା ପରେ ସେ ପଥ ବଡ଼ ନିଃସଙ୍ଗ ଲାଗିବ । ଘରି ଭୟ ହୁଏ ଏକା ଏକା ସେ ବାଟରେ ଯିବା ପାଇଁ ।

"ନା କଲ୍ୟାଣୀ, ମୁଁ ଆଗେ ମରିବି । ସତୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ତମେ ତମରି କୋଳରେ ମରିଲେ ମୋ'ର ସ୍ୱର୍ଗ !"

କଲ୍ୟାଣୀ ଭଙ୍ଗା କଣ୍ଠରେ ଜବାବ ଦେଲା··· "କି ଅଲକ୍ଷଣା କଥା କୁହ ମ ! ମୁଣ୍ଡରେ ସିନ୍ଦୂର, ହାତରେ କାଚ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ତମ ଆଗରେ ମୋ'ର ଯେପରି ମରଣ ହେଉ !"

ସ୍ୱପ୍ନର କଲ୍ୟାଣୀ ଯଦି ତୃଷା, ବାସ୍ତବର କଲ୍ୟାଣୀ ଜଳ । ପାଭ୍ଲୋଭଙ୍କର Conditioned Reflex ଥିଓରି ତାସ୍‌ର ପ୍ରାସାଦ ପରି ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ୁଛି ।

(୧୯୪୭)

॥ ସାଙ୍ଗ୍ରିଲା ॥

ଆ—ଆ—ଆ—ଆ—ସାଇଁ ତେରେ ତେରଟ୍ ନଜରିଆଁ··· ଅଶୋକ ପାଖ ବିଛଣାରେ ଶୋଇ ସଙ୍ଗୀତ ସାଧନା କରୁଛି, ଖେଆଲର ବିଳମ୍ବିତ ଆଳାପ । ନନ୍‌ସେନ୍‌ସ ! ଅଧାଖୋଲା ଝରକା ଉହାଡ଼ରେ ଅମିତାଭ ବସି ବାହାରକୁ ଚାହିଁଛି । ବସ୍ତୀ ରାସ୍ତାରେ ସକାଳର ତେରଛା ଖରା ଧୀରେ ଧୀରେ ପଡ଼ି ଆସୁଛି । ବସ୍ତୀ ରାସ୍ତା ଶୋଇଛି ରାତିଶେଷର ମାତାଲ ପରି···ମୁହଁରେ ଖରା, ମାଛି ଭଣଭଣ । ଅମିତାଭ ପକେଟରୁ ଖଣ୍ଡେ ଅଧାପୋଡ଼ା ସିଗାରେଟ କାଢ଼ି ନିଆଁ ଲଗାଇଲା ।

ସୁରଜିତ୍ ମଶାରି ଭିତରେ ବସି ମଶା ମାରୁଛି । ସୁକାନ୍ତ ବିଛଣାରେ ପଡ଼ି ବକ୍ତୃତା ଶୁଣାଉଛି···ଆରେ ଦୂର୍ ପ୍ଲେଟୋ ! 'ଥିଓରି ଅଫ୍ ଆଇଡ଼ିଆଜ୍' ଗୋଟାଏ ବିରାଟ ଫାଙ୍କି । ସ୍ପାର୍ଟାର ଆକ୍ରମଣରେ କ୍ଷତବିକ୍ଷତ ଦୁର୍ବଳ ଏଥେନ୍‌ସ ଓ କ୍ଷୟିଷ୍ଣୁ ଏଥେନ୍‌ସର ଅଭିଜାତ ସମାଜ । ସେହି କ୍ଷୟିଷ୍ଣୁ ପରିବେଶରେ ପ୍ଲେଟୋଙ୍କର ଦର୍ଶନର ବିକାଶ । ଅତୀତ ଏକମାତ୍ର ସାନ୍ତ୍ୱନା । ଅତୀତର ହିଁ ସତ୍ୟ, ଶିବ ଓ ସୁନ୍ଦର । ଆଉ ବର୍ତ୍ତମାନ ? କ୍ଷୟିଷ୍ଣୁ, ଭଙ୍ଗୁର, ଅଥର୍ବ । "ବୁଝିଲୁ ! ସୁରଜିତ୍, ସବୁ ଦର୍ଶନ ନିଜର ଦୁର୍ବଳତାକୁ ଯୁକ୍ତିସମ୍ମତ କରାଇବା ପାଇଁ ଗୋଟାଏ ଆତ୍ମପ୍ରତାରଣା ମୂଳକ ଉଦ୍ୟମ । ଏଇ ଧର ସୋପେନ୍‌ହାଓ୍ୱାର···"

"ଦୂର୍" ମଶାଟା ଖସିଗଲା । ଏଇ ସୁକାନ୍ତ, ତୋ ବକ୍ତୃତା ଟିକିଏ ବନ୍ଦ କର ବାବା ! ମଶାଗୁଡ଼ା ହୁରୁଡ଼ି ପଳାଉଛନ୍ତି ।"

ବିରକ୍ତିରେ ଅମିତାଭର କପାଳ କୁଞ୍ଚିତ ହୋଇଗଲା । 'ଯେତେକ ଅପଦାର୍ଥ ଗୋବରଗଣେଶ ସବୁ ଜୁଟିଛନ୍ତି ଏଇଠି । ଖେୟାଲ୍‌ର ବିଳମ୍ବିତ ଆଳାପ ଚାଲିଛି, ଦର୍ଶନର ଭୂତ୍ପ୍ରୋଦର୍ଶନ ଚାଲିଛି, ମଶା

ସଂସାର ଚାଲିଛି···ଅଥଚ ବର୍ଷକର ଘରଭଡ଼ା ବାକି, ଚା' ଦୋକାନରେ ବାକି, ସିଗାରେଟ ଦୋକାନରେ ବାକି, ଚାଉଳ ଗୋଦାମରେ ବାକି, ଖାଣ୍ଟି ସାହୁର ବାକି···' ଅମିତାଭ ଆଉ ଭାବି ପାରିଲା ନାହିଁ । ଆଜି ଟିକକୁ ସମସ୍ତେ ଦଳ ବାନ୍ଧି ଆସିବେ ମିଳିତ ଆକ୍ରମଣ ପାଇଁ । ଅମିତାଭ ପକେଟରୁ ଗୋଟାଏ ହ୍ୱାଇଟ ହୁଇସିଲ୍ କାଢ଼ି ଓଠ ପାଖରେ ଧରିଲା ।

ଅଥଚ ସମସ୍ତେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ । ସମସ୍ତେ ଯେପରି ନବାବ ଓ୍ୱାଜିଦ୍ ଅଲ୍ଲୀ ସା'ଙ୍କ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ନାତି ! ହତଭାଗା ! ହଠାତ୍ ସବୁ ନୀରବ । ସମସ୍ତେ ବୋଧହୁଏ ପୁଣି କଡ଼େକଡ଼େ ଶୋଇବା ପାଇଁ ଆଖି ବୁଜିଲେଣି । ସୁରଜିତ୍ ଗୋଟାଏ ଭଙ୍ଗା ସାଇକେଲ ବେଲ୍ ବଜାଉଛି··· କଲିଂ ବେଲ୍ । ସାହେବଙ୍କର 'ବେଡ଼୍'ଟି ନ ହେଲେ ଶଯ୍ୟାତ୍ୟାଗ ହୁଏନା ! "କପେ ଚା'···ରାଧା ! ଏ ରାଧା !" ଅମିତାଭ ଜୋର୍‌ରେ ଡାକିଲା ।

ରାଧା ଭିତରୁ ନିଦ ମଳମଳ କଣ୍ଠରେ ଜବାବ ଦେଲା···"ମଲି ! ସକାଳଟାରୁ ଏତେ ଘଣ୍ଟି ଠଣ୍‌ଠଣ୍, ଉଠିଆ ଡାକ କାହିଁକି ମ···!"

ସାଙ୍ଗ୍ରିଲାର ଏକାଧାରରେ ଭୃତ୍ୟ, ସୂପକାର ଓ ଦରଘା ବନ୍ଧୁ ରାଧା ଓରଫ୍ ରାଧିକା । ବୟସ ତିରିଶି ପାଖାପାଖି । ଗାଁ ନାଚ ଆଖଡ଼ାରେ ଏକଦା ରାଣୀ ପାର୍ଟ କରୁଥିଲା । ସେହି ହିସାବରେ ନାଁ ଟି ଥିଲା ବେଶ୍ । କିନ୍ତୁ ନାଚ ଆଖଡ଼ା କେବେଠୁ ଭାଙ୍ଗିଲାଣି ଓସ୍ତାଦ ଆଉ ଅଧିକାରୀଙ୍କ କଜିଆରେ । ମୁହଁରେ ନିଶ ଦାଢ଼ିର ଚିହ୍ନ ନାହିଁ । ମୁଣ୍ଡର ବାବୁରି ବାଳକୁ ମହମ ଲଗାଇ ଜୁଡ଼ା ବାନ୍ଧିଛି । ଦୁଇ କାନରେ ଦୁଇପଟ କାଚବସା କାନଫୁଲ । ପିନ୍ଧା ଲୁଗାର କାନି ଦେହ ଉପରେ ପଡ଼ିଛି ଶାଢ଼ୀ ଅଞ୍ଚଳ ପରି । ଅଣ୍ଟାରେ ଗୋଠ ।···"ଗିଲସେ ଚା' କର ରାଧା···" ସୁରଜିତ୍‌ର ସାଇକଲ ବେଲଟା ଆଉ ବାଜୁନାହିଁ । କଣ ବିଗିଡ଼ି ଗଲା ବୋଧହୁଏ । ପୁଣି ଭୁଲ ଲାଗୁଛି । ସାଙ୍ଗ୍ରିଲାର ଭବିଷ୍ୟତ ? ଅନ୍ଧକାର, ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ, ଅନିଶ୍ଚିତ । ମହାନଗରୀର ସାଙ୍ଗ୍ରିଲା । ଶିଉଳି ବସା, ଏକଚାଲ୍ କୋଠା । କାନ୍ଥରେ ବର ଉଠିଛି, ଓସ୍ତ ଚେର ମାଡ଼ିଲାଣି । ତାଙ୍କର ବର୍ଷକର ଭଡ଼ା ବାକି । ଘରମାଲିକ ଅବସରପ୍ରାପ୍ତ ଦର୍ଶନ ଅଧ୍ୟାପକ । ତାଙ୍କର ସବୁ ଦାର୍ଶନିକ । ପାଦରେ ଲେସ୍ ଛିଣ୍ଡା, ହିଲ୍‌ଖୋଲା,

ପାକୁଆ ଚଢ଼ୋଉ ଜୋତା, ହାତରେ ତେଲ ଚକ୍‌କଣ କଳା ବାଉଁଶ ଠେଙ୍ଗା, ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଛତା ସକାଳ, ସଞ୍ଜ, ରାତି ସବୁବେଳେ ମେଲା ରହିଥାଏ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ।···ଖାଲି ଏଇ ବାକି ଭଡ଼ା ସମ୍ବନ୍ଧରେ, ସେ ଯଦି ଟିକିଏ ଦାର୍ଶନିକ ହୋଇ ପାରନ୍ତେ ।

ରାଧା ଗୋଟାଏ କାଚ ଗ୍ଲାସରେ ଗିଲସେ କଷା ଚା' ଆଣି ରଖି ଦେଇଗଲା । ଅମିତାଭ ଚା'ର ଆଘ୍ରାଣ ପାଇ ସ୍ୱସ୍ତିର ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ମାରିଲା ।

ସାଙ୍ଗ୍ରିଲା ।

ଅମିତାଭ, ଅଶୋକ, ସୁରଜିତ, ସୁକାନ୍ତ ଓ ରାଧା ଆଉ ଏମାନଙ୍କୁ ନେଇ ସାଙ୍ଗ୍ରିଲା । କଳା, ସଂସ୍କୃତି ଓ ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀ ନିମ୍ନବିତ୍ତର ଜୀବନ୍ତ ସମାଧି ।

ଗଳି ମୁଣ୍ଡରେ ଛତାଚୂଳ ଦିଶିଲାଣି···କଳାଛତାର ଅତି ପରିଚିତ ଧଳା ଚୂଳ । ଅମୀର୍ ଖାଁର ବୁଢ଼ା ଗଞ୍ଜାଟା ଧାଇଁଛି କକଃ କକ୍ଃ ହୋଇ । ନିର୍ଜନ ବସ୍ତି ରାସ୍ତା । ଅମିତାଭ ହୁଇସିଲ୍ ବଜାଇଲା । ଆକ୍ରମଣର ସଙ୍କେତ···ସାଇରନ ଶୁଣୁ ଶୁଣୁ ଖଟ ତଳେ ଲେପଟି ଶୋଇ ପଡ଼ିବାରେ ସମସ୍ତେ ସୁଶିକ୍ଷିତ ।

ପ୍ରଥମେ ଅବସରପ୍ରାପ୍ତ ଦର୍ଶନ ଅଧ୍ୟାପକ । ତାଙ୍କ ପଛରେ ବସ୍ତୀ ମୁଣ୍ଡର ଚା' ଦୋକାନୀ ଖଇରାତି ଖାଁ । ଖଇରାତି କାନ୍ଧ ଉପରେ ହାତ ପକାଇଛି ସିଗାରେଟ ଦୋକାନୀ ନଜର ମିଆଁ । ସମସ୍ତଙ୍କ ପଛରେ ଖାଣ୍ଟି ସାହୁ—ମୁଣ୍ଡରେ ଚଟା, କାନ୍ଧରେ ଓଦା ଗାମୁଛା । ଆଉରି ବି ହୁଏତ କେହି କେହି ଆସିବେ । ସମସ୍ତେ ବାହାରିଛନ୍ତି ମିଳିତ ଆକ୍ରମଣ ପାଇଁ ।

ଅଧ୍ୟାପକ ଥରେ ଦୁଆର କଡ଼ା ଝଣ୍‌ଝଣ୍ କଲେ ।

ସାଙ୍ଗ୍ରିଲା ନିରୁତ୍ତର ।

ପୁଣି ଥରେ ଝଣ୍‌ଝଣ୍ କଲେ ।

ସାଙ୍ଗ୍ରିଲା ନୀରବ ।

ଆଉ ଥରେ ଯୋର୍‌ରେ ଝଣ୍‌ଝଣ୍ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଯୋର୍‌ରେ ଥରେ ନିଃଶ୍ୱାସ ନେଲେ ଅଧ୍ୟାପକ । କବାଟରେ ଚକ୍ ଖଡ଼ିରେ ଲେଖା

ହୋଇଛି 'ସାଙ୍ଗ୍ରିଲା' । ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ନିଶ ଦୁଇପଟ ଥରକୁରେ ନାଚି ଉଠିଲା । ବର୍ଷକର ଭଡ଼ା ବାକି, ସେଥିରେ ପୁଣି ସାଙ୍ଗ୍ରିଲା !

ଦୁଆର କଡ଼ା ପୁଣି ଝଣ୍‌ଝଣ୍ ହେଲା ।

ରାଧା କବାଟ ଅଧାମେଲା କରି ପାଟି କରି ଉଠିଲା···"କିଏରେ ବାଡ଼ିପଡ଼ା, ଗାଡ଼ୁଆ ! ସକାଳ ପହରୁ ଏଠି ମାଙ୍କଡ଼ ହୁଡ଼ୋଉଚ !"

ଅଧ୍ୟାପକ ରାଧାର ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖି, ପିଣ୍ଡା ତଳକୁ ଖସି ଆସି ପଚାରିଲେ···"ବାବୁମାନେ ନାହାନ୍ତି ?"

ରାଧା ଗଳା ଝିଙ୍କାରି କହିଲା···"ମଲା, ବାବୁମାନଙ୍କୁ ମୁଁ କାନରେ ଗଣ୍ଠି ପକାଇ ରଖିଚି କି ? ମରଦ ପୁଅ, ସକାଳୁ କୁଆଡ଼େ ପେଟ-ପାଟଣାରେ ଗଲେଣି ନା, ଏଠି ଘର କଣରେ ବସିଛନ୍ତି ?"

ନଗର ରାଧା ସଙ୍ଗରେ ଟିକିଏ ରସିକତା କରିବା ପାଇଁ ପଚାରିଲା···"ମଲା ରାଧିକା ମାଇଁ, ପଚାରିଲେ ଏମିତି କାହିଁକି ମୁହଁ ମୋଡ଼ୁଚ ମ !"

ରାଧା ଏଥର ସ୍ୱର ସପ୍ତମକୁ ଚଢ଼ାଇ ପାଟି କଲା···"ଦେଖ ମ ! ଚିଲିପଣାର ଉଗୁସି ଦେଖ ମ ! ତୋ ପାଟି ଛିଣ୍ଡି ପଡ଼ୁ ।"

ରାଧାର ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖି ସମସ୍ତେ ହୋ-ହୋ ହସି ଛତଭଙ୍ଗ ଦେଇ ପଳାଇଲେ । ନଗର ରାଧା ଆଡ଼େ ଜିଭ ଦେଖାଇ ଗୀତ ମେଲିଲା···"ଖରାବେଳେ ମାଇଁ ଯାଇଥିଲୁ କାହିଁ ମୁହଁରେ ଲାଗିଛି ଝାଳ ।"

ରାଧା ମୁରୁକି ହସି କବାଟ ବନ୍ଦ କଲା । ଅମିତାଭ ଖଟତଳୁ ବାହାରି ପୁଣି ହୁଇସିଲ ଦେଲା ।···ଅଲ୍ କ୍ଲିୟର୍ । ତାପରେ ରାଧାର କାନ୍ଧରେ ହାତ ଥାପୁଡ଼େଇ କହିଲା···"ଜିତେ ରହୋ ବେଟା ।"

କିନ୍ତୁ ଆଉ ଏମିତି କେତେ ଦିନ ?

ଅମିତାଭ ପୁଣି ଥରେ ହୁଇସିଲ୍ ବଜାଇଲା । ଜରୁରି ମନ୍ତ୍ରଣା ପରିଷଦର ବୈଠକ ପାଇଁ ଅନ୍ୟ ଏକ ସଙ୍କେତ ।

× × × ×

ସହରର ଅନ୍ୟ ଏକ ବସ୍ତି ଅଞ୍ଚଳରେ ଗୋଟିଏ ଚା' ଦୋକାନ । କୋଇଲା ଧୂଆଁରେ କଳା କାନ୍ଥ ଉପରେ—'ନୋ ହେଡ଼ଟ' । ସକାଳୁଆ ଗରାଖମାନଙ୍କର ଭିଡ଼ କେତେବେଳୁ କମିଲାଣି । ଗୋଟିଏ

ଟେବୁଲ ଉପରେ ବୁନ୍ଦାଏ ପାଣିଆ ଦୁଧ, ଚାରିପଟେ କେତୋଟି ମାଛି ଉଡ଼ୁଛନ୍ତି । କଳା ହାଫ୍‌ପ୍ୟାଣ୍ଟ ପିନ୍ଧା 'ବୟ' ଏହି ଅବସରରେ ଖଣ୍ଡେ ବେଞ୍ଚ ଉପରେ ଶୋଇ ବଡ଼ ଟାଣୁଛି ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ, ଆରାମରେ । ଚା' ଦୋକାନ ଭିତରେ ଗୋଟିଏ କୋଣରେ ଜଣେ ପ୍ରୌଢ଼ବୟସ୍କ, ମଳିନଦର୍ଶନ ଭଦ୍ରଲୋକ ଚା' ପିଉଛନ୍ତି । ସାମ୍ନାରେ ତାଙ୍କର ଖଣ୍ଡେ ଖବରକାଗଜ ପଡ଼ିଛି ଲୋଟିକୋଟି ହୋଇ । ଭଦ୍ରଲୋକ ସେଇ ଖଣ୍ଡିକୁ ନିରିଖିନାରିଖି ପଢ଼ୁଛନ୍ତି, ଆଉ ବେଳେ ବେଳେ ହଳହଳେଇ ଉଠୁଛନ୍ତି···"ଆର୍ ହାଫ୍ କପ୍ ଦାଓ ଦେଖି ବାବା ।"

ଦୋକାନ ମାଲିକ ବାହାରୁ ପାଟି କଲେ···"ଦଶ ନମ୍ବର ଚା' ସିଙ୍ଗଲ୍ ।"

'ବୟ'ଟିର ଧୂମ-ସ୍ନିଗ୍ଧ ତନ୍ଦ୍ରା ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ଗୋଟିଏ କେଟ୍‌ଲିରୁ ସେ ହାଫ୍ କପ୍ ଚା ଢାଳିଦେଲା ଭଦ୍ରଲୋକଙ୍କ କପ୍‌ରେ ।

ପୁଣି କାଗଜ ପଢ଼ା ଚାଲିଲା । ଖଣ୍ଡେ ସିଗାରେଟ୍ ଦୁଇ ଆଙ୍ଗୁଠି ଫାଙ୍କରେ ଜଳି ଚାଲିଥିଲା ।

ଅମିତାଭ, ଅଶୋକ, ସୁରଜିତ ଓ ସୁକାନ୍ତ ସେହି ଚା' ଦୋକାନ ଭିତରକୁ ଆସି, ଖଣ୍ଡେ ଟେବୁଲ ଚାରିପଟେ ଘେରି ବସିଗଲେ । ଦୋକାନ ମାଲିକର ସେଇ ଚିତ୍କାର···"ବାର ନମ୍ବର ।"

କାଗଜ ଖଣ୍ଡି ପଢ଼ୁ ପଢ଼ୁ ଭଦ୍ରଲୋକ ପୁଣି ହଳହଳେଇ ଉଠିଲେ···"ଆରେ ମଶାୟ, କି ବିପଦ ! ଚା'ୟେ ଏକ୍‌ଟୁ ଚିନି ନେଇ । ହାଁ ହାଁ—ଏକ ଚାମୁଚ୍ ଦାଓ । ଆମାର ଆବାର ସୁଗାର ଜାନା ! ବେଶ୍-ବେଶ୍, ଏକ୍‌ଟୁ ଲିକର ଦାଓନା ବାବା !" ଭଦ୍ରଲୋକ ଆଉରି ଘଣ୍ଟାଏ ବସି ଅବିକା ସେଇ ଅଧ କପ୍ ଚା' ପିଇବେ । ସେଥିରେ କେତେବେଳେ ଚାମୁଚେ ଚିନି ମିଶିବ, କେତେବେଳେ ଲିକର ମିଶିବ, ଆଉ କେତେ-ବେଳେ ବା ଦୁଧ ଟିକିଏ ମିଶିବ । କାଗଜ ପଢ଼ା ଚାଲିଛି ।

ଅମିତାଭ ସେହି ଭଦ୍ରଲୋକଙ୍କ ଟେବୁଲ ଉପରୁ ଫାଳେ କାଗଜ ଉଠାଇ ନେଇ ଗମ୍ଭୀର ଭାବରେ ଥରେ ତା ଉପରେ ଆଖିବୁଲାଇ ଗଲା ।

ସୁରଜିତ୍ ପକେଟରୁ ଦରଜଳା ସିଗାରେଟ ଖଣ୍ଡ ଲୁଚାଇ ଲୁଚାଇ କାଢ଼ି, ଓଠରେ ଧରି, ନିଆଁ ଲଗାଇଲା । ଅଶୋକ ଦୁଇ ଗୋଡ଼

ଟେବୁଲ ଉପରେ ଲମ୍ବାଳ ଲମ୍ବାଳ ଓଲଟି ପଡ଼ିଥିଲ, ସୁକାନ୍ତ ତାକୁ ଧରି ପକାଇ କହିଲା···"ଅପଦାର୍ଥ ! ଷ୍ଟୁପିଡ଼୍ !"

ଅଶୋକ ଅନାସକ୍ତ ଭାବରେ ଗୋଟିଏ ହିନ୍ଦୀ ଗଜଲ ରାଗିଣୀର ଆଳାପ ଲଗାଇଦେଲା ।

ପାଖ ଟେବୁଲରେ ଭଦ୍ରଲୋକ ପଢ଼ୁଥିବା କାଗଜ ଖଣ୍ଡିକ ଫିଙ୍ଗିଦେଇ ପାଟିକରି ଉଠିଲେ···କି ମଶାୟ ! ଚିହ୍ନିଇନା ଜିତ୍‌ଲେ ତ ! ଦାଦା ବଲେଛି ଆମି, ଡୋଲାରେର ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ଭାଙ୍ଗ୍ ବେ ! ହିଁ—ଅାର୍ ହାଫ୍ କାପ୍ ଦାଓ ହଜନ ବାବା ! ନନ୍ ଏଇ ଏକ୍ ଏକ୍ ଖାନା ସିଗ୍ରେଟ୍ ଧରାନ୍ ! "ନଟ୍ ନ ସିଗାରେଟ ! ଦାଦା, ବେଶ୍ ଭାଲେ ଜିନିଷ୍ ! ମସ୍ତିଷ୍କ ଠାଣ୍ଡା ରାଖେ ।" ଓଟ ମାର୍କା ସିଗାରେଟ ! ପାକେଟ ଚାରି ପଇସା ! ଭଦ୍ରଲୋକ ଏଇ ସିଗାରେଟ କୋମ୍ପାନୀର ଏଜେଣ୍ଟ୍ ବୋଧହୁଏ ।

ସୁରଜିତ୍ ସିଗାରେଟ୍ ଖଣ୍ଡ ଓଠରେ ଧରି, ନିଆଁ ଲଗାଇ ଲଗାଇ ଭାବିଲା···'ଆଧୁନିକ କବିତା ଲେଖି, ପ୍ରକାଶକମାନଙ୍କ ଦୁଆରୁ ଖେଦା ଖାଇବାଠାରୁ ଏଇ ଉଷ୍ଟ୍ରମାର୍କା ସିଗାରେଟ୍‌ର ଏଜେନ୍‌ସି ଧରିଲେ ସିଗାରେଟ ଖର୍ଚ୍ଚଟା ଅନ୍ତତଃ ଚଳିଯାନ୍ତା !'

ସୁକାନ୍ତ ସିଗାରେଟ୍‌ରେ ନିଆଁ ଲଗାଇ ଭାବିଲା 'ଏଥର ସିଗାରେଟ୍ ଉପରେ ବଢ଼ାଉଥିବା ବାବା ଏକ୍‌ସାଇଜ୍ ଟ୍ୟାକ୍‌ସ, କେତେ ବଢ଼େଇବ !'

ଅମିତାଭ ବିଜ୍ଞାପନ ସ୍ତମ୍ଭଗୁଡ଼ାକ ଉପରେ ଆଖି ବୁଲାଉଥିଲା କାହାର କଥାବାର୍ତ୍ତା ପ୍ରତି କର୍ଣ୍ଣପାତ ନ କରି । 'ଆବଶ୍ୟକ । ଡାକ୍ତର ଧନ୍ୱନ୍ତରି (ଇଉ. ଏସ୍. ଏ.) ଙ୍କର ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ମଲମ । ଚଉଷଠି ବ୍ୟାଧିରେ ମହୌଷଧି । ଉତ୍ତରମୁଖୀ କାଳୀ ମାତାଙ୍କର ସିଦ୍ଧ କବଚ । ମୋକଦ୍ଦମାରେ, ଲଟେରୀରେ, ପରୀକ୍ଷାରେ, ପ୍ରଣୟରେ ଜୟଲାଭ ଚାହାନ୍ତି ? ପାତ୍ର ଆବଶ୍ୟକ । ସୁଶିକ୍ଷିତ, ଯୁବକ, ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ, ଅନ୍ୟୂନ ମାସିକ ବେତନ ପାଞ୍ଚଶହ ଟଙ୍କା !' ଅମିତାଭର ଉତ୍ସାହ ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ଇଉରେକା ! ଇଉରେକା ! 'ଆମ୍ଭର ଜାମାତା ଗତ ଦୁଇଦିନ ହେଲା କେଉଁଆଡ଼େ ନିରୁଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇଛନ୍ତି । ପାତଳା ଡେଙ୍ଗା, ତାଙ୍କର ମୁଣ୍ଡରେ ଲମ୍ବା ବାଳ ସବୁବେଳେ କପାଳ ଉପରେ ପଡ଼ିଥାଏ । ପରିଧାନରେ ଖଣ୍ଡେ ଧୋତି ଓ ପଞ୍ଜାବୀ । ପାଇବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଏକ ହଜାର ଟଙ୍କା ପୁରସ୍କାର ମିଳିବ ।' ତଳେ ପଳାତକ ଜାମାତାଙ୍କର ଖଣ୍ଡେ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଫଟୋ । ମୁହଁଟାକ ମେସିନ୍ କାଳୀ ବୋଳି ହୋଇ ଯାଇଛି । ତା ତଳକୁ ତିନି ଧାଡ଼ିର ଖଣ୍ଡେ ଚିଠି । 'ବାବା ଶ୍ୟାମଳ, ତୁମେ ଗଲା ଦିନୁ ତୁମର ଶାଶୁ ଅନ୍ନଜଳ ତ୍ୟାଗ କରିଛନ୍ତି । ଲଳିତା ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବାକୁ ବସିଛି । ତଳେ ଠିକଣା—୧୦ ନମ୍ବର କପଡ଼ାବାଲା ଲେନ, ଅଶ୍ରୁମୁଖୀ, ବିପ୍ରଲବ୍ଧା ଲଳିତା ।'

ପଳାତକ ଜାମାତାଙ୍କୁ ଖୋଜି ବାହାର କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଏକ ହଜାର ଟଙ୍କା ପାଇଁ ନ ହେଉ ପଛେ, ଲଳିତା ପାଇଁ । ଅଶ୍ରୁମୁଖୀ ବିପ୍ରଲବ୍ଧା ଲଳିତା ! ଦାନ୍ତୁଡ଼ି କଳହନ୍ତୀ ଲଳିତା ହୁଏତ ଅଧିକ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ । ନୋହିଲେ ଜାମାତା ପଳାତକ ହୁଅନ୍ତେ କାହିଁକି ? ଏ··· ଚାରି କପ୍ !

ବିଜ୍ଞାପନର ସେହି ଅଂଶଟା ଛିଣ୍ଡାଇ ଅମିତାଭ ପକେଟରେ ରଖିଲା ।

ମହାନଗରୀର ରାଜପଥ—ଜନତାର ବନ୍ୟା ବହି ଚାଲିଛି । ଦଶ ନମ୍ବର କପଡ଼ାବାଲା ଲେନର ପଳାତକ ଜାମାତା ସେହି ସୁଅରେ କାଠି କୁଟା ପରି ଆଗକୁ ଆଗକୁ ଭାସି ଚାଲିଛନ୍ତି । ଅମିତାଭ ସ୍ୱାଭାବିକ ଲିଡର କଣ୍ଠରେ ଡାକିଲା 'ହଲ୍‌ଟ୍ !' ସେ ବଡ଼ ଶୃଙ୍ଖଳାବାଦୀ । ହେଇ ସେ ଲୋକଟା କିଏ ? କାନ୍ଥରେ ସିନେମା ପୋଷ୍ଟର ଦେଖୁଛି ଏକାଗ୍ର ମନରେ ନିଷ୍ପଲକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ! 'ଚିତ୍ରାଲୋକ'ରେ "ଏ ନାଇଟ୍ ଉଇଥ୍ ହର୍ ।" ହଲିଉଡ୍‌ର ଛବି । ନାୟିକାର ନାଭି ତଳେ ଖାଲି ଖଣ୍ଡେ କଳା ବିକିନୀର ପରିଚ୍ଛଦ, ବାକୀ ସବୁ ଅନାବୃତ । ସୁରଜିତ୍ ଅର୍ଦ୍ଧବୃତ୍ତା-କାରରେ ଘେରିଗଲେ । ବନ୍ଦୀ ଯନ୍ତ୍ର କାଳେ ଖସିଯାଏ ! ଲୋକଟାର ମୁହଁ ବିରକ୍ତିରେ କୁଞ୍ଚିତ ହୋଇଗଲା । ସୁରଜିତ୍ କହିଲା, "ନମସ୍କାର ଆଜ୍ଞା !" ଲୋକଟା ଏମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ମନକୁ ମନ କ'ଣ ବଡ଼ ବଡ଼ ହୋଇ ଚାଲିଗଲା । ଅମିତାଭ ପକେଟରୁ ସେ ବିଜ୍ଞାପନ ଖଣ୍ଡିକ କାଢ଼ି ଥରେ ଦେଖିଲା । ନାଃ, ପଳାତକ ଜାମାତାଙ୍କର ଚେହେରା ସଙ୍ଗରେ ଏ ଲୋକଟାର କୌଣସି ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ନାହିଁ । ପକେଟରେ ସେ ବିଜ୍ଞାପନ ଖଣ୍ଡ ପୁଣି ରଖି ଦେଇ ଅମିତାଭ ଆଦେଶ ଦେଲା···'ମାର୍ଚ୍ଚ !'

ଫୋର୍ଡ଼, ଅଷ୍ଟିନ୍, ଶେଭରଲେଟ, ଓଜ, ପାକାର୍ଡ଼, ମରିସ୍, ମର୍କରି, ରିକ୍ସା, ସାଇକେଲ, ମୋଟର ସାଇକେଲ୍ ପ୍ରବହମାନ ଗତିମୁଖର ମହାନଗରୀ । ଚୌମୁହାଣୀ ରାଜପଥ ପୁଣି ଅକ୍ଟୋପାସ୍‌ର ଟେଣ୍ଟାକଲ୍ ପରି ଚାରିଆଡ଼କୁ ମେଲାଇ ଦେଇଛି ଶାଖା । ମଝିରେ ଲମ୍ବା ରେଲିଂ ଘେରା ସବୁଜ ଘାସାଚ୍ଛାଦିତ ଦ୍ୱୀପ । ଦ୍ୱୀପ ମଝିରେ ଗୋଟିଏ ପାମ୍ ଗଛ । ପାମ୍‌ର ଛାଇ ତଳେ କେତେଜଣ ତଳକୁ ମୁହଁ ମାଡ଼ି ଶୋଇଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ କିଏ ସେ ? କିଏ ସେ ପାମ୍ ଗଛ ଦେହରେ ଆଉଜି ବସି ଚାହିଁରହିଛି ମହାନଗରୀ ଜନସ୍ରୋତ ଆଡ଼େ ? ନାଃ, କେହି ନୁହେଁ ।

ସାମନା ପୋଷ୍ଟ୍ ଅଫିସର ଘଣ୍ଟାସ୍ତମ୍ଭରେ ବାଜିଲା ଦୁଇଟା । ଦିନ ଦୁଇଟା ।

ନିସ୍ତବ୍ଧ ଅନ୍ଧକାର ପାର୍କର ଗୋଟିଏ ନିର୍ଜନ କୋଣ । ରାତି ବାରଟା ବାଜିଲା ପାଖର କୋଉ ଘଣ୍ଟାରେ । ୧୦ ନମ୍ବର କପଡ଼ାବାଲା ଲେନ୍‌ର ପଳାତକ ଜାମାତାଙ୍କର ସନ୍ଧାନ ମିଳିବାର ଆଶା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ପଥରର ମୂର୍ତ୍ତି ପରି କିଏ ସେ ଲୋକଟା ଇଉକାଲିପଟସ୍ ଗଛତଳେ ଦୁଇବାହୁ ଛାତି ଉପରେ ଛନ୍ଦି ଚାହିଁ ରହିଛି ଉପରର ଆକାଶକୁ । ରାସ୍ତାର ବିଜୁଳି ଆଲୁଅରେ ଲୋକଟାର ଯେତିକି ଅଂଶ ଦେଖାଯାଉଛି, ଦଶ ନମ୍ବର କପଡ଼ା ବାଲା ଲେନ୍‌ର ପଳାତକ ଜାମାତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ତାର ବହୁତ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରହିଛି । ଲୋକଟା ନିଶ୍ଚୟ ପଳାତକ ନୋହିଲେ ରାତି ବାରଟାରେ ଏ ପାର୍କ କୋଣରେ ବୁଲୁଥାନ୍ତା କାହିଁକି ? ଅମିତାଭ ଉତ୍ସାହିତ କଣ୍ଠରେ ଧୀରେ ଧୀରେ କହିଲା, "ଇଉରେକା !"

ଅମିତାଭ, ଅଶୋକ, ସୁରଜିତ ଓ ସୁକାନ୍ତ ଚାରି ଜଣଯାକ ସେ ଲୋକଟାକୁ ବେଢ଼ି ଯାଇଁ ତଳର ଘାସ ଉପରେ ବସି ପଡ଼ିଲେ । ଅଶୋକ ପକେଟରୁ ଓଟମା[illegible] ସିଗାରେଟ୍ ପାକେଟ ଗୋଟିଏ କାଢ଼ି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ସିଗାରେଟ୍ ଦେଇ ନିଜେ ଖଣ୍ଡେ ସିଗାରେଟ୍‌ରେ ନିଆଁ ଲଗାଇଲା । ପଚ୍ଚା ତମାଖୁର ତଣ୍ଡିଫଟା ଧୂଆଁରେ ସମସ୍ତେ ଖାଁ ଖାଁ ହୋଇ କାଶି ଉଠିଲେ ।

କାଶର କୋରସ୍‌ରେ ସେ ଲୋକଟାର ଧ୍ୟାନ ଭାଙ୍ଗିଗଲା ହୁଏତ । ଏ ଯୁବକଜଣଙ୍କର କାଶର କୋଲାହଳରେ ପାର୍କର ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ କୋଣକୁ ସେ ଚାଲି ଯାଉଥିଲା । ଅମିତାଭ ହଠାତ୍ ଉଠିପଡ଼ି କହିଲା— "ଅରେ ଏତେ ସନ୍ଧାନ ପରେ ଯେତେବେଳେ ପାଇଛୁ, ଆଉ କଣ ଛାଡ଼ିବୁ ଆମେ ?"

ନେପୋଲିୟନଙ୍କ ଭଙ୍ଗୀରେ ସେ ଲୋକଟା ଛାତି ଉପରେ ଦୁଇ ବାହୁ ଛନ୍ଦି କହିଲା, "ଆପଣମାନେ ଆସିଛନ୍ତି । ବେଶ୍ ବେଶ୍, ମୁଁ ଜାଣେ ଆସିବେ ଆପଣମାନେ । ମାନସ ସାଗରର ମନ, ମୀମାଂସାପ୍ରଜନନ ମନ ଛାଡ଼ି ଆସିଛନ୍ତି ତ ?" ଅଶୋକ ପଚାରିଲା, "କିନ୍ତୁ ଆପଣ କ'ଣ କରୁଛନ୍ତି ଏଠି ?"

ସେ ଲୋକଟା କହିଲା—"ମୁଁ କରୁଛି ଆଗାମୀ ବିପ୍ଳବର ଭୂମିକା ରଚନା ! ଆପଣମାନେ ଆସିଛନ୍ତି ଯେତେବେଳେ, ଶୁଣନ୍ତୁ ପୃଥିବୀର ଇତିହାସରେ ଫରାସୀ ବିପ୍ଳବଠାରୁ ଗାନ୍ଧୀ ବିପ୍ଳବ ଯାଏ ସବୁ ବିପ୍ଳବ ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇଛି । କାରଣ ମନୁଷ୍ୟ ଶିଖିଲା ନାହିଁ ନିଜ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିପ୍ଳବ କରିବାକୁ ! ଆଜି ମୁଁ ନିଜ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସେହି ସାର୍ଥକ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ବିପ୍ଳବର ଭୂମିକା ରଚନା କରୁଛି ଏଠି । ଆପଣମାନେ ଯୋଗଦେବେ ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ?"

ଅନ୍ଧକାରରେ ଅମିତାଭ, ଅଶୋକ, ସୁରଜିତ୍ ଓ ସୁକାନ୍ତ ପରସ୍ପର ପରସ୍ପର ଆଡ଼େ ଚାହିଁଲେ । 'କିଏ ଏଇ ମହାପୁରୁଷ ? ଦଶ ନମ୍ବର କପଡ଼ାବାଲା ଲେନ୍‌ର ପଳାତକ ଜାମାତା ?'

ସେ ଲୋକଟା ପୁଣି କହିଚାଲିଲା ବକ୍ତୃତା ଦେବା ଭଙ୍ଗୀରେ— "ସେ ବିପ୍ଳବ ଉଦାର ଓ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ । ସେଥିରେ ନାହିଁ ଅଳ୍ପପ୍ରାଣ ହିସାବୀ ମନର ମଳିନ ମୀମାଂସା, ନାହିଁ ପୁଣି ଆତ୍ମରକ୍ଷା ପାଇଁ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ କାପୁରୁଷତା । ପବିତ୍ରତମ, ସାର୍ଥକତମ ଚିରନ୍ତନ ସେ ବିପ୍ଳବ !"

ସେ ଲୋକଟା ହୋ ହୋ ହୋଇ ହସି ଉଠିଲା ଯେପରି ଝଡ଼ର ଅଟ୍ଟହାସ, ପକ୍ଷୀର ନୀଡ଼ରଚନାର ଦୁର୍ବଳ ସାହସ ପ୍ରତି । ତାପରେ ପୁଣି ଗମ୍ଭୀର ହୋଇ କହିଲା—"ଯେଉଁ ଫରାସୀ ବିପ୍ଳବର ମୂଳମନ୍ତ୍ର ଥିଲା ସାମ୍ୟ, ମୈତ୍ରୀ ଓ ସ୍ୱାଧୀନତା; ସେଥିରୁ ଜନ୍ମ ନେଲା କାହିଁକି ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ ନେପୋଲିୟନ ? ଯେଉଁ ଅକ୍ଟୋବର ବିପ୍ଳବର ସୂତ୍ରପାତ ହୋଇଥିଲା ସର୍ବହରାର ମୁକ୍ତି ପାଇଁ; ସେହି ଅକ୍ଟୋବର ବିପ୍ଳବର ପୃଷ୍ଠଭୂମିରେ ଆଜି ଠିଆ ହୋଇଛି କିପରି କ୍ରେମ୍ଲିନ୍‌ର

ଗବୋଷିତ ମିନାର ? ତାର କାରଣ, ମଣିଷ ଶିଖିଛି ଅନ୍ୟର ଅଙ୍ଗୋଷ୍ଠର ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିପ୍ଳବ କରିବା ପାଇଁ; କିନ୍ତୁ ନିଜର ସ୍ୱୈରାଚାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ନୁହେଁ । ଆସ କମ୍ରେଡ୍···ଆଜି ଆମେ ସେହି ଚିରନ୍ତନ ବିପ୍ଳବର ନାନ୍ଦୀଗାନ କରିବା !"

ପାର୍କ ବାହାରେ ଘନ ଘନ ହୁଇସିଲ୍ ବାଜିଲା । ଗୃହୁଁ ଗୃହୁଁ ପାର୍କ ଚାରିପାଖେ ଘେରିଗଲେ କେତେଜଣ ପୁଲିସ କନେଷ୍ଟବଲ୍ । କ୍ରମେ କେତେଟା ଟର୍ଚ୍ଚର ତୀବ୍ର ଆଲୋକ ପଡ଼ିଲା ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ।

ଜଣେ ପୁଲିସ ସର୍ଜେଣ୍ଟ୍ ହାତରେ ପିସ୍ତଲ ଧରି ଆଗେଇ ଆସିଲା । ତା ପଛରେ ଆଉରି କେତେଜଣ ବନ୍ଧୁକଧାରୀ କନେଷ୍ଟବଲ୍ । ଅଶୋକ ଅମିତାଭ ପଛରେ ଆତ୍ମରକ୍ଷାର ଦୁର୍ବଳ ପ୍ରୟାସ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲା ।

ସର୍ଜେଣ୍ଟ୍ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଭଲ ଭାବରେ ଟର୍ଚ୍ଚ ଆଲୁଅରେ ଦେଖି-ସାରି ଜଣେ କନେଷ୍ଟବଲକୁ ଆଦେଶ ଦେଲା···"ଲେ ଚଲୋ ଏ ବଦ୍‌ମାସୌଂକୋ ହାଜତ୍ ପର୍ ।" "ହାଜତ୍ ! କାହିଁକି ?" ଅମିତାଭ ପ୍ରଶ୍ନ କଲା । ସର୍ଜେଣ୍ଟ କହିଲା···"ତୁମ୍ ଲୋକ୍ ସବ ଟେରରିଷ୍ଟ୍ ।"

ହାଜତ୍‌ର ଗୋଟିଏ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ କୋଠରୀ । ଜଣେ କନେଷ୍ଟବଲ ସେ ପାଞ୍ଚ ଜଣଙ୍କୁ ଏକାଠି ତା ଭିତରେ ପୂରାଇ ଦେଇ ବାହାରୁ ରେଲିଂ ଦିଆ ଲୁହା କବାଟଟା ବନ୍ଦ କରିଦେଲା । ଗୋଟିଏ କୋଣରେ ରାସ୍ତାରୁ ସଦ୍ୟ ଧରା ହୋଇ ଆସିଥିବା ଦୁଇ ଜଣ ମାତାଲ୍ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ତଳକୁ ମୁହଁ ମାଡ଼ି ।

ସୁକାନ୍ତ କହିଲା···"ମନ୍ଦ ନୁହେଁ ।"

ସୁରଜିତ୍ କହିଲା···"ନାଁ, ମନ୍ଦ କଣ ?"

ଅଶୋକ କହିଲା—"ଏ ମାତାଲ୍ ଦୁଇଟା ବାନ୍ତି କରିଛନ୍ତି ଏ କଣରେ ।"

ସେ ଲୋକଟା କହିଲା···"ଏମାନଙ୍କୁ ତୁମେ ମାତାଲ୍ ବୋଲି ଘୃଣା କରୁଛ କମ୍ରେଡ୍ ? ସାର୍ଥକ ବିପ୍ଳବୀ ସେମାନେ । ଆତ୍ମଚେତନାରୁ ସେମାନେ ପାଇଛନ୍ତି ମୁକ୍ତି ।"

ହାଜତ୍ ବାହାରେ ଜଣେ କନେଷ୍ଟବଲ୍ ପାଟି କଲା—"ଏ ଚିଲ୍ଲାଓ ମତ୍ !"

ଅମିତାଭ ପକେଟରୁ ଖଣ୍ଡେ ଚକ୍ ଖଡ଼ି କାଢ଼ି ଲୁହା କବାଟ ଉପରେ ଲେଖିଲା···'ସାଙ୍ଗ୍ରିଲା' ।

କାଲି ସକାଳେ ପୁଣି ଅବସରପ୍ରାପ୍ତ ଦର୍ଶନ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ଛଡ଼ା-ଚଳ ଗଳିମୋଡ଼ରେ ବସିବ । ପୁଣି ଆସିବେ ନଜାର, ଅମୀର, କାଣ୍ଡୁ ସାହୁ ସାଙ୍ଗ୍ରିଲା ଆକ୍ରମଣ କରିବା ପାଇଁ ।···ଆସନ୍ତୁ, ଆଉରି ଯେତେ ଅଛନ୍ତି ଆସନ୍ତୁ ସମସ୍ତେ ଦଳ ବାନ୍ଧି !

ଏ ସାଙ୍ଗ୍ରିଲାରେ କିନ୍ତୁ କାଲି ଦିନ ନ'ଥା ଆଗରୁ କାହାରି ନିଦ ଭାଙ୍ଗୁନାହିଁ ଅନ୍ତତଃ !

ଅଶୋକ ସ୍ୱସ୍ତିରେ ଗୋଟିଏ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ପକାଇ ଗାଇଲା··· "କୋନ୍ କରତା ତେରୀ ମିନତ୍ ପହରବା··· !"

ବାହାରୁ କନେଷ୍ଟବଲ୍‌ର ତନ୍ଦ୍ରାଭଙ୍ଗା କଣ୍ଠରେ ଗର୍ଜ୍ଜନ ଶୁଭିଲା···"ଏ ! ଚିଲ୍ଲାଓ ମତ୍ !"

(୧୯୫୭)

॥ ସ୍ୱପ୍ନରେ ମନ୍ଦୋଦରୀ ॥

ନାଃ...ପୁରୁଣା ଫର୍ମୁଲା ଏକା ଥରେ ଅଚଳ ହୋଇଗଲାଣି । ବେଶ୍ ଥିଲା ବାବୁ । ପ୍ରେମ ୫୦ ପର୍ସେଣ୍ଟ୍, ବିରହ ୩୦ ପର୍ସେଣ୍ଟ୍, ଶୁଭବିବାହ ସତର ଅଧେ ପରସେଣ୍ଟ୍, ଆଉ ସମାଜ ବ୍ୟବସ୍ଥା ବିରୁଦ୍ଧରେ କଡ଼ା କଡ଼ା ଦୁଇପଦ କଥା ସାଢ଼େ ଦୁଇ ପର୍ସେଣ୍ଟ୍ ହେଲେ ହୋଇଗଲା ଉପନ୍ୟାସ ! ବେଶ୍ ଥିଲା ।

ଶ୍ୟାମାଚରଣ ବଡ଼ କରୁଣ ଭାବରେ ଚନ୍ଦାମୁଣ୍ଡ ଆଉଁସି ଆଉଁସି ଅନାଇଲେ ସାତଫୁଟିଆ ବହି ସେଲ୍ଫରେ ନିଜ ଉପନ୍ୟାସଗୁଡ଼ିକୁ । ଗଣି ଗଣି ମୋଟେ ସତେଇଶ ଖଣ୍ଡ, ସବୁଥିରେ ଏକ ଅନୁପାନ, ଏକ ରଙ୍ଗ, ଖାଲି ମାର୍କାଗୁଡ଼ା ନୂଆ ନୂଆ । ନା-ନା, ଏ ମୋଟେ ସତେଇଶ ଖଣ୍ଡ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖି ସେ ଏତେ ଶୀଘ୍ର ମରିଯିବେ ? ଆଉରି ଲେଖିବାକୁ ପଡ଼ିବ...ଆଉରି ତେ'ଷଠି ଖଣ୍ଡ । ଶଏ ଖଣ୍ଡ ଉପନ୍ୟାସ ସେ ଲେଖିଯିବେ ! ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ବାଲ୍ଜାକ୍ ।

ଶ୍ୟାମାଚରଣ ଟେବୁଲ ଡ୍ରୟର ଭିତରୁ ଖଣ୍ଡେ ଟିପାଖାତା କାଢ଼ିଲେ । ସେଥିରେ ରହିଛି ଆଉ ଗୋଟାଏ ନୂଆ ଅନୁପାନର ଉଦ୍ଭାବନ ! ନା—ନା, ଏ ଅନୁପାନ ବି ଚଳିବ ନାହିଁ । ଶ୍ୟାମାଚରଣ ପିଠି ପଛଆଡ଼େ ଦୁଇହାତ ଛନ୍ଦି ଈଷତ୍ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଇଁ ଘର ଭିତରେ ଏପାଖ ସେପାଖ ହେଲେ ।

ଖୋଲା ଝରକା ବାଟେ ଆଖିରେ ପଡ଼େ ଶ୍ୟାମାଚରଣଙ୍କ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ଔପନ୍ୟାସିକ ରାମଚରଣଙ୍କ ନୂଆକୋଠା । ଶ୍ୟାମାଚରଣଙ୍କ ଏକତାଲା କୋଠାକୁ ଉପହାସ କରି ଠିଆ ହୋଇଛି ଦର୍ପିତ ଭଙ୍ଗୀରେ ଉନ୍ନତ ଶିର ଟେକି । 'ବଦ୍ମାସ ଜୁଆଚୋରର ଦଳ ! ଯେତେ ମନା କଲେ ବି ଏ ଝରକାଟା ବରାବର ଖୋଲା ରଖିଥିବେ !' ଶ୍ୟାମାଚରଣ ଜୋର୍‌ରେ ଝରକାଟା ବନ୍ଦ କରି ଦେଇ ପୁଣି ଆସି ନିଜ ଆସନରେ ବସି ପଡ଼ିଲେ ।

ରାମଚରଣ ପୁଣି ଔପନ୍ୟାସିକ ! ତଥାପି ସେଇଥିରେ ତ ବାବୁ ହୋମହଲା ଠିଆ କଲାଣି ! ଫୁ—ଲୋକଙ୍କ ରୁଚି ତ ସେଇଆ, କହିବ କାହାକୁ ? ପିସ୍ତଲ ସତୁରି ପର୍ସେଣ୍ଟ୍, ଖୁନ୍ କୋଡ଼ିଏ ପର୍ସେଣ୍ଟ୍, ନନ୍‌ସେନ୍ସ ସେଣ୍ଟପର୍ସେଣ୍ଟ ! ଦ୍ରୋଣପୁତ୍ର ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା ପିଠୋଉପାଣି ପିଇ ଶତସିଂହର ବଳବୀର୍ଯ୍ୟରେ କୁଦିଲା ପରି ରାମଚରଣ ଏଇଆ ଲେଖି ଔପନ୍ୟାସିକ ବୋଲି ନାଚୁଛି ! ଆଚ୍ଛା ଅଚ୍ଛା, ଏଥର ଦେଖିବା ! ଫ୍ରେଉଡ୍ ଏକାଥରେ କରିଦେବି ଅଶି ପରସେଣ୍ଟ୍ ! ନା-ନା, ବାକି କୋଡ଼ିଏ ପର୍ସେଣ୍ଟ୍‌ରୁ ପାଞ୍ଚ ପର୍ସେଣ୍ଟ୍ କାଟି ଗଣ-ସାହିତ୍ୟରେ ସେତକ ଭରଣା କରିବା ପାଇଁ ପଡ଼ିବ । "ଜୟ ମା ଶ୍ୟାମା, ନୃମୁଣ୍ଡମାଳିନୀ !" ଶ୍ୟାମାଚରଣ ଆନନ୍ଦରେ ଟେବୁଲ୍ ବାଡ଼େଇଲେ ଦୁଇ ହାତରେ ।

ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଖଣ୍ଡେ ଖାତା କାଢ଼ି ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖିବା ଆରମ୍ଭ କରିଛନ୍ତି, କି'ଣ ଭାବି କପାଳ ତାଙ୍କର ଈଷତ୍ କୁଞ୍ଚିତ ହୋଇଗଲା । ନାୟକ ନାୟିକାଙ୍କର ନାଁ ନେଇ ଅସୁବିଧା । ଶ୍ୟାମାଚରଣ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ମୋଟା ବନ୍ଧେଇ ଖାତା ଟେବୁଲ ଡ୍ରୟର ଭିତରୁ କାଢ଼ିଲେ । ଖଣ୍ଡିକ ଉପରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଅକ୍ଷରରେ ଲେଖା ହୋଇଛି 'ପୁଂ', ଆଉ ଖଣ୍ଡିକ ଉପରେ 'ସ୍ତ୍ରୀ' । 'ପୁଂ' ଖାତାଟା ଫିଟାଇ ଶ୍ୟାମାଚରଣ ନାୟକମାନଙ୍କର ନାଁ ତାଲିକା ଦେଖିଗଲେ । କୌଣସିଟି କିନ୍ତୁ ମନୋମତ ହେଲାନାହିଁ । ମନୋଜ, ପଙ୍କଜ, ଶ୍ୟାମଳ, ତୁଷାର ବିଜୟ, ସଞ୍ଜୟ । ନାଃ, ଏ ସବୁ ନାଁ ଦେଇ ଆଧୁନିକ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖା ଚଳେନା । ଗୁରୁଠିକିଆ କ୍ଲାସିକାଲ ନା ଦରକାର । ଇସ୍ ! ଏ ଜରଦ୍‌ଗବ ପୁଣି ଥିଲା ଏତିକି ବେଳକୁ ! ନିଶ୍ଚୟ ଆସୁଛି କପେ ଚା' ପାଇଁ । ଝରକା ବାଟେ ରାସ୍ତାରେ ଶ୍ରୀକାନ୍ତକୁ ଦେଖି ଶ୍ୟାମାଚରଣ ଧ୍ୟାନଗମ୍ଭୀର ଭାବରେ ଦୁଇଆଖି ବୁଜି ବସିଲେ, ଯେମିତି ପ୍ରେରଣାଗୁଡ଼ା ଶୂନ୍ୟରୁ ଝରି ତାଙ୍କ ମସ୍ତିଷ୍କ ଭିତରକୁ ଭେଦି ଯାଉଛି । ଟିକିଏ ହଲଚଲ ହେଲେ ପ୍ରେରଣା ଖସି ତଳେ ପଡ଼ିଯିବ ।

ଶ୍ରୀକାନ୍ତ ନିଃଶବ୍ଦ ସନ୍ତ୍ରମରେ ଶ୍ୟାମାଚରଣଙ୍କ କୋଠରୀ ଭିତରକୁ ପଶି ଆସି ଖଣ୍ଡେ ଚଉକୀ ଟାଣି ବସି ପଡ଼ିଲା । ମୁଣ୍ଡ ବାଳଗୁଡ଼ା ଫରଫର୍ ହେଉଛି କପାଳ ଉପରେ, କୋରଡ଼ ଆଖି ଦୁଇଟାରେ ଦୃଷ୍ଟି ଅସହାୟ । ମଇଳା କାମିଜ, କାଖ ତଳେ ଖଣ୍ଡେ ଖାତା, ଆଧୁନିକ କବିତାର ପାଣ୍ଡୁଲିପି । ପ୍ରକାଶକମାନଙ୍କ ଦୁଆରୁ ଚଡ଼ା ଖାଇ ହୁଏତ ଫେରୁଛି ।

ଶ୍ୟାମାଚରଣ ଧୀରେ ଧୀରେ ଆଖି ମେଲି କହିଲେ—"ଓ-କିଏ ? ଶ୍ରୀକାନ୍ତ ବାବୁ ? ବସ-ବସ ! ମୁଁ ଖଣ୍ଡେ ନୂଆ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖିବା ପାଇଁ ପ୍ରେରଣା ଯୋଗାଡ଼ କରୁଥିଲି । ଜାଣିଲ ବାବୁ ! ତମ ପରି ପ୍ରିଓ୍ୱାର ପୋଷ୍ଟ-ଓ୍ୱାରବାଲା ଆମେ ନୋହୁଁ କି ଲେଖିବା ପାଇଁ ଏତେ ବହି ଘାଣ୍ଟିବା ଆମର ଦରକାର ପଡ଼େନା । ସତ୍ୟ, ଶିବ, ସୁନ୍ଦରର ଉପାସକ ଆମେ । ସୁନ୍ଦରର ପ୍ରେରଣା, ସତ୍ୟର ଇଙ୍ଗିତ ଓ ଶିବର ସ୍ପର୍ଶ ନ ପାଇଲେ ଆମ କଲମ ଚଳେନା ।"

ଶ୍ରୀକାନ୍ତ ବିନୟ ଓ ବିସ୍ମୟର ମିଶାମିଶି କଣ୍ଠରେ ପଚାରିଲା—"ପୁଣି ନୂଆ ଉପନ୍ୟାସ ଆପଣଙ୍କର ?"

ଶ୍ୟାମାଚରଣ ମୁରୁକି ହସି କହିଲେ—"ଅଷ୍ଟବିଂଶତିତମ !"

ଶ୍ରୀକାନ୍ତ କହିଲା—"ଦୁଆରେ ଖଣ୍ଡେ ସାଇନ୍‌ବୋର୍ଡ଼ ଝୁଲାଇ ଦିଅନ୍ତୁ ଆଜ୍ଞା ! 'ଶ୍ୟାମାଚରଣ ନଭେଲ ମାନୁଫ୍ୟାକ୍‌ଚରିଂ କୋମ୍ପାନୀ ଲିମିଟେଡ଼ ।' ଏ ତ ଏକବାରେ ମାସ୍ ପ୍ରୋଡ଼କସନ୍ !"

ଶ୍ୟାମାଚରଣ ଏ ଶ୍ଳେଷୋକ୍ତିକୁ ପ୍ରଶସ୍ତି ରୂପେ ଭାବି କହିଲେ—"ଦେଖିବ ଦେଖିବ ଶ୍ରୀକାନ୍ତ ବାବୁ, ମଲା ବେଳକୁ ବାଣୀଙ୍କ ଭଣ୍ଡାରକୁ ଶହେଗୋଟି ଅବଦାନ ଦେଇ ଯାଇଥିବି ।"

ଏତେବେଳଯାଏ ଚା'ର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ହୋଇ ନ ଥିବା ଦେଖି ଶ୍ରୀକାନ୍ତ ଆଉ ଟିକିଏ ଖୋସାମତିଆ କଣ୍ଠରେ କହିଲା—"ଆଜ୍ଞା ଶହେ କଣ ଦିଅନ୍ତୁ ? ଦେଲେ ଶହେ ଏକ୍ ସିନା !"

ଶ୍ୟାମାଚରଣ ଉତ୍ସାହିତ ହୋଇ କହିଲେ—"ଠିକ୍ କହୁଛ, ଠିକ୍ କହୁଛ ! ଶହେ ଏକ ଖଣ୍ଡ ଉପନ୍ୟାସ ମୋତେ ଲେଖିବା ପାଇଁ ପଡ଼ିବ ।"

ତା'ପରେ ସାନପୁଅକୁ ଚା' ଆଣିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବଡ଼ପାଟିରେ ଡାକିଲେ—"ଆରେ ବଗୁଲି, ମା'ଙ୍କୁ କହିବୁ ଦୁଇ କପ୍ ।"

ଶ୍ରୀକାନ୍ତ ଏଥର ଆଶ୍ୱସ୍ତ ହୋଇ କହିଲା—"ବେଶ୍-ବେଶ୍ ! ଭାବୀକାଳର ସମାଲୋଚକ ବାପୁଡ଼ା ଆପଣଙ୍କ ମହାସାଗରରେ ରତ୍ନର ସନ୍ଧାନରେ ବୁଡ଼ି ଅଣନିଃଶ୍ୱାସୀ ହୋଇଗଲେ ବି ଆପଣଙ୍କ ରତ୍ନର କଣିକାଏ ସୁଦ୍ଧା ପାଇବ ନାହିଁ ।"

ଶ୍ୟାମାଚରଣ ଦୁଇ ବୁଢ଼ା ଆଙ୍ଗୁଠି ହଲାଇ କହିଲେ—"ଆମେ ରାମଚରଣ ହୋଇଛୁ କି ? ଆମକୁ କିଏ ଧରି ପାରିବ ?"

ହାଫ୍‌ପ୍ୟାଣ୍ଟ ପରିହିତ ବଗୁଲି ଦୁଇଟି ଡେମ୍ଫଭଙ୍ଗା କପ୍‌ରେ ଦୁଇକପ୍ ଚା' ଆଣି ଶ୍ୟାମାଚରଣଙ୍କ ଟେବୁଲ ଉପରେ ରଖି ଦେଇଗଲା । ଗଟାପାର୍ଚ୍ଚାର କପ୍ । ଗୋଟିକର ରଙ୍ଗ ନାଲିଆ, ଆରଟିର ରଙ୍ଗ ହଳଦିଆ ।

ଶ୍ରୀକାନ୍ତ କପ୍‌ଟିକୁ ମୁହଁ ପାଖରେ ଉଠାଇ ଧରି ପଚାରିଲା—"ଉପନ୍ୟାସର ନାଁ କଣ ଦେଉଛନ୍ତି ?"

ଶ୍ୟାମାଚରଣ କହିଲେ—"ମନ୍ଦୋଦରୀ । ମନ୍ଦୋଦରୀ ମୋର ମାନସ କନ୍ୟା ।"

ଶ୍ରୀକାନ୍ତ ଆଉ ଢୋକେ ଚା' ପିଇ ପଚାରିଲା—'ସେ ମହୀୟସୀ କ'ଣ କରିବେ ?"

ଶ୍ୟାମାଚରଣ କହିଲେ—"ପ୍ରେମ କରିବେ । ଆଉ କରନ୍ତେ କ'ଣ ? କିନ୍ତୁ ଏ ଏକାଥରେ ନୂଆ ପ୍ରେମ—ପ୍ଲାଟୋନିକ୍ !"

ଶ୍ରୀକାନ୍ତ ପକେଟରୁ ଖଣ୍ଡେ ଲୋଭ୍ୟକୋଭ୍ୟ ସିଗାରେଟ କାଢ଼ି ସେଥିରେ ନିଆଁ ଲଗାଇ ପଚାରିଲା—"ସେଇଟି ପୁଣି କି ବସ୍ତୁ ?"

ଶ୍ୟାମାଚରଣ କହିଲେ—"ସେ ଆଧୁନିକ ପ୍ରେମ । ମାନେ ପବନ ପରି । ମାନେ ଛୁଇଁ ଯାଉଥିବ, କିନ୍ତୁ ଧରା ଦେଉ ନ ଥିବ । ମାନେ ଏଇ ଫ୍ରୟେଡ଼ିଆନ, ପୋଡ଼ିଯାଉଥିବ କିନ୍ତୁ ଜଳୁ ନ ଥିବ ।"

ଶ୍ରୀକାନ୍ତ ଉଠିଲା । ପୁଣି କାଲି ଆସି ଆଉ କିଛି ଫ୍ରୟେଡ଼ିଆନ ଶୁଣିଲେ ଆଉ ଚା' କପ୍‌ଟାଏ ହୋଇଯିବ । ଶ୍ୟାମାଚରଣ କିନ୍ତୁ ଛାଡ଼ିବାକୁ ନାରାଜ !

ସେ କହି ଚାଲିଲେ—"ସେଇ ମନ୍ଦୋଦରୀକୁ ଧରିବା ପାଇଁ ଆସିବେ ଅନେକ । କିନ୍ତୁ ନ ପାରିଷ୍ୟନ୍ତି ! ମନ୍ଦୋଦରୀ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଖାଲି ଛୁଇଁ ଯାଉଥିବ, କିନ୍ତୁ କାହାକୁ ଧରା ଦେଉ ନ ଥିବ ! ନାୟକ ସବ୍ୟସାଚୀ

ଦୂରେଇ ଦୂରେଇ ହୋଇ ଆସୁ ନ ଥିବ, କିନ୍ତୁ କୋଣେଇ କଣେଇ ଚାହୁଁଥିବ।"

ଶ୍ରୀକାନ୍ତ ପଚାରିଲା—"ତା' ପରେ ?"

ଶ୍ୟାମାଚରଣ କହିଲେ—"ବିବାହ ! ସେ କିନ୍ତୁ ପୁତ୍ରାର୍ଥେ ନୁହେଁ।"

ଶ୍ରୀକାନ୍ତ ଉଠିଗଲା।

ଜ୍ୟେଷ୍ଠମାସର ଗୁଳୁଗୁଳିଆ ରାତି ଅଧ। ବାହାରେ ସୁନ୍ଦର ଜହ୍ନ ଫୁଟିଛି। ଶ୍ୟାମାଚରଣ ଝାଳନାଳ ହୋଇ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖୁଥିଲେ—କିନ୍ତୁ ମନ୍ଦୋଦରୀଙ୍କୁ ନେଇ ବିପଦ। ପ୍ରାଚୀନ କବିମାନେ ବର୍ଷର ଛ'ଋତୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ପରି ଶ୍ୟାମାଚରଣ ମନ୍ଦୋଦରୀର ଶୈଶବରୁ ଯୌବନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ସାରିବା ପରେ ମହା ଅଡୁଆରେ ପଡ଼ିଥିଲେ।

ମନ୍ଦୋଦରୀ ଓଡ଼ିଆଣୀଙ୍କ ପରି ଶାଢ଼ୀ ବ୍ଲାଉଜ୍ ପିନ୍ଧିବାକୁ ନାରାଜ। ବ୍ରା ଉପରେ ଓଭରଅଲ ପିନ୍ଧି, ସେ ଶ୍ୟାମଚରଣଙ୍କ ଆଗରେ ଠିଆ ହୋଇ ପଚାରିଲା—"ଦେଖ ତ କିପରି ଦିଶୁଛି ମୁଁ !"

ଶ୍ୟାମାଚରଣ ଆର୍ତ୍ତକଣ୍ଠରେ କହିଲେ—"ନା-ନା ମନ୍ଦୋଦରୀ, ତମେ ବଡ଼ ଅବାଧ୍ୟ, ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ ହୋଇଯାଉଛ। ଏ ସବୁ କି ଅସଭ୍ୟ ପୋଷାକ ? ତମେ ଜର୍ଜେଟ ପିନ୍ଧ, ନୋହିଲେ ସଲଓ୍ୱାର ପିନ୍ଧ ଘାଗରା ବି ପିନ୍ଧିପାର···ହାତରେ ଧର କିନ୍ତୁ ନୀଳାକମଳ, ନୋହିଲେ ମୋର ଯେକୌଣସି ଖଣ୍ଡେ ଉପନ୍ୟାସ ! ତମେ ହେବ ତରୁଣ କବିର ପ୍ରଥମ ସ୍ୱପ୍ନ ! ଛୁଆଁ ଦେଉଥିବ, କିନ୍ତୁ ଧରା ପଡ଼ୁ ନ ଥିବ। ମାତ୍ର ତମର ଆଖିରେ ମୁହଁରେ ଯେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ ଓ ପରାଜୟର ସ୍ପଷ୍ଟ ସ୍ୱାକ୍ଷର !"

ମନ୍ଦୋଦରୀ ଶ୍ୟାମାଚରଣଙ୍କ ପାଣ୍ଡୁଲିପିଟା ଫିଙ୍ଗି ଦେଇ କହିଲା—"ତମେ ଗୋଟିଏ ବୃଦ୍ଧ ଷ୍ଟୁପିଡ୍ ! ମୁଁ ପ୍ରଥମେ ନାରୀ, ପରେ ତମ ଉପନ୍ୟାସର ନାୟିକା ! ମୋର କାମନା ଅଛି, ଉତ୍ତେଜନା ଅଛି। ପ୍ରବୃତ୍ତି ଉପରେ ପଲସ୍ ମାରି ତାକୁ ହୁଏତ ମୁଁ କହି ବୁଲୁଛି ପ୍ରେମ। କିନ୍ତୁ ଏ ସବୁ ତ ଅତି ମାମୁଲି, ସହଜ ଓ ସରଳ କଥା ! ପୁଣି

ଜୀବନରେ ଅତି ତୁଚ୍ଛ କଥା। ତମେ ତାକୁ ଏତେ ଜଟିଳ କରୁଛ କାହିଁକି ? ଏଠି ଜୟ ପରାଜୟ ଆସିଲା କେଉଁଠୁ ? କିଏ କାହା ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯୁଦ୍ଧ କରୁଛି ଏଠି ?"

ଶ୍ୟାମାଚରଣ କହିଲେ—"ବାଃ, ତାହେଲେ ମୋ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖା ଚାଲିବ କେମିତି ? ରାମଚରଣର କୋଠାପିଟା ଚାଲିଛି, ଦେଖୁଛ ତ ?

ମନ୍ଦୋଦରୀ କହିଲା, "ତା'ଠୁ ବରଂ କଲାପୋଚେଇ କାରବାର କର। ଉପନ୍ୟାସ ଇଣ୍ଡଷ୍ଟ୍ରୀଠାରୁ ସେ ଆଉରି ଲାଭପ୍ରଦ।"

ଶ୍ୟାମାଚରଣ ବିବ୍ରତ ଭାବରେ କହିଲେ—"କିନ୍ତୁ ମନ୍ଦୋଦରୀ, ତମେ ନିଦାଘ ନିଶୀଥରେ ଏଇ ଚନ୍ଦ୍ର ଆଡ଼େ ଚାହିଁ ସତରେ କହୁଛ, ପ୍ରେମ କେବଳ ଗୋଟାଏ ପଲସ୍ ? ଖାଲି ଗୋଟାଏ ପ୍ରବୃତ୍ତି ? ନିବଡ଼ୋ ? ଏଇ ଚନ୍ଦ୍ର ଆଡ଼େ ଚାହିଁ, କାହାର ଚନ୍ଦ୍ରାବିହ୍ୱଳ ଆଲିଙ୍ଗନ ପାଇଁ···"

ମନ୍ଦୋଦରୀ କହିଲା—"ହାୟ, ହାୟ ଶ୍ୟାମାଚରଣ ! ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନ ତମର ଦାନା ବୁଡ଼ାଇ ଦେଲାଣି। ଆଉ କଣ ସେ ଚନ୍ଦ୍ର ଅଛି, ଯାହାକୁ ଦେଖି ତମର ପ୍ରୋଷିତଭର୍ତ୍ତୃକା ଚନ୍ଦ୍ରାନନାର କଥା ଭାବୁଥିଲ ? ଆଜି ତମର ଏଇ ଚନ୍ଦ୍ର ଆଡ଼େ ଚାହିଁ ସେ ଭାବୁଚି, ସେଠି କୌଣସିମତେ ଅଧିକଖାଦ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନର ଯୋଜନାଟା ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ, ପୃଥିବୀର ଖାଦ୍ୟସମସ୍ୟାର ଆଂଶିକ ସମାଧାନ ହୋଇଯା'ନ୍ତା। ମରୁଭୂମିରେ ପ୍ରେମ କାହିଁ ଶ୍ୟାମାଚରଣ ?"

ଏତିକିବେଳେ ଆଉ ଜଣେ ଯୁବକ ସେଇ କୋଠରୀ ଭିତରକୁ ପଶି ଆସିଲେ। ମଣିଷ ଦେହରେ ବୈଶାଖୀ ଝଡ଼ ଯେମିତି ରୂପ ନେଇଛି।

ମନ୍ଦୋଦରୀ କହିଲା—"ଓ ସବ୍ୟସାଚୀ ! ତମେ ବି ଏଠି ?"

ସବ୍ୟସାଚୀ ଶ୍ୟାମାଚରଣଙ୍କ ଟେବୁଲ ଉପରେ ବସିପଡ଼ି କହିଲା—"ତମେ ଶ୍ୟାମାଚରଣ ନା ? ଆଚ୍ଛା ମିଷ୍ଟର ଶ୍ୟାମାଚରଣ ! ତମେ କ'ଣ ଭାବ ପ୍ରେମ ଆମର ଗୋଟାଏ 'ହୋଲ୍ ଟାଇମ ଜବ୍' ? ସକାଳୁ ଉଠିଲା ବେଳକୁ ଟି' କପ୍‌ରେ ଚିନି କମ୍, ଖାଇଲା ବେଳେ ଚାଉଳରେ ଗୋଡ଼, ପିନ୍ଧିଲା ବେଳକୁ ଲୁଗା ଫଟା। କାଗଜରେ ପଢ଼ିଲ

ବେଳକୁ ଯୁଦ୍ଧ ! ଶାନ୍ତି-ସମ୍ମିଳନୀରେ ବାକ୍‌ଯୁଦ୍ଧ ! ଯୁଦ୍ଧ, ଯୁଦ୍ଧ, ସବୁଠି ଯୁଦ୍ଧ, ସବୁଠି ସମସ୍ୟା । ଏଠି ହୋଲଷ୍ଟାଇନର୍ ପ୍ରେମିକ ହେବା ପାଇଁ ସମୟ କାହିଁ ?"

ଶ୍ୟାମାଚରଣ ନୀରବରେ ସବ୍ୟସାଚୀ ଆଡ଼େ ମୂକ ପରି ଅନାଇଥିଲେ ।

ସବ୍ୟସାଚୀ କହି ଚାଲିଲା—"ଶୁଣ ଶ୍ୟାମାଚରଣ, ପ୍ରେମ ଆମର ପ୍ରୟୋଜନ । ସକାଳୁ କପେ ଚା' କି ଖଣ୍ଡେ ସିଗାରେଟ ଯେମିତି ପ୍ରୟୋଜନ, ପ୍ରେମ ମଧ୍ୟ ସେମିତି ଗୋଟାଏ ପ୍ରୟୋଜନ । ଜୀବନ ଆଜି ଗୋଟିଏ ଲାବୋରେଟରୀ । ସେହି ଲାବୋରେଟରୀରେ ଅନୁଭୂତିର କାଚନଳୀରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପରମ୍ପରା, ଧାରଣା ଓ ବିଶ୍ୱାସ ଆମେ ପରୀକ୍ଷା କରିବୁ ! ସେ ପ୍ରେମ ଫ୍ରେମ ଛାଡ଼ ଆଉ ତେଣୁ କିଛି ନୂଆ କଥା କୁହ ।"

ମନ୍ଦୋଦରୀ କହିଲା—"ସବ୍ୟସାଚୀ, ଏ ଷ୍ଟୁପିଡ୍ ମୋତେ ବୁଢ଼ୀ ହେଲେ ତମ ପାଖରେ ବେଦୀ ଉପରେ ବସାଇ ପୁଣି 'ଯଥା ରାବଣସ୍ୟ ମନ୍ଦୋଦରୀ' କରିବ ବୋଲି ବସିଛି ।...ମୋତେ କ୍ଷମା କର ସବ୍ୟସାଚୀ, ବିବାହ ଯଦି କେବେ କରିବି, ପ୍ରୟୋଜନ ପାଇଁ । କିନ୍ତୁ ତମମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସେ ପ୍ରୟୋଜନ ପଡ଼ିନାହିଁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ।"

ଶ୍ୟାମାଚରଣ ଏତେବେଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବସି ସବୁ ନୀରବରେ ଶୁଣୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଆଉ ସମ୍ଭାଳି ନ ପାରି ପାଟିକରି ଚିତ୍କାର କରି ଉଠିଲେ..."ଅଲବତ୍ ତମେ ସବ୍ୟସାଚୀକୁ ବିବାହ କରିବ ମନ୍ଦୋଦରୀ । ନୋହିଲେ ସବ୍ୟସାଚୀକୁ ଠିକ୍ ପୋଟାସିଅମ ସାଇନାଇଡ୍ ଖୁଆଇଦେବି । ତମେ ବିବାହ କରିବ ନାହିଁ ତ, ମୁଁ ସାହିତ୍ୟରେ ରସ ଆଣିବି କେଉଁଠୁ ?"

ମନ୍ଦୋଦରୀ ଶ୍ଳେଷମିଶ୍ରିତ କଣ୍ଠରେ କହିଲା—"ରସ ! ଏ ହେଲେ ବି ! କେତୋଟି ପିଲାର ବାପା ହେଲଣି ଶ୍ୟାମାଚରଣ ?"

× × ×

ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ଗୃହିଣୀଙ୍କ ଚିତ୍କାର । ଆଠୋଟି ସନ୍ତାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମଲ୍ଲଯୁଦ୍ଧ । ନନ୍‌ସେନ୍‌ସ ! ଉପନ୍ୟାସଟା ଆଜିର ଅନେକ ବାକି ।

"ହଇ ହୋ ଶୁଣୁଚ ! କପେ ଚା'..." (୧୯୫୨)

॥ ଡେନୋସାରର ଆତ୍ମା ॥

ବୋଧହୁଏ ରୁପା ବ୍ରିଜ୍ ଉପରେ ଗାଡ଼ି ଚାଲିଛି ।

ମହାରାଜ ରାୟ ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ରାୟ ସଟର୍‌ର କାଚପର୍ଦ୍ଦା ଉଠାଇ ଜାଲି ବାଟେ ଚାହିଁଲେ ବାହାରକୁ । ପୂର୍ବ ଆକାଶରେ ପାଉଁଶିଆ ଆଲୁଅ ଧୀରେ ଧୀରେ ଉକୁଟି ଆସୁଚି, ଉଷା ଆସୁଚି ଅଶ୍ରୁସିକ୍ତା ନାରୀ ପରି ।

ଗତ ରାତିରେ ହୁଇସ୍କିର ମାତ୍ରାଧିକ୍ୟ ଲାଗି ମୁଣ୍ଡଟା ଭାରି ଭାରି ଲାଗୁଚି ।

ହଁ...ରୂପା ବ୍ରିଜ୍ । ବ୍ରିଜ୍ ତଳେ ରୂପାର ଅଙ୍କାବଙ୍କା ପାଣି ଧାର ବାଲୁକାଶଯ୍ୟା ଉପରେ ଶୋଇଚି ରାତିଶେଷରେ ରତିକ୍ଳାନ୍ତା ପରି । ମାଧବୀ ? ମୋହିନୀ ? ଶ୍ରୀମତୀ ? ଅନୁରାଧା ?

ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ନିଜ ପାଇପ୍‌ରେ ନିଆଁ ଲଗାଇଲେ । ଏ ଗତ ଦଶ ବର୍ଷ ଭିତରେ କିଛି ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇନାହିଁ ତ ! ସେଇ ରୂପା, ରୂପା କୂଳରେ ସେଇ ଅତି ପରିଚିତ ଲାଣ୍ଡସ୍କେପ୍...ଏଇ ତ ଆଗ ଷ୍ଟେସନଟା ରାଜ କାଞ୍ଚନଗଡ଼ । କିଛି ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇନାହିଁ ।

ଦଶବର୍ଷ କିଛି ନୁହେଁ । ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ଉଲ୍ ସ୍ଲିପିଙ୍ଗ୍ ଗାଉନ୍‌ଟା ଖୋଲି ବିଛଣା ଉପରେ ଫିଙ୍ଗିଦେଲେ ।

ଦୀର୍ଘ ଦଶ ବର୍ଷ ପରେ ଆଜ ଏ ଶୀତ ସକାଳରେ କାଞ୍ଚନଗଡ଼ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ବ୍ରଜେଶ୍ୱରଙ୍କର ହୁଇସ୍କି-ଭାରି ମସ୍ତିଷ୍କକୁ ସତେଜ, ଚଞ୍ଚଳ କରିଦେଲା । ରାଜ କାଞ୍ଚନଗଡ଼ ଷ୍ଟେସନ ୟାର୍ଡ଼ ଭିତରକୁ ପଶି ଗାଡ଼ିର ଗତି ମନ୍ଥର ହୋଇଗଲା । ପ୍ଲାଟଫର୍ମ ଉପରୁ ସମବେତ କଣ୍ଠରେ ଚିତ୍କାର ଶୁଭୁଥିଲା... କାହାର ଜୟଧ୍ୱନି ? ବ୍ରଜେଶ୍ୱର କାନପାତି ଶୁଣିଲେ...ଜୟ ମହାରାଜ ରାୟ ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ରାୟଙ୍କ ଜୟ !

ବ୍ରଜେଶ୍ୱରଙ୍କର ନିଷ୍ଠୁର ଲୁହାର ମୁହଁ ହସର ରେଖାରେ ଅଳ୍ପ କୁଞ୍ଚିତ ହୋଇଗଲା ।

ଗାଡ଼ି ରହିଲା । ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ଝରକା ବାଟେ ଚାହିଁଥିଲେ ବାହାର ପ୍ଲାଟଫର୍ମକୁ । ଦୀର୍ଘ ଦଶବର୍ଷର ନିର୍ବାସନ ପରେ ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ଫେରୁଥିଲେ ଆଜି କାଞ୍ଚନଗଡ଼ । ତାଙ୍କୁ ଅଭିନନ୍ଦନ କରିବା ପାଇଁ ତେଣୁ ପ୍ଲାଟଫର୍ମରେ ତିଳ ଧାରଣ ପାଇଁ ସୁଦ୍ଧା ସ୍ଥାନ ନ ଥିଲା । ଏହା ଭିତରେ ଅବଶ୍ୟ ବହୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଯାଇଛି । କାଞ୍ଚନଗଡ଼ ରାଜ୍ୟ ନାହିଁ, ରାଜୁତି ଯାଇଛି, ବ୍ରଜେଶ୍ୱରଙ୍କ ଲୁହାର ଦେହରେ ପ୍ରୌଢ଼ତ୍ୱର କଳଙ୍କି··· କମ୍ପାର୍ଟମେଣ୍ଟ୍ର ଦରଜା ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ଖୋଲିଦେଲେ । ଭିତରକୁ ଅତି ସନ୍ତର୍ପଣରେ ପଶି ଆସିଲେ ତିନି ଜଣ ଭୃତ୍ୟ । ଜଣେ ପିନ୍ଧାଇ ଦେଲା ପୋଷାକ, ଆଉ ଜଣେ ପାଖରେ ଧରିଲା ମୁହଁ ଧୋଇବାପାଇଁ ପାଣି ଓ ତଉଲିଆ । ଅନ୍ୟ ଜଣେ ଟ୍ରେରେ ଆଣି ଦେଲା ସକାଳ-ଚା' । ବାହାରେ କମ୍ପାର୍ଟମେଣ୍ଟ୍ ଦୁଆରେ ଜନତାର ଜୟଧ୍ୱନି । ଗାଡ଼ି ଛାଡ଼ିବାରେ ତିନି ମିନିଟ୍ ଡେରି ହୋଇଗଲାଣି । ତଥାପି ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୁପେ ଭିତରୁ ବାହାରି ନାହାନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ଏକ କମ୍ପାର୍ଟମେଣ୍ଟରୁ ତାଙ୍କ ଜିନିଷପତ୍ର ଓହ୍ଲା ଚାଲିଛି । ଗଣ୍ଡା ଗଣ୍ଡା ବନ୍ଧୁକ, ଆମ୍ୟୁନିସନ ବାକ୍ସ, କ୍ୟାମେରା ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି । ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ଧୀରେ ଧୀରେ କୁପେ ଭିତରୁ ପ୍ଲାଟଫର୍ମ ଉପରକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସିଲେ । ତାଙ୍କ ଜୟଧ୍ୱନିରେ ସକାଳର ଶାନ୍ତ ଆକାଶ ଯେପରି ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲା । ରାଶିରାଶି ଶିଶିରଭିଜା ଗେଣ୍ଡୁ ଫୁଲ ମାଳାରେ ବ୍ରଜେଶ୍ୱରଙ୍କର ମୁହଁ ଆଉ ଦେଖାଯାଉ ନ ଥିଲା ।

ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ପାଇପ୍ରୁ କଳେ ଧୂଆଁ ଛାଡ଼ି ପାଖର ଜଣଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ—"କଅଣ ଅଛି ମହାପାତ୍ରେ ? ଏମାନେ ସବୁ କାଞ୍ଚନଗଡ଼ର ଲୋକ ?"

ମହାପାତ୍ର—ମାଳାମ୍ବର ମହାପାତ୍ର କହିଲେ—"ହଜୁର ବଜେ କରୁଛନ୍ତି ଶୁଣି ଷ୍ଟେସନ ବାହାରେ ରାସ୍ତା ଦୁଇ ପାଖରେ ତୋରଣ, ପୂର୍ଣ୍ଣକୁମ୍ଭ ସଜାଇ ଲୋକେ ସବୁ ପାହାନ୍ତାରୁ ଜଗି ବସିଛନ୍ତି ।"

ଦଶ ବର୍ଷ ତଳେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ରାତିର ସ୍ମୃତି ବ୍ରଜେଶ୍ୱରଙ୍କ ଆଖି ଆଗରେ ଭାସି ଉଠିଲା । ୧୯୪୭ ସାଲ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ମାସରେ

ସେ ଗୋଟିଏ ଅନ୍ଧକାର ରାତିର କଥା । ପଲିଟିକାଲ ଏଜେଣ୍ଟ ମିଚେଲ ସାହେବ, ହୁଇସ୍କି ନିଶାରେ ଢୁଳାଇ ଢୁଳାଇ କହିଥିଲେ···"ଏଇ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ସାର୍ବଭୌମ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ଆଦେଶରେ କାଞ୍ଚନଗଡ଼ ଛାଡ଼ିବାକୁ ପଡ଼ିବ, ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ନିର୍ବାସନ ଆଦେଶ !"

କାଞ୍ଚନଗଡ଼ ପ୍ରାସାଦ ବାହାରେ ଉତ୍ତ୍ୟକ୍ତ ଜନତା ଦେଶୀବନ୍ଧୁକ ଆଉ ଡନାମାଇଟ୍ ଧରି ଠିଆ ହୋଇ ରହିଥିଲେ ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରୀ, ସ୍ୱୈରାଚାରୀ ବ୍ରଜେଶ୍ୱରଙ୍କର ରକ୍ତ ପାଇଁ । ଏଇ ମହାପାତ୍ର ସେଦିନ ରାତିରେ ତାଙ୍କୁ ବହୁ କୌଶଳରେ ଲୁଚାଇ ନେଇ ରାଜ କାଞ୍ଚନଗଡ଼ ଷ୍ଟେସନରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେଇ ଆସିଥିଲେ । ମହାପାତ୍ର··· ସବୁ ନୃଶଂସ, ନିଷ୍ଠୁର ଖିଆଲର ସହଚର ମାଳାମ୍ବର ମହାପାତ୍ର । ମହାପାତ୍ର ମଧ୍ୟ ଜେଲରେ ତାପରେ ତିନିବର୍ଷ ଅଟକ ରହିଥିଲେ ନାନା ଦୁଷ୍କର୍ମ ଅଭିଯୋଗରେ ।

ମହାପାତ୍ର ପାଟି କରୁଥିଲେ, ପାଖାଅ, ପାଖାଅରେ ଶଳେ !

ଷ୍ଟେସନ ଫାଟକ ବାହାରେ ଗୋଟାଏ ଲାଲ୍ ରଙ୍ଗର ରୋଲ୍ସରଏସ୍ ଗାଡ଼ି ବହୁ କଷ୍ଟରେ ଭିଡ଼ ଠେଲି ଆସି ଠିଆ ହେଲା । ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ଗାଡ଼ି ଭିତରେ ବସିଲେ । ମହାପାତ୍ର ଡ୍ରାଇଭର ସ୍ଥାନରେ ବସି ଗାଡ଼ିରେ ଷ୍ଟାର୍ଟ ଦେଲେ ।

ବ୍ରଜେଶ୍ୱରଙ୍କର ଚେହେରାରେ ବହୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେଇ ସ୍ୱୈରାଚାରୀ କ୍ଷୀଣ ଦେହ, ମଳିନ କପାଳ ଉପରେ ଅଫସଚ କେଶରାଶି, କ୍ଷୁରର ଧାର ପରି ଦୁଇ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଆଖିରେ ସେଇ ପ୍ରମତ୍ତ ଦୃଷ୍ଟି ସେମିତି ଅପରିବର୍ତ୍ତିତ ରହିଥିଲା ।

ବ୍ରଜେଶ୍ୱର କହିଲେ—"ଯୋର୍ରେ ଚଳାଅ ମହାପାତ୍ର, ଘଣ୍ଟାଏ ପନ୍ଦର ମିନିଟରେ ମୋର ଗଡ଼ରେ ପହଞ୍ଚିବା ଦରକାର ।" ଷ୍ଟେସନରୁ ଗଡ଼ ସତୁରି ମାଇଲ, କିନ୍ତୁ ଗାଡ଼ି ଚାଲୁଥିଲା ଘଣ୍ଟାକୁ ଦଶମାଇଲ ବେଗରେ ।

ମହାପାତ୍ର ଗାଡ଼ିର ବେଗ ସାମାନ୍ୟ ବଢ଼ାଇ କହିଲେ—"ଆଜ୍ଞା, ଲୋକେ ଯେମିତି ଭିଡ଼ ବାନ୍ଧିଛନ୍ତି···"

…ଏଇ ଗୋଟାଏ ଆକ୍ସିଡେଣ୍ଟ୍ ହୋଇଯାଇଥାନ୍ତା । ଜଣେ ଆସୁଥିଲା ବ୍ରଜେଶ୍ୱରଙ୍କ ମୋଟରଗାଡ଼ି ବନେଟ୍‌ରେ ଫୁଲମାଳ ଦେବା ପାଇଁ ।

ବ୍ରଜେଶ୍ୱର କହିଲେ—"ଫୁଲ୍ସ୍ ! ଆଉରି ଯୋର୍‌ରେ ଚଳାଅ ମହାପାତ୍ର । ଲୋକମାନଙ୍କୁ କହିଦିଅ, ସାଧାରଣ ରାସ୍ତା ଅବରୋଧ କରିବା ଏକମାତ୍ର ଦଣ୍ଡନୀୟ ଅପରାଧ ।"

ମହାପାତ୍ର ଯୁକ୍ତି କଲେ—"କିନ୍ତୁ ହଜୁରଙ୍କୁ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଜଣାଇବା ପାଇଁ ଏ ଶଳେ ଯେ ବହୁ ଦୂର ଦୂରାନ୍ତରୁ ଆସିଛନ୍ତି !"

ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ପାଇପ୍‌ରୁ କଳେ ଧୂଆଁ ଛାଡ଼ି କହିଲେ—"ହନେ ମୋର ରକ୍ତପାନ ପାଇଁ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ବହୁ ଦୂର ଦୂରାନ୍ତରୁ ଆସି ଏମିତି ଭିଡ଼ ବାନ୍ଧିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ଶ୍ରଦ୍ଧା ବା ଶତ୍ରୁତାର କୌଣସି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ମୂଲ୍ୟ ମୋ ପାଖରେ ନାହିଁ । ଦୁଇ ହାତ ଯୋଡ଼ି ମୁଁ ଅଭିନୟ କରି ପାରିବି ନାହିଁ । ଗାଡ଼ି ଯୋର୍‌ରେ ଚଳାଅ ମହାପାତ୍ର !"

ହର୍ଣ୍ଣ ଦେଇ ଦେଇ, ପଛରେ ଲାଲ୍‌ଧୂଳିର ଘୂର୍ଣ୍ଣି ସୃଷ୍ଟି କରି ଗୋଟାଏ ମୋଡ଼ରେ ଗାଡ଼ି ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଗଲା ।

(ଦୁଇ)

କାଞ୍ଚନଗଡ଼ ପ୍ରାସାଦର ଉଦ୍ୟାନରେ ହାତରେ ବନ୍ଧୁକ ଧରି ପଦଚାରଣ କରୁଥିଲେ ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ।

ନୀଳ ଆକାଶରେ ଦଳ ଦଳ ହୋଇ ଉଡ଼ି ଯାଉଥିଲେ ମରାଳ, ଟିଲ୍, ଚକ୍ରବାକ । ଏଇ ଯେ ଆକାଶରେ ଉଡ଼ି ଯାଉଛନ୍ତି ଦଳେ ଟିଲ୍ ପକ୍ଷୀ ମଲ୍ଲୀର ମାଳା ପରି । ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ବନ୍ଧୁକ ଫୁଟାଇଲେ । ଗୁଳିସ୍ରୋଟରେ କେତେଟା ପକ୍ଷୀ ତଳେ ଖସି ପଡ଼ିଲେ । ବ୍ରଜେଶ୍ୱରଙ୍କର ଲୁହାର ମୁହଁରେ ସନ୍ତୋଷର ରେଖା ଉକୁଟି ଉଠିଲା । ଜଣେ ମାଳୀ ଦଉଡ଼ିଗଲା ମୃତ ଓ ଆହତ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ସନ୍ଧାନ କରିବା ପାଇଁ ।

ପୁଣି ଆଉ ଦଳେ ପକ୍ଷୀ ଆସୁଛନ୍ତି କଳରବ କରି ।

କାସ୍ପିୟାନ୍ ମାନସରୋବରରେ ଏମାନଙ୍କର ଜୀବନତୃଷ୍ଣା ମେଣ୍ଟି-ନାହିଁ । ଶୀତଋତୁରେ ତେଣୁ ଏମାନେ ଉଡ଼ି ଆସୁଛନ୍ତି ବିଷୁବ ରେଖାର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଉଷ୍ଣତାର ସନ୍ଧାନରେ । ପକ୍ଷରେ ସେମାନଙ୍କର ସୁଦୂରର ଆହ୍ୱାନ, କଣ୍ଠରେ ଜୀବନର ସଙ୍ଗୀତ…ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ଆଉ ଥରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ବନ୍ଧୁକ ଫୁଟାଇଲେ । କେତେଟା ତିଳଚଣ୍ଡୁଳିତ ଟିଲ୍‌ଡକ୍ ଗୁଳି ସ୍ରୋଟରେ ତଳେ ଖସି ପଡ଼ିଲେ । ବହୁ ବର୍ଣ୍ଣିତ ପକ୍ଷରେ ସେମାନଙ୍କର ବିନ୍ଦୁ ବିନ୍ଦୁ ରକ୍ତ ।

ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ଗୋଟାଏ ପକ୍ଷୀକୁ ହାତରେ ଉଠାଇ ଧରିଲେ । ମୃତ୍ୟୁ ଧୀରେ ଧୀରେ ପକ୍ଷୀଟିକୁ କବଳିତ କରୁଥିଲା । ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ପକ୍ଷୀ-ଟିକୁ ତଳେ ଫିଙ୍ଗିଦେଲେ ।

ଶିକାରର ଏ ନିଷ୍ଫଳ ଅପଚୟ ଆଉ ଭଲ ଲାଗେନାହିଁ । ହତ୍ୟାରେ ଆଉ ଉତ୍ତେଜନା ନାହିଁ । ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ବନ୍ଧୁକଟା କାନ୍ଧରେ ରଖି ଧୀରେ ଧୀରେ ଉଆସ ଆଡ଼େ ଫେରି ଆସିଲେ ।

ଉଦ୍ୟାନର ସ୍ୱଚ୍ଛ ପୁଷ୍କରିଣୀରେ ଶ୍ୱେତମର୍ମର ଗଢ଼ା ପ୍ରାସାଦର ଛାୟା ଝଲମଲ କରୁଥିଲା । ଧ୍ୟାନ ଗମ୍ଭୀର ସାଇପ୍ରେସ ବୁଦା ଭିତରେ କି ଗୋଟିଏ ପକ୍ଷୀର କଳରବରେ ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ଚମକି ପଡ଼ିଲେ ।

ନିର୍ଜନ, ନିଃଶବ୍ଦ ପ୍ରାସାଦ । ବ୍ୟଭିଚାରୀ, ନିଃସଙ୍ଗ, ନିଷ୍ଫଳ ଜୀବନ । ଘରଆଡ଼େ କେବଳ ପ୍ରାଣହୀନ ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ । ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ତଳକୁ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଇଁ ଧୀରେ ଧୀରେ ପ୍ରାସାଦ ଆଡ଼କୁ ଆଗେଇଲେ ।

ସାମନା ପୋର୍ଟିକୋରେ ବ୍ରଜେଶ୍ୱରଙ୍କ 'ଦର୍ଶନ' ପାଇଁ କେତେଜଣ ଅପେକ୍ଷା କରି ଠିଆ ହୋଇଥିଲେ । ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ବହୁ ବର୍ଷ ପରେ ପୁଣି କାଞ୍ଚନଗଡ଼ ଫେରି ଆସିଛନ୍ତି ଶୁଣି ବହୁ ଅଞ୍ଚଳରୁ ବହୁ ପ୍ରଜା ପ୍ରତିଦିନ ଆସୁଛନ୍ତି ତାଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ ପାଇଁ । ରାଜ୍ୟ ନାହିଁ, ରାଜୁତି ଗଲାଣି, ତଥାପି ଏହି ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ, ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରୀ, ସ୍ୱୈରାଚାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିଟି ପ୍ରତି ଅଗଣିତ ପ୍ରଜାଙ୍କର ଅବଚେତନରେ ରାଜପ୍ରୀତି ଓ ମମତା କିନ୍ତୁ ତୁଟି-ନାହିଁ । ବ୍ରଜେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଦେଖି ସେମାନେ ଆଭୂମି ଆନତ ହୋଇ ପ୍ରଣାମ ଜଣାଇଲେ । ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଦୃକ୍‌ପାତ ସୁଦ୍ଧା କଲେ-

ନାହିଁ । ବନ୍ଧୁକଟା କାନ୍ଧରୁ ଓହ୍ଲାଇ, ଜଣେ ଭୃତ୍ୟ ହାତରେ ଦେଇ ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ଭିତରକୁ ଚାଲିଗଲେ ।

ଭିତରକୁ ଆସି ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ରଙ୍କୁ ଡାକି କହିଲେ··· "କାହିଁକି ସେମାନେ ଭିଡ଼ ବାନ୍ଧିଛନ୍ତି ଏଠି ? କ'ଣ ଦରକାର ? ସେମାନଙ୍କୁ ତଡ଼ିଦିଅ ଏଠୁ ।"

ମହାପାତ୍ର କହିଲେ—"ହଜୁର ! ଦିନକାଳ ଯେପରି ବଦଳୁଛି, ସେମାନଙ୍କୁ ହାତରେ ରଖିଲେ ବହୁତ ଲାଭ ଅଛି । ଗଲେ ଆସନ୍ତି ଯେତେବେଳେ, ଏମିତି ତଡ଼ି ଦେବାଟା କ'ଣ ଠିକ୍ ହେବ ?"

ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ଈଷତ୍ ଉଷ୍ମ କଣ୍ଠରେ କହିଲେ—"ଦିନ କାଳ ବଦଳିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ମୁଁ କିନ୍ତୁ ବଦଳି ନାହିଁ, ବଦଳିବାର ଆକାଙ୍କ୍ଷା ମଧ୍ୟ ନାହିଁ ।"

ମହାପାତ୍ର ଚାଲିଗଲେ ।

ସବୁଠି ମର୍ମରର ନିଷ୍ଠୁର ଉପହାସ । ସବୁଠି ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରାଣହୀନ ଶୀତଳତା···ଖୋଲା ଝରକା ବାଟେ ଦେଖାଯାଏ ବହୁ ଯତ୍ନରଚିତ ଗୋଲାପର ଉଦ୍ୟାନ । ଜୀବନଟା ଯେପରି ପ୍ରାଣହୀନ ମାର୍ବଲରେ ଖୋଳା ଗୋଟିଏ ଭୁବନମୋହିନୀ ରୂପସୀର ପ୍ରସ୍ତରମୂର୍ତ୍ତି···! ତାକୁ ଅନୁଭବ କରିହୁଏ, କିନ୍ତୁ ଉପଭୋଗ କରି ହୁଏନାହିଁ । ତାର ରୂପକୁ କେବଳ ପାନ କରିହୁଏ, କିନ୍ତୁ ସେଥିରେ ତୃଷା ଶାନ୍ତ ହୁଏନାହିଁ । ଏଠି ଧୂଳି ନାହିଁ, ମଳିନତା ନାହିଁ, ବ୍ୟର୍ଥତା ନାହିଁ । ଏଠି ସବୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ, ସବୁ ପରିଚ୍ଛନ୍ନ । ଏଠି ଅଛି ଖାଲି ଉଦଗ୍ର କାମନା, ଆଉ ତାକୁ ପ୍ରଶମିତ କରିବା ପାଇଁ ଅପରିମେୟ ଜାନ୍ତବ ଶକ୍ତି !

ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ଡାକିଲେ···"କିଏ ଅଛି ?"

ଜଣେ ଭିତରିଆ ଆସି ଠିଆ ହେଲା ଆଦେଶ ଅପେକ୍ଷାରେ । ବ୍ରଜେଶ୍ୱର କହିଲେ···"ହୁଇସ୍କି ଆଉ ସୋଡ଼ା !"

ହୁଇସ୍କି ଓ ସୋଡ଼ା ଆସିଲା । ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ଗ୍ଲାସରେ ଗୋଟିଏ ଚୁମୁକ୍ ଦେଇ ଗ୍ଲାସଟା ରଖିଦେଲେ ।

ମହାପାତ୍ର ଆସି କହିଲେ···"ଦାମୋଦର ରାୟଗୁରୁ ଆସିଛନ୍ତି ।"

ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ପଚାରିଲେ···"କେଉଁ ଦାମୋଦର ରାୟଗୁରୁ ?"

ମହାପାତ୍ର କହିଲେ—"ରାଣୀଦହର ସେଇ ଦାମୋଦର ରାୟଗୁରୁ—ଯେ ପ୍ରଜାଆନ୍ଦୋଳନ ବେଳେ ଉଆସ ଘେରାଉ କରିଥିଲା । 'ଦେଖା ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ' ବୋଲି କହି ତାଙ୍କୁ ମୁଁ ଫେରାଇ ଦେଉଛି !"

ବ୍ରଜେଶ୍ୱର କହିଲେ—"ନା, ତାଙ୍କୁ ଏଇଠାକୁ ସିଧା ପଠାଇ-ଦିଅ ମହାପାତ୍ରେ ।"

କିଛି ସମୟ ପରେ ଦାମୋଦର ରାୟଗୁରୁ ଆସିଲେ । ଦାମୋଦର ରାୟଗୁରୁ ପ୍ରୌଢ଼ । ବହୁ ଆନ୍ଦୋଳନରେ, ବହୁ କାରାବାସରେ ପୀଡ଼ନର ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ଛାପ ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ଦେହରେ ଲିଭି ନ ଥିଲା । ଦାମୋଦର ଅଣ୍ଟା ଓ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁଇ ନମସ୍କାର କଲେ ।

ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ପଚାରିଲେ—"ପୁଣି କି ନୂଆ ଦାବୀପତ୍ର ନେଇ ଆସିଛନ୍ତି ରାୟଗୁରୁ ? ମୁଁ ତ ଆପଣଙ୍କର ସବୁ ଦାବୀ କେବେଠୁଁ ପୂରଣ କରି ସାରିଛି !"

ରାୟଗୁରୁ ଅଳ୍ପ ହସି କହିଲେ—"ଆଉ ଦାବୀପତ୍ର ? ଏବେ ମହର୍ଗରୁ ଯାଇଁ ତ କାନ୍ତାରରେ ପଡ଼ିବା କଥା ।"

ବ୍ରଜେଶ୍ୱର କହିଲେ—"ସେ ତ ଅତି ସ୍ୱାଭାବିକ । କାରଣ ମହର୍ଗ ନୋହିଲେ କାନ୍ତାର—ସେହି ଦୁଇଟାଇ ଏକମାତ୍ର ସତ୍ୟ । ମନୁଷ୍ୟର ଲଲାଟ ପଟରେ ଭାଗ୍ୟବିଧାତା ତାଛଡ଼ା ତ ଆଉ କିଛି ଲେଖି ନାହାନ୍ତି !"

ରାୟଗୁରୁ ପଚାରିଲେ—"ମାନେ ?"

ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ପାଇପ୍‌ରେ ନିଆଁ ଲଗାଇ କହିଲେ—"ମାନେ ଅତି ସହଜ ରାୟଗୁରୁ । ଅତ୍ୟାଚାର କରିବା ମନୁଷ୍ୟର ଧର୍ମ । ସୁଯୋଗ

ପାଇଲେ ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଜଣକର ଦୁର୍ବଳତା ଅଥବା ଅସତର୍କତାର ସୁଯୋଗ ନେଇ ଚଳାଉଥିବା ଅତ୍ୟାଚାରରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ପାଇଁ ମନୁଷ୍ୟ ରାଷ୍ଟ୍ରର ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ମନୁଷ୍ୟଠୁ ବଳି ରାଷ୍ଟ୍ର ଯେ ଆହୁରି ଅତ୍ୟାଚାରୀ ହୋଇପାରେ, ସେ ଆଶଙ୍କା ବା କିଏ କରିଥିଲା କହ !"

ରାୟଗୁରୁ ପଚାରିଲେ—"ତାହେଲେ ଆମେ ରାଜତନ୍ତ୍ରର ଲୋପ କଲୁ କାହିଁକି ?"

ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ପାଇପ୍‌ରୁ କିଛି ଧୂଆଁ ଛାଡ଼ି କହିଲେ—"ରାଜତନ୍ତ୍ରରେ ଏକ ଘୋର ତ୍ରୁଟି ରହି ଯାଇଥିଲା ରାୟଗୁରୁ । ମୁଁ ଅତ୍ୟାଚାର ଓ ପୀଡ଼ନ କରୁଥିଲି ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ମତାମତ ନ ନେଇ । କିନ୍ତୁ ଗଣତନ୍ତ୍ରରେ ତା'ଠୁ ବଳି ଆହୁରି ନିଷ୍ଠୁର ଅତ୍ୟାଚାର ଓ ପୀଡ଼ନ ଚାଲେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ମତାମତ ନେବାର ଅଭିନୟ କରି । ଧରନ୍ତୁ ରାଜତନ୍ତ୍ରର ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ନ ପଚାରି ଆପଣଙ୍କ ମୁଣ୍ଡଟା ଫଟାଇ ଦେଉଥିଲି, କିନ୍ତୁ ଗଣତନ୍ତ୍ରର ବିଧାନରେ ଆପଣଙ୍କ ମୁଣ୍ଡଟା ଫଟାଇବା ପାଇଁ ପ୍ରଥମେ କିନ୍ତୁ ଆପଣଙ୍କ ସ୍ୱୀକୃତି ନେବା ଆବଶ୍ୟକ !"

ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ଅଟ୍ଟହାସ୍ୟ କରି ଉଠିଲେ ।

ରାୟଗୁରୁ କହିଲେ, "ମୁଁ ମଧ୍ୟ କ୍ରମେ ଅତ୍ୟାଚାରରେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଛି । କାରଣ ମନୁଷ୍ୟ ଭୟ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କୌଣସିଥିରେ ବିଶ୍ୱାସ କରେନାହିଁ । ଭୟର ଭିତ୍ତି ଉପରେ ଗଢ଼ା ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜ । ସଭ୍ୟତା, ସଂସ୍କୃତି, ଜ୍ଞାନ, ବିଜ୍ଞାନ ଓ ଧର୍ମ-ଅତ୍ୟାଚାରର ଭୟ ଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମନୁଷ୍ୟର ସମାଜଜୀବନ ନିରାପଦ ହୋଇ ରହିଥିବ । ଅତ୍ୟାଚାରର ଆଶଙ୍କା ନ ଥିଲେ ମନୁଷ୍ୟ ଆଉ ସମାଜର ବନ୍ଧନ ଭିତରେ ବନ୍ଦୀ ହୋଇ ରହିବ ବା କାହିଁକି ?"

ବ୍ରଜେଶ୍ୱର କକ୍ଷାନ୍ତରକୁ ଚାଲିଗଲେ । ଏ ସବୁ ନିରର୍ଥକ ଆଲୋଚନା ପାଇଁ ତାଙ୍କର ସମୟ ନ ଥିଲା ।

(ତିନି)

ସନ୍ଧ୍ୟା—

ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ପ୍ରମୋଦ କକ୍ଷର ବାତାୟନ ପାଖରେ ଠିଆ ହୋଇଥିଲେ ବାହାରରେ ଜ୍ୟୋସ୍ନା-ପୁଲକିତ ଉଦ୍ୟାନ ଆଡ଼େ ଚାହିଁ । ଅଦୂରର ଇଉକାଲିପଟସ୍ ଆଉ ଝାଉଁଗଛ ଉହାଡ଼ରୁ ଶୁକ୍ଳ ଅଷ୍ଟମୀ ତିଥିର ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ହେଉଥିଲା, ରୂପକଥାରେ ରାଜକୁମାରୀର ମଦବିହ୍ୱଳ ଆଖିରେ କେଉଁ ଅଜଣା ଦେଶ ରାଜକୁମାରର ସ୍ୱପ୍ନ ପରି । ବ୍ରଜେଶ୍ୱରଙ୍କ ହାତରେ ହୁଇସ୍କିର ଗ୍ଲାସ ନିଃଶେଷ ହୋଇ ସାରିଥିଲା । ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ବାତାୟନ ପାଖରୁ ଫେରି ଆସି ଖଣ୍ଡେ ସୋଫା ଉପରେ ବସି ପଡ଼ିଲେ । ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ଶିକାର ହୋଇଥିବା କେତେଟା ବାଘମୁଣ୍ଡ ଟାକ୍‌ସୀଡ଼ର୍ମି ହୋଇ କାନ୍ଥରେ ଝୁଲୁଥିଲା—ବିରାଟକାୟ, ବିକଟ, ବିଭତ୍ସ, ଲେଲିହାନ ଜିହ୍ୱାରେ ମହାକାଳର ସର୍ବଗ୍ରାସୀ କ୍ଷୁଧା ଯେପରି ଲହଲହ ହେଉଥିଲା । ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସୁଦ୍ଧା ସେ କ୍ଷୁଧାର ନିବୃତ୍ତି ନ ଥିଲା । ସବୁଆଡ଼େ ଏକ ପୈଶାଚିକ ନୀରବତା ଭିତରେ ଇଲେକ୍‌ଟ୍ରିକ୍ ଆଲୁଅଗୁଡ଼ିକ କିପରି ଜଳୁଥିଲା ନିସ୍ପନ୍ଦ ହୋଇ । ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ପାଖରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ କଲିଂ ବେଲ୍‌ର ଇଲେକ୍‌ଟ୍ରିକ୍ ସୁଇଚ ଟିପିଲେ । କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ଭିତରକୁ ଆସିଲେ ନୀଳାମ୍ବର ମହାପାତ୍ର । ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ପାଇପ୍‌ରେ ନିଆଁ ଲଗାଇ କହିଲେ—"ସନ୍ଧ୍ୟାଟା ଚମତ୍କାର ହୋଇଛି ।"

ମହାପାତ୍ର କହିଲେ—"ହଜୁର !"

ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ପାଇପ୍‌ରୁ କିଛି ଧୂଆଁ ଛାଡ଼ି କହିଲେ—"କିନ୍ତୁ ମହାପାତ୍ର, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଏକା ଏକା କେବେ ଉପଭୋଗ କରି ହୁଏନା । ତାର କିଛି ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିଛ ? ମାନେ କୌଣସି ଅକ୍ଷତ-ଯୌବନା, ଅନାଘ୍ରାତା···!"

ମହାପାତ୍ର ଅପରାଧୀ ପରି କହିଲେ—"ଆଜି କାଲି ତ ଆଉ ସେ ଦିନ ନାହିଁ । ଯାହାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ ସେଦିନ ଧରି ଆଣି ପାରୁଥିଲି, ଏବେ ନାନା ଅସୁବିଧା ।"

ବ୍ରଜେଶ୍ୱର କହିଲେ—"କି ଅସୁବିଧା ? ଆଗେ ଶାସନର ଦଣ୍ଡ ଥିଲା, ଭୟ ଦେଖାଇ ଅଧିକାର କରିବାର ଶକ୍ତି ଥିଲା । ଏବେ ଅର୍ଥ ଦେଇ ଅଧିକାର କରିବାର ସମ୍ବଳ ତ ଅଛି ! ଅର୍ଥର କିଛି ଅଯାଧ ଥାଇପାରେ ବୋଲି ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ନ ଥିଲା ।"

ମହାପାତ୍ର କହିଲେ—"କିନ୍ତୁ ଏ ସବୁ କଥା ସବୁବେଳେ ଅର୍ଥଦ୍ୱାରା କଣ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରେ ? ତା' ଛଡ଼ା—

ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ଗ୍ଲାସ୍‌ରେ ଆଉଥରେ ହୁଇସ୍କି ଢାଳି କେଇ ଚୁମୁକ୍ ନୀରବରେ ପିଇଲେ । ତା'ପରେ ନିଃଶେଷ ପ୍ରାୟ ଗ୍ଲାସ୍‌ଟି ଆଖି ଆଗରେ କେତେ ସେକେଣ୍ଡ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଠାଇ, ତା' ଭିତରେ କଣ ନିରୀକ୍ଷଣ କରିବା ପରି କଣ୍ଠରେ କହିଲେ—"ମୁଁ ଶୁଣିଛି ମହାପାତ୍ର, ତମ ନିଜ ଘରେ ସେହିପରି ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ରତ୍ନ ରହିଛି । ସେଥିପାଇଁ ତେଣୁ ତମକୁ ହୁଏତ ଅନ୍ୟତ୍ର ଅନ୍ୱେଷଣ କରିବାକୁ ପଡ଼ି ନ ପାରେ !"

ନୀଳାମ୍ବରଙ୍କର ଦୁଇ ଆଖି ନିଆଁ ରଡ଼ ପରି ଦପ୍ ଦପ୍ ହୋଇ ଉଠିଲା । ମୁହଁର ଭଙ୍ଗୀ ତାଙ୍କର କଠୋର ହୋଇଗଲା । ସେ ରୁକ୍ଷ କଣ୍ଠରେ କହିଲେ—"ମହାରାଜାଙ୍କର ଅନ୍ନ ଖାଇଛି, କିନ୍ତୁ ନିଜର ବିବେକ ତ ଖାଇନାହିଁ ! କୌଣସି ପିତା ଆଗରେ ତାର କନ୍ୟା ସମ୍ପର୍କରେ ଏ ପ୍ରକାର କୁତ୍ସିତ ପ୍ରସ୍ତାବ କେହି କରିପାରେ, ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ନ ଥିଲା ।"

ନୀଳାମ୍ବର ଯିବା ପାଇଁ ଉଦ୍ୟତ ହେଉଥିଲେ, ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ଡାକିଲେ—"ଶୁଣ ମହାପାତ୍ର !"

ନୀଳାମ୍ବର ମନ୍ତ୍ର-ମୁଗ୍ଧ ପରି ରହିଗଲେ ବ୍ରଜେଶ୍ୱରଙ୍କର ଆଦେଶରେ । ବ୍ରଜେଶ୍ୱର କେତୋଟି ମୁହୂର୍ତ୍ତ କକ୍ଷ ଭିତରେ ନୀରବରେ ପଦଚାରଣ କରି କହିଲେ..."ନିଜର ବିବେକର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରଖି କେହି ସାମନ୍ତବାଦର ଅନ୍ନ କେବେ ହଜମ କରି ପାରିନାହିଁ, ସେ କଥା ତମେ ଭଲ ଭାବେ ଜାଣିଛ ମହାପାତ୍ର । ତୁମେ କେତେ ଶହ ବାର କେତେ

ପିତାଙ୍କୁ ମୋ ଲାଗି କନ୍ୟା ପାଇଁ ଅନୁରୋଧ କରିଛ ବା ଆଦେଶ ଦେଇଛ, ତାର କି ହିସାବ ରଖିଛ କେବେ ?"

ନୀଳାମ୍ବର କହିଲେ—"ମୋତେ ମାଫ୍ କରନ୍ତୁ ହଜୁର !"

ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ଲେନ୍ଥାଏ ରହି ନୀଳାମ୍ବରଙ୍କ ଆଡ଼େ ଫିଙ୍ଗି ଗୋଟାଏ ଲୁହା ସେଫ୍ ଦେଖାଇ କହିଲେ..."ଖୋଲ ସେ ସେଫ୍‌ଟା ।"

ଯନ୍ତ୍ରଚାଳିତ ନୀଳାମ୍ବର ଲୁହାର ସେ ସେଫ୍‌ଟା ଖୋଲିଲେ । ତା ଭିତରେ ରାଶି ରାଶି ବହୁ ମହାର୍ଘ ଅଳଙ୍କାର । ଅଳଙ୍କାରର ଦୀପ୍ତିରେ ନୀଳାମ୍ବରଙ୍କର ଦୁଇ କ୍ଷୁଧିତ ଆଖି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ହୋଇ ଉଠିଲା ।

ବ୍ରଜେଶ୍ୱର କହିଲେ..."ରାଜମାତା ଏ ସବୁ ଅଳଙ୍କାର ରଖି ଯାଇଥିଲେ ଏହି ରାଜବଂଶର ଭାବୀ ବଧୂଙ୍କ ପାଇଁ । କିନ୍ତୁ ତମେ ଜାଣ ମହାପାତ୍ର, ଅନାୟାସରେ ପାଇବା ଠାରୁ ବଳାତ୍କାରରେ ଅଧିକାର କରିବାରେ ମୁଁ ଅଧିକ ବିଶ୍ୱାସ କରେ । କାରଣ ଅନାୟାସରେ ଯାହା ମିଳିଥାଏ, ତାହା ଅନ୍ୟର ଦାନ ମାତ୍ର । ତେଣୁ କୌଣସି ଦିନ କୌଣସି ରାଜବଧୂ ଏ ଅଳଙ୍କାର ପିନ୍ଧିନାହାନ୍ତି, ସେ ବିଷୟରେ ତମେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଥାଅ ମହାପାତ୍ର । ଇଚ୍ଛା କଲେ ତମର କନ୍ୟା ଏସବୁ ମଧ୍ୟ ପାଇ-ପାରନ୍ତି ।"

ନୀଳାମ୍ବର ସମ୍ମୋହିତ ପରି ଚାହିଁ ରହିଲେ ବ୍ରଜେଶ୍ୱରଙ୍କ ଆଡ଼େ । ବ୍ରଜେଶ୍ୱର କହିଲେ—"ମୁଁ କିନ୍ତୁ ନିଜ ହାତରେ ସଜାଇ ଦେବି ତାଙ୍କୁ ମୋର ମନୋମତ କରି ।"

ନୀଳାମ୍ବର ଖଣ୍ଡେ କାଉଚ ଉପରେ ବସି ପଡ଼ିଲେ ।

ବ୍ରଜେଶ୍ୱର କହିଲେ—"ମୁଁ ଅପେକ୍ଷା କରିଛି, ଶୀଘ୍ର ଆସ ତମେ ।"

(ଗୃହ)

ରାତି ଗମ୍ଭୀର ହୋଇଛି ।

ବାହାରେ ଶୁକ୍ଳାଷ୍ଟମୀର ଚନ୍ଦ୍ର ଅସ୍ତମୁଖୀ । ପ୍ରାସାଦ ବାହାରେ ଉଦ୍ୟାନ ଏକ ତରଳ ଅନ୍ଧକାରରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ନିମଜ୍ଜିତ ହୋଇ-ଆସୁଛି ।

ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ଗୋଟିଏ ହୁଇସ୍କି ବୋତଲରୁ ଶେଷ କେତେ ପେଗ୍ ହୁଇସ୍କି ଗ୍ଲାସରେ ଢାଳି କହିଲେ—"ସୁନ୍ଦରୀ ! ନାଁଟା ଚମତ୍କାର । ସେଥିରେ ଭୂମିକା ନାହିଁ, ଆଡ଼ମ୍ବର ନାହିଁ, ସରଳ, ସହଜ । ଯଥାର୍ଥରେ ତମେ ସୁନ୍ଦରୀ ।"

ସୁନ୍ଦରୀ ନୀଳାମ୍ବରଙ୍କର କନ୍ୟା । ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ଠିକ୍ ଶୁଣିଥିଲେ ସୁନ୍ଦରୀ ନିରୁପମା ।

ସୁନ୍ଦରୀ ନୀରବରେ ଅଧୋମୁଖୀ ହୋଇ ଠିଆ ହୋଇଥିଲା ବ୍ୟାଧର ପାଶବନ୍ଧା ତ୍ରସ୍ତା ହରିଣୀ ପରି । ବ୍ରଜେଶ୍ୱରଙ୍କର ମାତାଲ ଚେହେରା ଆଡ଼େ ଚାହିଁ ଦେଖିବା ପାଇଁ ତାର ସାହସ ନ ଥିଲା ।

ବ୍ରଜେଶ୍ୱର କହିଲେ—"ପାଖକୁ ଆସ ସୁନ୍ଦରୀ, ଠିଆ ହୋଇ ରହିଲ କାହିଁକି ?"

ସୁନ୍ଦରୀ ଭୟଜଡ଼ିତ ପାଦରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଆସି ଠିଆ ହେଲା ବ୍ରଜେଶ୍ୱରଙ୍କ ପାଖରେ, ଅଦୂରରେ ।

ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ସୁନ୍ଦରୀର କପାଳ ଉପରୁ ଅବଗୁଣ୍ଠନ ଦୁଇ ହାତରେ ଖସାଇ ଦେଇ ତାର ଚିବୁକ ଗୋଟିଏ ହାତରେ ଟେକି ଧରିଲେ । ସୁନ୍ଦରୀର ଜବାଧର ତଳେ କଳା ତିଳ ଚିହ୍ନ । ବ୍ରଜେଶ୍ୱର କହିଲେ—"ସୁନ୍ଦର, କୁଳବଧୂର ଗୋପନ ଅଭିସାର ପରି ତମର ଚିବୁକରେ ଏ ତିଳବିନ୍ଦୁଟି ସୁନ୍ଦର !"

ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ସୁନ୍ଦରୀକୁ ଦୁଇ ହାତରେ ବିବସନା କରିଦେଲେ ।

ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାଚର୍ଚ୍ଚିତା ରାତି ପରି ଅନବଗୁଣ୍ଠିତା, ବ୍ରୀଡ଼ାକୁଣ୍ଠିତା ସୁନ୍ଦରୀ ।

ଦୁଇ ବକ୍ଷୋଜର ଆବରଣ ସୁଦ୍ଧା ରହିଲା ନାହିଁ ।

ମାର୍ବଲରେ ଯେପରି ସୁନ୍ଦରୀର ଦୁଇ ଜାନୁକୁ କେଉଁ ନିପୁଣ ଶିଳ୍ପୀ ବହୁ ଅଧ୍ୟବସାୟ କରି ଗଢ଼ିଛି ।

ବ୍ରଜେଶ୍ୱର କହିଲେ—"ଚମତ୍କାର ସିମେଟ୍ରି !"

ସୁନ୍ଦରୀ ଲଜ୍ଜାରେ ଦୁଇ ହାତର ଅଞ୍ଜଳି ଭିତରେ ମୁହଁ ଢାଙ୍କିଦେଲା ।

ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ନିଜ ହାତରେ ସୁନ୍ଦରୀର ସବୁ ଆଭରଣ ଘୁଞ୍ଚାଇ-ଦେଲେ ।

ଆତ୍ମରକ୍ଷା କରୁ କରୁ ଅକସ୍ମାତ୍ ସୁନ୍ଦରୀର ହାତ ବାଜି ଓଠର ତିଳବିନ୍ଦୁ ଗୋଟିଏ କଳା ଗାର ପରି ଚିବୁକରେ ଟାଣି ହୋଇଗଲା ।

ସୁନ୍ଦରୀ କଜ୍ଜ୍ୱଳରେ ଆଙ୍କିଥିଲା ତିଳ ବିନ୍ଦୁ, ନିଜର ଚିବୁକକୁ ଆଉରି ଲୋଭନୀୟ କରିବା ପାଇଁ ।

ବ୍ରଜେଶ୍ୱର କହିଲେ—"କିନ୍ତୁ ତମର ତିଳ ବିନ୍ଦୁ ନିଭିଗଲା ଯେ ! ଗୋଲାପକୁ ରଙ୍ଗର ତୂଳୀରେ ପୁଣି ଆଙ୍କିବାର ବା କି ପ୍ରୟୋଜନ ଥିଲା ?"

ସୁନ୍ଦରୀ, ଲଜ୍ଜାରେ, ଭୟରେ, ଅପମାନରେ ମୁହଁ ଦୁଇ ହାତରେ ଢାଙ୍କି ଖଣ୍ଡେ ସୋଫା ଉପରେ ବସି ପଡ଼ିଲା, ଶିଳ୍ପୀର କ୍ଲାନ୍ତ ମଡ଼େଲ ପରି ।

ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ଦୁଇ ବାହୁ ଗୁଡ଼ି ଉପରେ ଛନ୍ଦି କକ୍ଷ ଭିତରେ ପଦଚାରଣ କଲେ ।

ତା ପରେ ସୁନ୍ଦରୀଠାରୁ ଅଦୂରରେ ଠିଆ ହୋଇ ପଚାରିଲେ—"କହି ପାରିବ ସୁନ୍ଦରୀ କେଉଁଟା ସୁନ୍ଦର ? ପୁରୁଷର କାମଦଗ୍ଧ ଆଖି ନା ନାରୀର ଏ ନଗ୍ନ ଦେହ ?"

ସୁନ୍ଦରୀ ନିର୍ବୋଧ ପରି ଚାହିଁଥିଲା ବ୍ରଜେଶ୍ୱରଙ୍କ ଆଡ଼େ ।

ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ନିଜ ହାତରେ ସେଇ ଲୁହା ସେଫ୍‌ଟା ଖୋଲି ଦେଇ କହିଲେ—"ଏସବୁ ତମର ସୁନ୍ଦରୀ । ଯେଉଁଟା ଇଚ୍ଛା, ଯେତେ ଇଚ୍ଛା ନେଇଯାଅ ତୁମର ମୂଲ୍ୟ । ମୁଁ ଯାଉଛି । ଭିତରୁ ଏବେ କବାଟ ବନ୍ଦ କରି ଦେଇପାର !"

ବ୍ରଜେଶ୍ୱର କକ୍ଷାନ୍ତରକୁ ଚାଲିଗଲେ । ବିବସନା ସୁନ୍ଦରୀ ବାକ୍‌ହୀନା ହୋଇ ଚାହିଁ ରହିଥିଲା ସେଇଆଡ଼େ । ଦୂରରେ ବ୍ରଜେଶ୍ୱରଙ୍କର ପାଦଶବ୍ଦ ମିଳାଇ ଯାଉଥିଲା ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ରାତ୍ରିର ନୀରବତା ଭିତରେ ।

(୧୯୫୪)